

R-00-07

Förstudie Hultsfred

Omvärldsanalys för Hultsfreds kommun

EuroFutures AB

Februari 2000

Svensk Kärnbränslehantering AB

Swedish Nuclear Fuel
and Waste Management Co

Box 5864

SE-102 40 Stockholm Sweden

Tel 08-459 84 00

+46 8 459 84 00

Fax 08-661 57 19

+46 8 661 57 19

Förstudie Hultsfred

Omvärldsanalys för Hultsfreds kommun

EuroFutures AB

Februari 2000

Denna rapport har gjorts på uppdrag av SKB. Slutsatser och framförda åsikter i rapporten är författarnas egna och behöver nödvändigtvis inte sammanfalla med SKB:s.

Sammanfattning

EuroFutures uppdrag har varit att studera de socio-ekonomiska förutsättningarna för en eventuell etablering av ett djupförvar av använt kärnbränsle i Hultsfreds kommun, samt kommunens utvecklingsförutsättningar rent allmänt och då i synnerhet vad beträffar näringlivet och arbetsmarknaden i kommunen. Rapporten söker spegla ett antal nyckelfrågor som är av stor betydelse för utvecklingen av Tierps kommun under den närmaste 5-10 årsperioden.

De viktigaste nulägesförhållandena kan sammanfattas i ett antal punkter:

Svag befolkningsutveckling – kraftig minskning de senaste åren

Den hittillsvarande befolkningsutvecklingen för kommunen är mycket negativ. Sedan år 1968 har befolkningen minskat med ca 25 procent vilket är mest i Kalmar län tillsammans med Högsby kommun. De senaste åren uppgår befolkningsminskningen till ca två procent vilket motsvarar ungefär 300 personer per år. Om utvecklingen fortsätter står kommunen inför mycket stora svårigheter redan inom en snar framtid.

Demografiska obalanser

I likhet med ett flertal andra kommuner i länet har Hultsfred demografiska obalanser. Detta gäller antalet kvinnor per man, särskilt i åldrarna mellan 15-25 och 30-45 år. Antalet kvinnor per man i vissa av dessa åldrar är så lågt som 0,6. Det finns också generellt ett underskott på personer i de sk produktiva åldrarna, framför allt i åldrarna 20-40 år. Det är således framför allt yngre personer som flyttar.

Arbetsmarknaden ensidig

Arbetsmarknaden i Hultsfred är tämligen ensidig och domineras av vad som vanligtvis betraktas som manliga yrken. Det finns förutom kommunen få arbetsplatser som är "kvinnoarbetsplatser". Detta visar sig också i förvärvsfrekvensen (den andel av personer mellan 20 och 64 år som arbetar) där ca tio procent färre kvinnor än män finns på arbetsmarknaden.

Arbetslösheten har sjunkit från ca 12 procent (öppen) under de första åren av 90-talet till drygt fem procent under år 1999. Arbetslösheten är ungefär på samma nivå som länets och rikets. Utbildningsnivån på befolkningen är låg, endast fyra procent har högre teoretisk utbildning om tre år eller mer. Ca 45 procent har folkskola eller grundskola som högsta utbildning.

Pendlingen till och från Hultsfred är i balans. Pendlingsutbytet med andra kommuner uppgår till ca 900 personer i vardera riktning. Största pendlingsutbytet har Hultsfred med Vimmerby. Drygt 400 personer pendlar till Vimmerby och ca 250 från Vimmerby till Hultsfred.

Näringslivet domineras av tillverkningsindustri

En absolut majoritet av näringslivet i Hultsfred består av olika industriföretag. Det är trä- och metallindustrin som svarar för den största delen av sysselsättning och produktionsvärde. De största företagen i kommunen är Modo Paper, Gjutal, CF Berg & Co och Swedspan. Under de senaste åren har företagen i kommunen gått allt bättre vilket lett till ett ökat behov av nyrekryteringar. Exempelvis har Hultsfredshus åter startat produktion efter tidigare konkurs. De tidigare andra och tredje största privata arbetsgivarna, de två batterifabrikerna, har lagt ned produktionen.

Musikbranschen, viktig för besöksnäringen

I spåren av rockfestivalen i Hultsfred har olika verksamheter och aktiviteter etablerats. Omfattningen av dessa är ännu begränsad i termer av sysselsättning men är sannolikt ett av de viktigaste framtidsområdena för Hultsfred.

Rockfestivalen är också en av de viktigaste "magneterna" för att attrahera turister till kommunen. Förutom rockfestivalen finns inga besöksmål med stor attraktionskraft i kommunen till skillnad från Astrid Lindgrens Värld i grannkommunen Vimmerby. Däremot är avståndet inte långt till det stora turistmålen och besöksströmmarna.

Svag sällanköpshandel

Hultsfred har en svagt utvecklad sällanköpshandel. Endast ca 38 procent av Hultsfredsbornas inköp av t ex radio/TV, kläder och skor, datorer etc sker i den egna kommunen. Resterande handel görs framför allt i Vimmerby, Oskarshamn och Kalmar. Med en fortsatt minskad befolkningsutveckling riskerar underlaget för handeln att minska ytterligare och därigenom möjligheterna att bedriva handeln.

Centralorten stabil – kommundelarna minskar

Om man sammanfattar de olika församlingarna (indirekt orternas) situation kan konstateras att det i befolkningstermer går bäst för Hultsfred. I egenskap av centralort med handelscentrum, central förvaltning, ett flertal större företag och bäst kommunikationer talar det mesta för att det även fortsättningsvis kommer att vara en relativt gynnsam utveckling i Hultsfred. Järeda församling har den högsta sysselsättningsfrekvensen och de högsta inkomsterna i kommunen vilket är en spegling av det omfattande företagandet i församlingen.

Vad gäller de övriga församlingarna kan konstateras att Lönneberga avviker negativt från de övriga. Man har vidkänts en av de största befolkningsminskningarna under perioden och sysselsättningsfrekvensen är lägst av församlingarna. Sannolikt kommer Lönneberga även framgent att vara den församling som har den svagaste utvecklingen.

Rapportens slutsatser

Efter ett antal mycket svåra år under början och mitten av 1990-talet har den konjunkturella bilden i Hultsfreds kommun ljusnat liksom i Sverige som helhet. Näringslivet och arbetsmarknaden i Hultsfreds kommun har stärkts märkbart under senare år. Sysselsättningen har ökat och arbetslösheten har pressats ned flera procentenheter. Vissa företag expanderar och det välkända företaget Hultsfredshus har återigen verksamhet i kommunen.

Denna positiva utveckling har emellertid inte lett till att den långsiktigt nedåtgående trenden för kommunen har brutits. Den strukturella bilden av Hultsfred är fortsatt mycket negativ. Befolkningen fortsätter att minska relativt kraftigt. De senaste åren har Hultsfred nästan legat i "Sverige-topp" vad gäller befolkningsminskning med en minskning om mer än två procent per år. Detta trots att näringslivet har ökat efterfrågan på arbetskraft.

Befolkningsminskningen har långsiktigt skapat obalanser i befolkningsstrukturen med alltför få unga människor och fler män än kvinnor vilket betyder att det på sikt kommer att födas än färre barn i kommunen. Man har delvis hamnat i en ond cirkel. Detta är ett av de mest angelägna problemen för Hultsfreds kommun under det närmaste decenniet. Frågan är: hur kan man göra något åt problemet?

Utredningen pekar på ett antal handlingsvägar för att försöka komma tillrätta med problemen:

- **Utveckling inifrån**, satsningar på bl a utbildning, invandrare, förstärkning av nätverk, musikbranschen och "omvärldsorientering".
- **Utveckling utifrån**, satsning på ett systematiskt företagsetableringsprogram under 3-5 år. Inte minst för att söka bredda arbetsmarknaden.
- **Finansiering av satsningarna** genom EU-medel, utredningen föreslår större ramprogram för att finansiera satsningarna under en flerårsperiod.

Hultsfred och djupförvaret

Hultsfreds kommun bedöms ha goda förutsättningar för en djupförvars-etablering. Näringslivet har en traditionell industristruktur där djupförvaret är ett förhållandevis naturligt inslag. Den regionala arbetsmarknaden är stor vilket medför att det inte uppkommer några rekryteringsproblem. Kompetensstrukturen på den arbetskraft som kommer att efterfrågas för driften av anläggningen passar väl in på förhållandena i Hultsfred, då tyngdpunkten under hela driftfasen kommer att ligga på låg- och gymnasieutbildad arbetskraft. Kommunikationerna till och från Hultsfred är goda och det går att transportera sig med både tåg, flyg och bil. Detta gör att specialutbildad personal som inte väljer att flytta till kommunen vid en etablering har goda möjligheter att pendla.

Innehållsförteckning

1	Studiens bakgrund m m.....	9
1.1	En utredning om Hultsfreds förutsättningar.....	9
1.2	Uppdraget.....	9
1.3	Rapportens disposition.....	11
1.4	Att analysera omvärlden.....	11
2	Hultsfred – en nulägesanalys.....	15
2.1	En mångkärnig kommun.....	15
2.2	Demografi.....	17
2.3	Arbetsmarknad och utbildning.....	21
2.4	Näringslivsstrukturen i Hultsfred – branscher och företag.....	30
2.5	Kommunens ekonomi och verksamhet.....	38
2.6	Geografiskt läge och kommunikationer.....	40
2.7	De enskilda orternas situation.....	41
2.8	Turism och besöksnäring.....	44
2.9	Slutsatser om Hultsfred i nuläget.....	47
3	Hultsfred – scenarier för år 2010.....	49
3.1	Den globala ekonomin sätter ramarna för utvecklingen.....	49
3.2	Prognoser, scenarier och visioner.....	57
3.3	Sverige förändras.....	59
3.4	Scenario 1: <i>I gamla hjulspår</i>	67
3.5	Scenario 2: <i>Ur det gamla växer det nya fram</i>	73
4	Utredningens slutsatser.....	79
4.1	”Det går åt fel håll”.....	79
4.2	Förslag.....	80
4.3	Förutsättningar för en djupförvarsetablering.....	89
4.4	Effekter av ett djupförvar.....	90

Bilaga 1: Intervju- och kontaktförteckning

1 Studiens bakgrund m m

1.1 En utredning om Hultsfreds förutsättningar

Föreliggande rapport är en del av den förstudie som Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB) genomför i Hultsfreds kommun. Förstudiens övergripande syfte är att undersöka om Hultsfreds kommun har förutsättningar för en etablering av ett djupförvar för använt kärnbränsle. Föreliggande rapport är en del av de samhällsstudier som genomförts inom ramen för förstudien. EuroFutures' uppdrag har varit att studera Hultsfreds kommun, näringslivet och dess utvecklingsförutsättningar samt därutöver belysa hur ett slutförvar av använt kärnbränsle kan påverka näringslivet och kommunen.

Studiens huvudsyfte är således att ge en nulägesanalys av utvecklingen i Hultsfred fram till tidpunkten för ett svenskt ställningstagande om lokaliseringen av ett djupförvar och Hultsfreds "mottagarkapacitet" av ett sådant djupförvar. Prognosen över långsiktiga sysselsättningseffekter och befolkningsprognoser av ett djupförvar redovisas i annan delstudie.

EuroFutures har tidigare genomfört liknande omvärldsanalyser inom ramen för SKB:s förstudier bl a i Tierp, Nyköping, Östhammar och Oskarshamn. För närvarande pågår även en förstudie i Älvkarleby. Eftersom föreliggande rapport avser att spegla en motsvarande frågeställning som i dessa kommuner har den också givits en snarlik utformning. För själva förstudieprocessen är det viktigt att det beslutsunderlag som presenteras är jämförbart till innehåll och struktur.

1.2 Uppdraget

Under 1999 fick EuroFutures i uppdrag att genomföra en analys av den socio-ekonomiska utvecklingen i Hultsfreds kommun – med särskild tonvikt på näringslivet och dess utvecklingsförutsättningar – av Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB). EuroFutures' uppdrag skall ses som en "pusselbit" i den omfattande förstudie som genomförs i Hultsfred. De andra områden som belyses inom förstudien är teknik, mark och miljö och långsiktig säkerhet (bl a geologi).

Föreliggande studie kan förhoppningsvis vara ett beslutsunderlag för kommunens strategiska utvecklingsarbete alldeles oavsett vad som fortsättningsvis beslutas i frågan om ett eventuellt djupförvar.

Utredningsuppdraget kan sammanfattas i följande punkter:

- Att undersöka Hultsfreds nuvarande situation och de socioekonomiska förutsättningarna för en djupförvarsetablering.
- Att med utgångspunkt i en analys av kommunen och dess förutsättningar spegla förändringar i omvärlden som kommer att ha en signifikant påverkan på utvecklingen under medellång sikt (5-10 år).
- Att ge förslag på lämpliga åtgärder för att underlätta och stödja en positiv utveckling för Hultsfreds kommun.

I en framtidsorienterad studie med kvalitativ inriktning som denna är tidsperspektivet avgörande. Om tidsperspektivet är för kort blir analysen helt bunden till de rådande strukturerna, i dag existerande företag och arbetsställen etc. Om tidsperspektivet är för långt kan man hävda att det mesta är möjligt, vilket skulle göra analysen mycket spekulativ.

Referensområden

I utredningen förekommer stundom jämförelser med ett antal sk referensområden. Dessa fyller syftet att besvara frågan om Hultsfred har utvecklats bättre eller sämre än andra kommuner, Kalmar län eller riket. De jämförelser som görs berör befolkningsutveckling, näringsstruktur, arbetsmarknad etc. Referensområdena utgörs av vissa grannkommuner i Kalmar län, Kalmar län och i vissa fall riket.

Material- och datainsamling

För att öka förståelsen för Hultsfreds förutsättningar och egenskaper har ett 35-tal intervjuer genomförts med företagsledare, kommunala tjänstemän och politiker i kommunen samt tjänstemän på regionförbund och länsstyrelse samt andra personer som bedömts ha god kännedom om kommunen. Vissa intervjuer har även genomförts med andra personer som kan förutsättas ha intressant information att tillföra om Hultsfreds förutsättningar. En förteckning av intervjupersoner redovisas som bilaga 1.

Utgångspunkten vid val av intervjupersoner har varit att få en så bred och samtidigt så djup bild som möjligt av kommunens och näringslivets problem och möjligheter. Urvalet av intervjupersoner har diskuterats med företrädare för Hultsfreds kommun och SKB.

Utöver detta har ett omfattande sekundärmaterial insamlats från tidigare utredningar, från tidningsartiklar liksom från statistikkällor och då framför allt SCB, NUTEK och Resurs. Dessutom har bearbetade statistiska data från Svenska Kommunförbundet m fl källor använts.

1.3 Rapportens disposition

Rapporten disponeras i fyra delar. I den första delen, **kapitel 1**, redovisas utgångspunkterna för omvärldsanalysen.

I **kapitel 2** redovisas en nulägesanalys av Hultsfreds kommun. Rådande demografiska, socioekonomiska och näringsmässiga förhållanden beskrivs ingående liksom företagsstrukturen, den kommunala verksamheten och infrastrukturella förhållanden. Särskilda hänsyn tas till kommunens decentraliserade struktur och de enskilda tätorternas situation.

I **kapitel 3** presenteras två scenarier avseende utvecklingen i Hultsfreds kommun under de kommande tio åren. Scenarierna baseras dels på nulägesanalysen, dels på en bedömning av händelseutvecklingen i Hultsfreds omvärld, dvs i Sverige och resten av världen.

I **kapitel 4** summeras erfarenheterna från kapitel 2 och 3 och leder fram till förslag om hur kommunen kan stärka sina positioner inför framtiden. I detta kapitel redogörs även för Hultsfreds förutsättningar för ett djupförvar samt kortfattat de effekter ett djupförvar kan få för näringslivet i kommunen.

1.4 Att analysera omvärlden

En omvärldsanalys skall spegla verkligheten i två dimensioner. Den första dimensionen är en studie eller analys av studieobjektet i sig. Detta brukar ibland kallas för en nulägesanalys av **invärlden**. Med detta avses – då det gäller en kommun – bl a hur näringslivet och ekonomin ser ut i kommunen och en historisk tillbakablick på vad som har hänt. Avsikten med denna genomgång är att identifiera relevanta och intressanta gränsytor gentemot världen utanför kommungränsen, eller vad som brukar beskrivas som omvärlden.

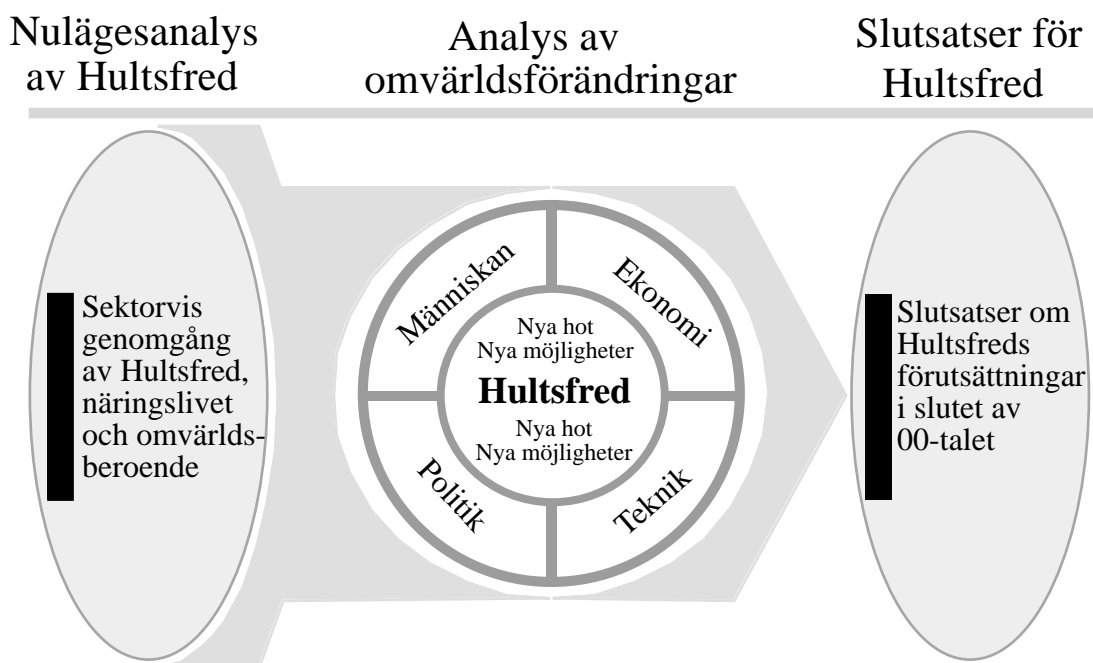
När det gäller den andra dimensionen, den egentliga **omvärldsanalysen**, läggs den största vikten vid att identifiera vilka förändringar som är på gång och hur dessa kan tänkas komma att påverka kommunen ifråga. Vid en omvärldsanalys utgår man med andra ord från att se utvecklingen som ett växelspel mellan större, och för den enskilda kommunen tämligen opåverkbara, yttre skeenden och allehanda aktiviteter inom kommunens gränser.

Ibland brukar detta beskrivas som att kommunen och dess omvärld är ömsesidigt beroende av varandra. I detta fall kan hävdas att omvärlden påverkar Hultsfred och Hultsfred förmår – åtminstone i viss mån – att påverka omvärlden. I just Hultsfreds fall skulle man kunna klargöra ömsesidigheten i sambandet med följande exempel: Modo Paper (Silverdalen) är en viktig del av Hultsfreds näringsliv men som koncern betraktad är företaget också en

betydande del av kommunens omvärld och påverkar kommunen i termer av arbetstillfällen, skattekraft, etc. Omvänt kan Hultsfred påstås vara en del av Modo Papers omvärld och att kommunen därigenom påverkar företaget. I en så stor koncern med världsomspännande verksamhet får dock detta inflytande betraktas som synnerligen begränsat. Kommunens beroende av Modo Paper är med andra ord avsevärt större än Modo Papers beroende av Hultsfred.

Ovannämnda exempel kan tyckas självklart. Det speglar emellertid två viktiga utgångspunkter för en omvärldsanalys. För det första måste mycket stor vikt läggas vid att avgränsa och beskriva studieobjektet i fråga, i detta fall Hultsfreds kommun. Vad som är en relevant invärlds- respektive omvärldsbeskrivning i ena fallet skiljer sig från vad som är motsvarande beskrivningar i ett annat fall. För det andra ligger själva svårigheten i att analysera vilka faktorer i omvärlden som är relevanta att ta med i sammanhanget, d v s vilka faktorer som kan beskrivas som kritiska i ett utvecklingsperspektiv. Rent allmänt kan konstateras att det finns många och ofta svårifunna samband och kritiska faktorer, vilka kan antas påverka en kommun i olika avseenden. Utmaningen i en omvärldsanalys står att finna i de viktigaste sambanden och tolka vad eventuella förändringar betyder i detta fall för just Hultsfreds kommun.

I den omvärldsanalys som genomförts i denna studie har vi arbetat efter en modell som – med gott resultat – använts i tidigare omvärldsstudier för regioner, myndigheter och företag. Modellen skulle något förenklat kunna beskrivas som en systematisk genomgång av hur pågående och förväntade ekonomiska, politiska, sociala och tekniska förändringar kan tänkas påverka utvecklingen i Hultsfreds kommun.

Figur 1.1 Arbetsmodell

Ett första moment har omfattat en kartläggning av nuläget och utvecklingen fram till i dag. Vi har också sökt identifiera de kritiska områden i kommunens omvärldsberoende som på 5 - 10 års sikt kommer att vara mer avgörande än andra. I Hultsfreds fall kommer t ex utvecklingen inom delar av tillverkningsindustrin, framför allt trävaru- och pappersindustrin samt kommunens attraktivitet som boendeort att vara två sådana kritiska områden.

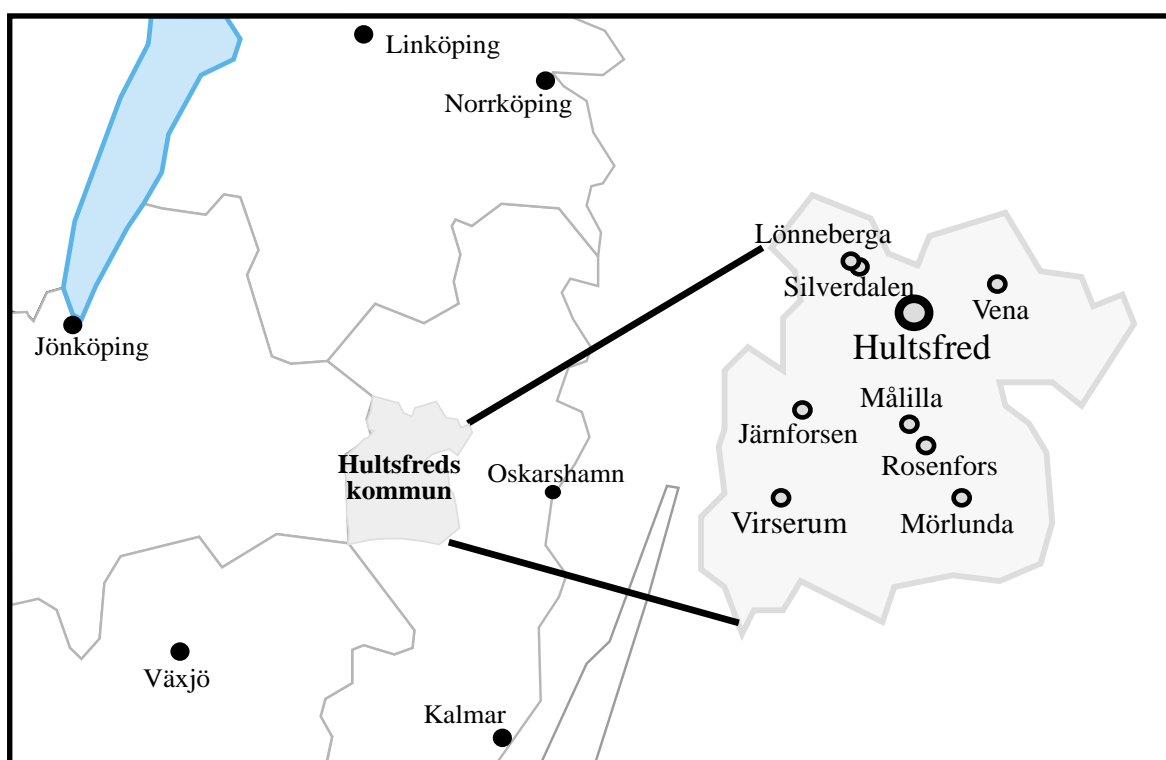
I ett andra moment har vi gått igenom respektive huvudområde i avsikt att spåra vilka förändringar som "är på gång" i ekonomiskt, socialt, tekniskt och politiskt avseende. En omvärldsanalys är en resa i tid och rum. Eftersom syftet är framtidsorienterat, är det dessutom en resa i delvis okänd terräng där vi endast kan ana konturerna av de problem och möjligheter vi kommer att möta. Detta är en mycket viktig utgångspunkt för det fortsatta resonemanget. Framtiden är inte förutbestämd. I verkligheten formas framtiden genom ett i det närmaste oändligt antal små beslut på olika nivåer och inom olika verksamheter som fattas varje dag. Framtiden kan med matematikens språk hävdas vara "den minsta gemensamma nämnaren" av alla dessa beslut. Analysens mål blir därvid att identifiera de förändringar som är på gång och tolka vad dessa betyder för Hultsfred.

Det tredje momentet består i att relatera förhållandena i Hultsfreds kommun till de omvärldsförändringar som analysen har lyft fram. Det är i symbiosen mellan "interna" och "externa" förhållanden som Hultsfreds framtid avgörs och utifrån vilken våra slutsatser formas. I enlighet med vad som sades inledningsvis omfattar detta moment också att komma med förslag till insatser för att utnyttja möjligheter och föregripa problem i syfte att förbättra möjligheterna till en positiv utveckling i Hultsfreds kommun.

2 Hultsfred – en nulägesanalys

2.1 En mångkärnig kommun

Hultsfreds kommun ligger i inlandet i östra Småland och tillhör Kalmar län. Kommunen har i dag ca 15 300 invånare (januari 2000) och ytan uppgår till 1 126 kvadratkilometer. Kommunen domineras av skogsmark och ett stort antal sjöar. Befolkningen är fördelad på ett flertal olika kommundelar och tätorter. I norr finns tätorterna Silverdalen, Lönneberga, Hultsfred och Vena, i mellersta delarna av kommunen ligger Järnforsen, Rosenfors och Målilla, i söder ligger Virserum och Mörlunda. De olika delarna av kommunen har sin egen historia och struktur vilket gör att man har olika förutsättningar och utveckling vad gäller t ex befolkning och näringsliv.

Figur 2.1 Hultsfreds kommun

Kort historik^{1 2}

Man brukar säga att Hultsfred (då Hulingsryd) föddes år 1685 då Kungliga Kalmar regemente för första gången drogs samman på Hultsfreds slätt. Sedan dröjde det ända till år 1796 innan Kungliga Kalmar regemente permanent förlade sina övningar till Hultsfred. Terrängen bedömdes vara bästa tänkbara

¹ Se Hultsfred från by till Storkommun, Rune Frode

² Information från Hultsfreds kommun

för en kampsplats med vatten, jämn mark, stora skogar, berg och höjder. Det dröjde emellertid till den senare delen av 1800-talet innan utvecklingen i Hultsfred tog fart ordentligt. År 1874 kom järnvägen som drogs från Oskarshamn till Nässjö, sedermera också sträckningarna Vimmerby-Hultsfred och Hultsfred-Västervik. Järnvägen medförde att vissa verksamheter förlades i Hultsfred t ex tegelbruk, snickeri- och möbelfabriker.

Under denna tid expanderade också regementet och de flesta smålänningar fick åka till Hultsfred för att göra militärtjänst. Befolkningen i Hultsfred uppgick år 1894 till ca 400 personer. Administrativt tillhörde på denna tid Hultsfred Vena socken. År 1918 flyttade den militära verksamheten från Hultsfred till Eksjö (försvarsnedläggningar är således inget nytt fenomen...). Detta medförde en stor förändring, många affärer som levde på militärerna fick stänga sin verksamhet men samhället som helhet klarade omställningen bra. De övriga verksamheterna som vuxit fram, inte minst industrierna gjorde att Hultsfred fortsatte att utvecklas och att befolkningen ökade.

Virserum, kommunens näst största tätort, har också en lång historia. I centrala Virserum finns ett flertal fornar vilka har utnyttjats för kraftproduktion och kvarnar under lång tid. Mellan 1830-1890 växte den industriella tillverkningen kraftigt och det etablerades pappersbruk, såg, spinneri och färgeri. På 1880-talet startades en möbelindustri och Virserums Sparbank som fortfarande i dag finns kvar som en fristående sparbank.

Det var i Virserum som den maskinella möbelindustrin i Sverige tog sin början på 1880-talet. Flera svenska företag i möbelbranschen har sitt ursprung där. 1911 anslöts järnvägen från Växjö och 1921 från Hultsfred via Virserum vilket gynnade den industriella utvecklingen. På 1920-talet startade ytterligare fabriker och det byggdes offentliga anläggningar. Så sent som på 1940-talet fanns ett fyrtiotal möbelindustrier i Virserum med omnejd.

Hultsfreds kommun av i dag är en sammanslagning av Hultsfreds köping, Virserums kommun, Vena kommun, Lönneberga kommun, Målilla kommun, Gårdveda kommun, Tveta kommun, Mörlunda kommun och Järeda kommun. Den 31 december 1951 upphörde kommunerna Gårdveda, Tveta och Järeda. De slogs samman med Målilla respektive Mörlunda och Virserum. Nuvarande Hultsfreds kommun bildades 1 januari 1971.

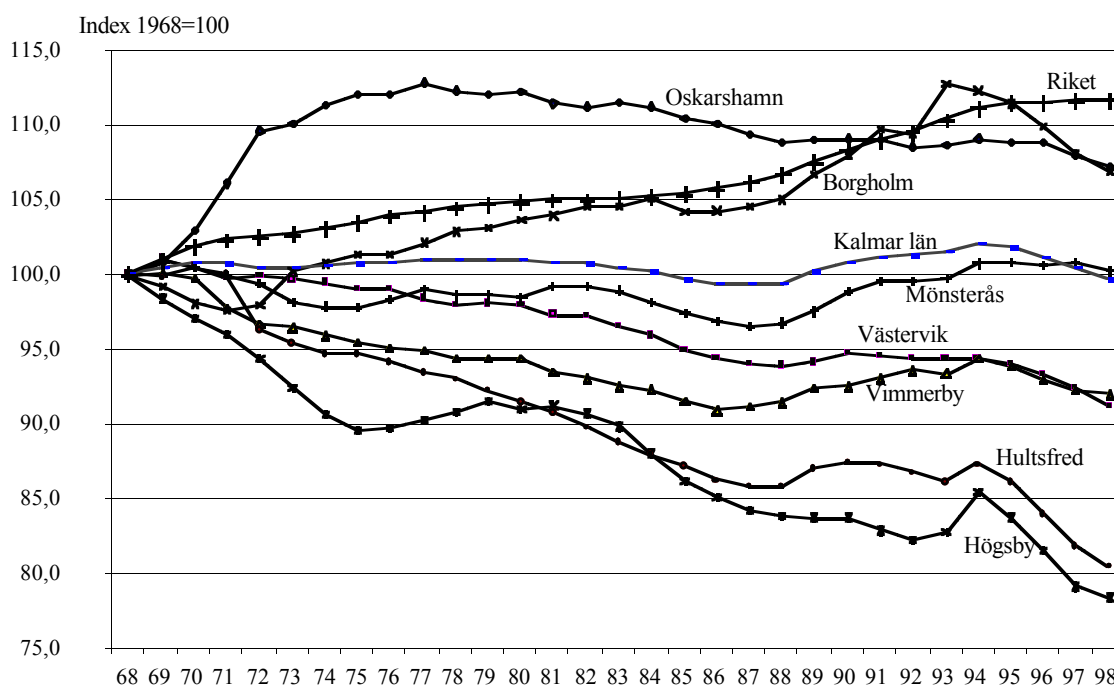
I avsnitt 2.7 beskrivs de olika kommundelarnas utveckling i modern tid.

2.2 Demografi

Svag befolkningsutveckling

Befolkningen i Hultsfreds kommun uppgick vid ingången av år 2000 till ca 15 300 personer. De senaste åren har befolkningsutvecklingen varit starkt negativ. Under år 1998 minskade befolkningen med inte mindre än 300 personer. Preliminära befolkningstal för år 1999 pekar på att kommunens befolkning minskat med 2,3 procent eller ca 350 personer. Sett över de senaste trettio åren har trenden varit starkt negativ utom under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet. Riket som helhet hade också en befolkningsökning under denna period vilket till stor del berodde på en kraftigt ökad invandring.

De flesta av Hultsfreds grannkommuner har under de senaste åren haft en starkt negativ befolkningsutveckling undantaget Mönsterås.

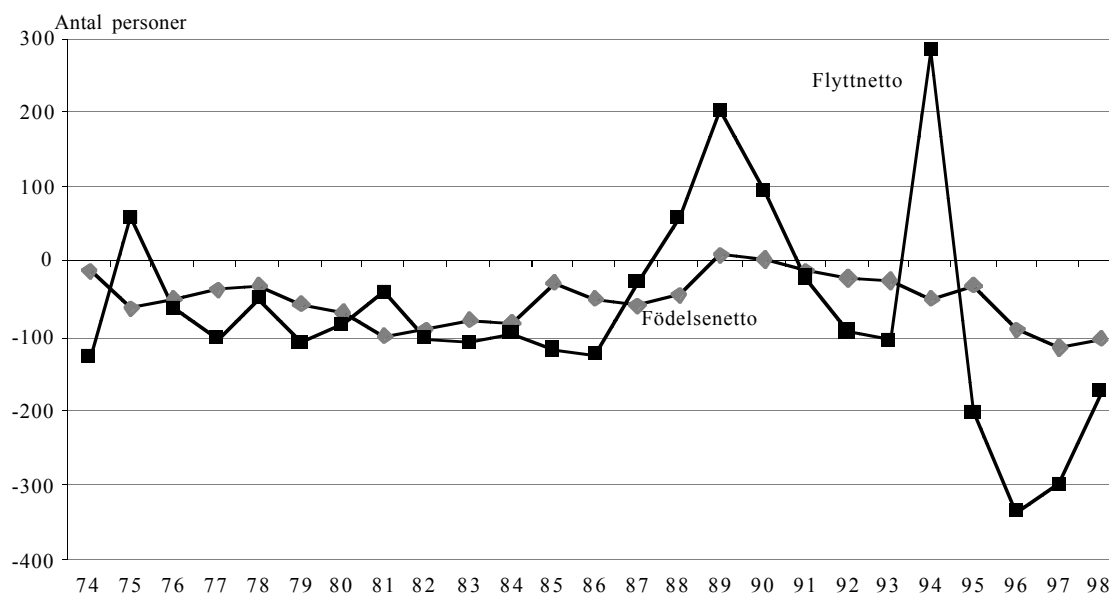
Figur 2.2 Befolkningsutveckling 1968-1998 (index, 1968 = 100)

Källa: SCB

Lågt barnafödande och negativt flyttningsnetto

Att befolkningen i Hultsfred minskade kraftigt under åren 1971-1985 beror på en kombination av lågt barnafödande och negativt flyttningsnetto. Både flytt- och födelsenettot pendlade mellan ett netto på minus 50 till 100 personer.

Trenden bröts kring år 1987 då inflyttningen till kommunen ökade dramatiskt. Detta berodde till stor del på en kraftigt ökad invandring och troligen också på en allmänt sett god konjunktur vilket bidrog till att arbetskraften bodde kvar i kommunen. Födelsenettet ökade också successivt fram till år 1989-90 i den allmänna "babyboom" som då inträffade i Sverige.

Figur 2.3 Födelse- och flyttnetto för Hultsfreds kommun 1974 – 1998

Källa: SCB

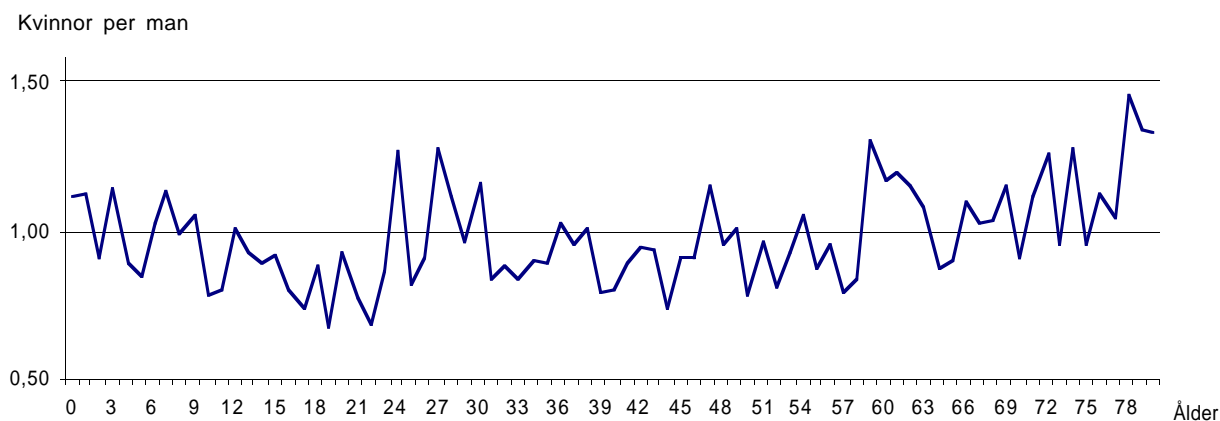
Slutet av 1990-talet har betytt allt färre födda barn och en kraftigt ökad utflyttning. Antalet födselar har minskat i hela landet, så också i Hultsfred. År 1998 var antalet födda barn per kvinna ca 1,6 i kommunen.

Den stora utflyttningen är däremot delvis ett kommunspecifikt problem. Den beror dels på ett i det närmaste totalstopp för fortsatt invandring, dels på en relativt stor utflyttning av invandrare till hemländer och till svenska storstadskommuner. Därtill kommer utflyttningen av ungdomar.

Obalanser mellan könen

Kommunen har en ojämn könsfördelning i vissa åldersgrupper. Utflyttningen de senaste 25 åren ger en viss förklaring till detta. I genomsnitt är det ca 15 procent fler kvinnor än män som flyttar från Hultsfred. I vissa åldrar är skillnaden än större. Detta får till resultat att antalet kvinnor per man, könskvoten, i kommunen i åldrarna mellan ca 12 till 23 år pendlar mellan 0,6 och 1,0. Den kvinnliga underrepresentationen är nästan lika stor i åldrarna mellan 31 och 46 år. I åldrarna mellan 24 och 30 är det mer eller mindre balans mellan könen.

I de yngre åldrarna beror sannolikt obalanserna mellan könen på att kvinnorna i större utsträckning flyttar från kommunen för olika former av utbildningar och sedan inte kommer tillbaka. Männerna utbildar sig i Hultsfred eller börjar arbeta i det lokala näringslivet direkt efter avslutad utbildning. De stora skillnaderna i åldrarna över 30 beror sannolikt på att arbetsmarknaden till största del består av traditionellt manliga jobb inom industrin. Yrken som ofta har en majoritet kvinnor i arbetsstyrkan, t ex inom handel och service, är förhållandevis sällsynta i kommunen.

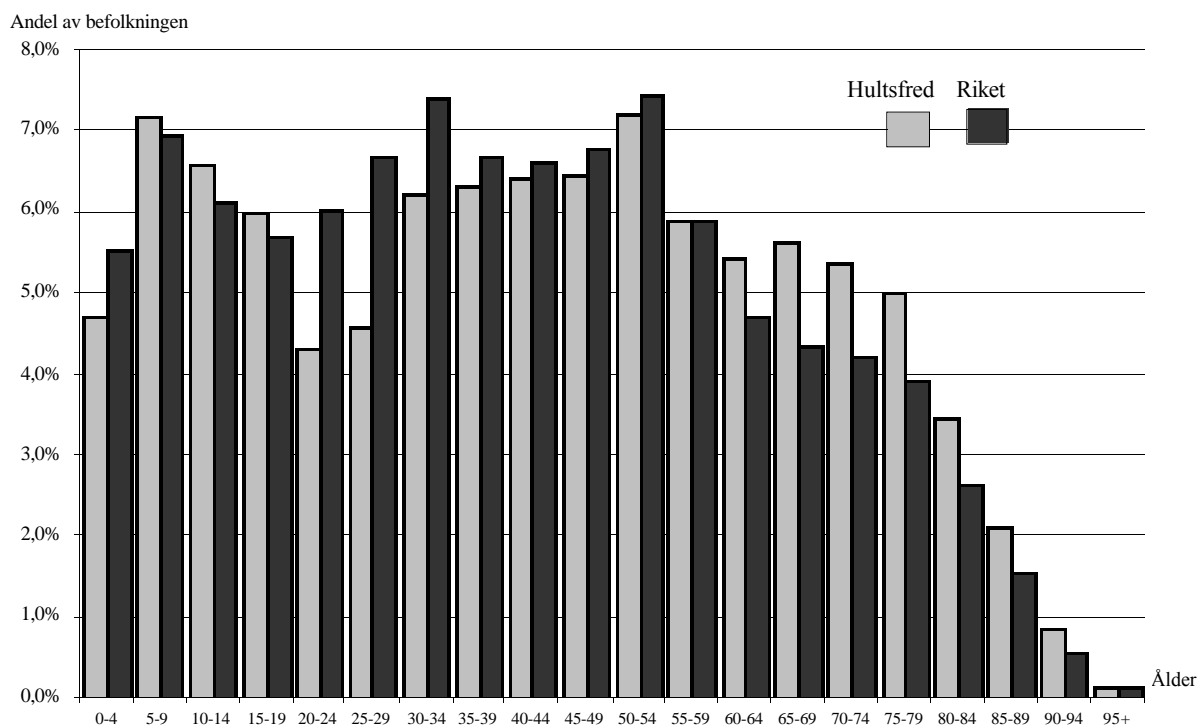
Figur 2.4 Könskvot i olika åldrar för Hultsfreds kommun 1998

Källa: SCB

Om denna utveckling fortsätter eller t o m accentueras kommer situationen på sikt att vara mycket allvarlig. En kraftig utflyttning kombinerad med få kvinnor per man i familjebildande åldrar gör att kommunens befolkning kommer att minska ännu mer än tidigare.

Ojämn åldersfördelning

I likhet med ett stort antal andra kommuner har Hultsfred en ogynnsam åldersstruktur. Många inlandskommuner i Småland, i Bergslagen och i skogslänen har en likartad situation. I jämförelse med riket har Hultsfreds kommun ett "underskott" av personer i sk produktiva åldrar och i yngre åldrar. Detta ger efterhand en stigande medelålder i kommunen. På sikt är denna situation allvarlig då det är färre antal invånare i familjebildande åldrar som ska bidra till barnafödandet och kommunens skatteintäkter.

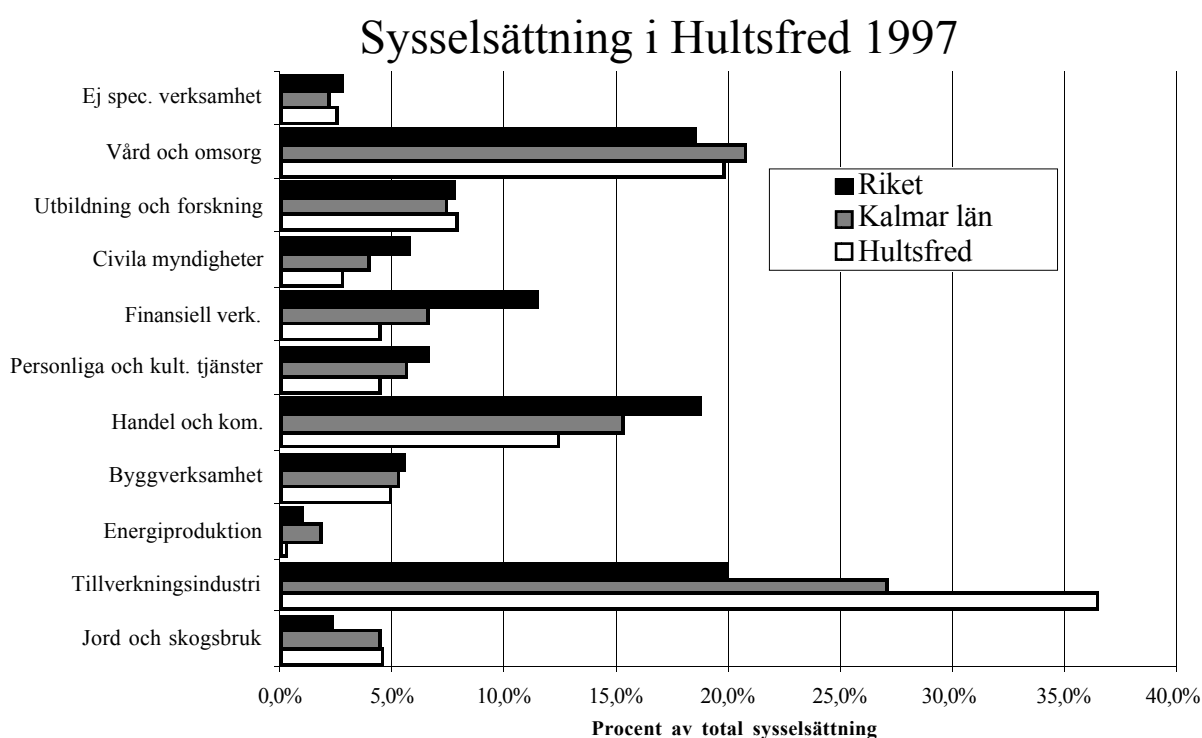

Figur 2.5 Andel personer i olika åldrar i förhållande till totalbefolkningen år 1998

Källa: SCB

2.3 Arbetsmarknad och utbildning

Hultsfred är en utpräglad industrikommun. Andelen sysselsatta i tillverkningsindustrin uppgår till mer än 35 procent vilket är betydligt högre än motsvarande andel i riket och länet, 20 respektive 25 procent. Kommunen är således mycket beroende av utvecklingen och konjunkturen inom industri-sektorn. Ett exempel från kommunen som visar hur arbetsmarknaden omvandlas är personalstyrkan vid Modo Paper i Silverdalen. Personalstyrkan har minskats med 50-70 procent under ett decennium samtidigt som produktions-volymer under samma period ökat väsentligt.

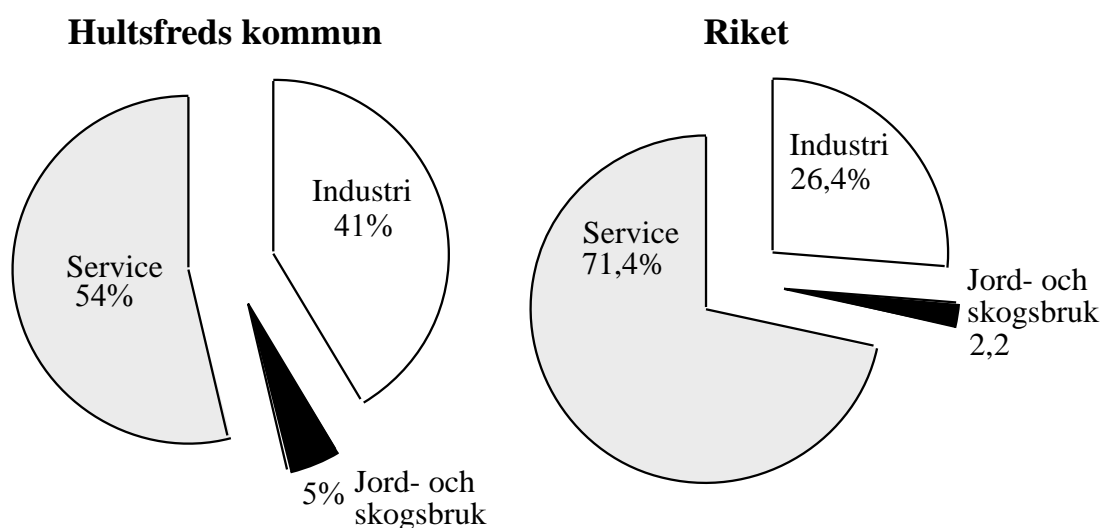

Figur 2.6 Sysselsättningsfördelning för Hultsfreds kommun 1997

Källa: SCB

Hultsfred saknar till stor del typiska tillväxtbranscher. Speciellt allvarligt är det att tjänstesektorn är svagt utvecklad. Det gäller överlag för nästan alla privata tjänster (se figur 2.6) och i synnerhet för finansiell verksamhet.

Om man aggregerar branscherna framträder mönstret med en svagt utvecklad tjänstesektor än tydligare. Servicenäringsarna, alla utom jord- och skogsbruk, tillverkningsindustri, byggverksamhet och energiproduktion svarar för 54 procent av arbetstillfällena i Hultsfred. Motsvarande siffra för riket är 71,4 procent, alltså mer än 15 procentenheter högre. I motsvarande grad är andelen sysselsatta inom industrin och jord- och skogsbrukssektorn större i kommunen än i riket.

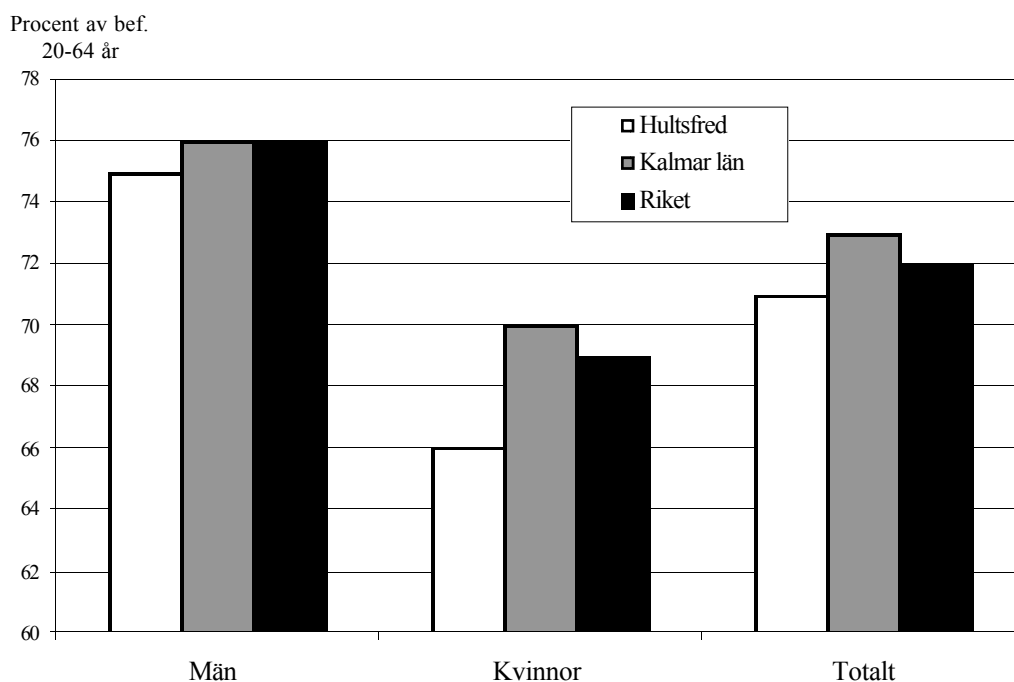

Figur 2.7 Sysselsättning inom service, industri samt jord- och skogsbruk år 1997

Källa: SCB

Kännetecknande för Hultsfreds kommun är också att arbetsmarknaden är traditionellt "manlig". Det finns obalanser mellan den traditionellt kvinnliga arbetsmarknaden – handel och service samt vård och omsorg – och den manliga såsom industri, jord- och skogsbruk och byggnadssektorn. Detta avspeglas bl a i att förvärvsfrekvensen bland den kvinnliga befolkningen är betydligt lägre än för männen i kommunen.

Totalt sett förvärvsarbetar ca 71 procent av befolkningen i Hultsfred vilket nästan är i nivå med riket, ca 72 procent. De stora skillnaderna är att endast 66 procent av kvinnorna i Hultsfred förvärvsarbetar i åldrarna mellan 20 och 64 år medan motsvarande tal för männen är 75 procent, nästan tio procent högre. Kvinnorna i Hultsfred har också lägre förvärvsfrekvens än kvinnorna både i Kalmar län och i riket. Detta är en återspeglning av arbetsmarknaden men också av andra orsaker t ex att kulturen i Hultsfred är mer "manligt" präglad vilket får till följd av att fler kvinnor är hemmavarande med barn etc.

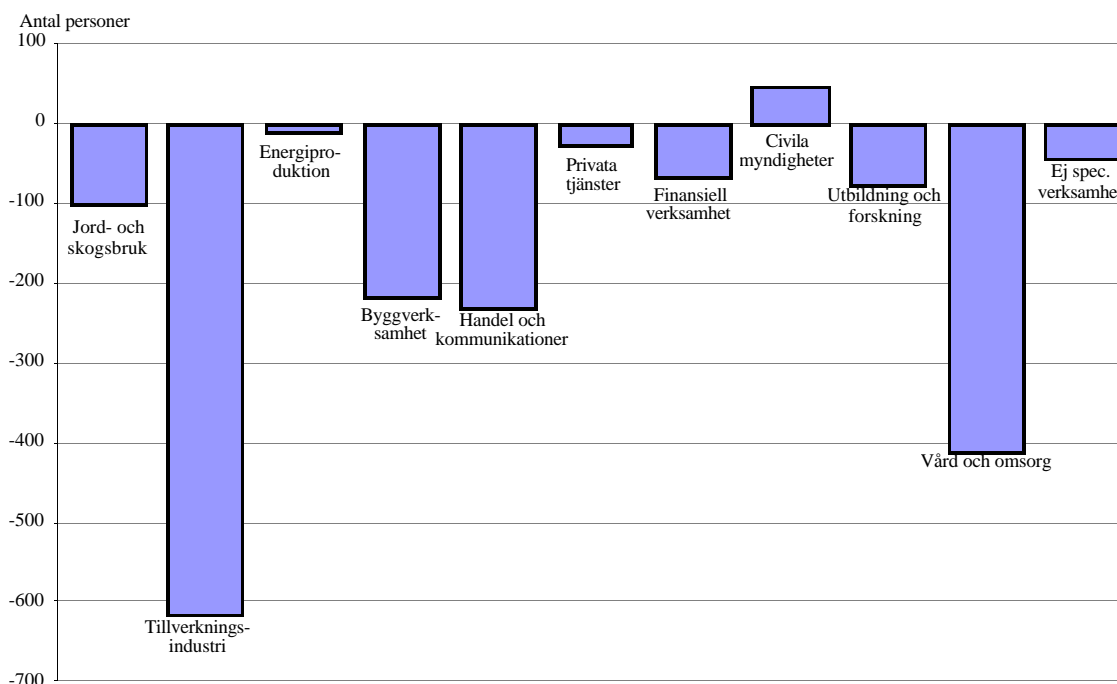
Figur 2.8 Förvärvsfrekvens år 1998

Källa: SCB

Förlorade jobb

Arbetsmarknaden i Hultsfred har gått igenom stora förändringar de senaste 5-10 åren. Stora neddragningar har generellt skett inom tillverkningsindustrin och inte minst har nedläggningarna av Hultsfredshus (numera åter i produktion), Hawker Battery och Varta (batteritillverkare) påverkat situationen negativt. Därutöver har Modo Paper successivt minskat arbetsstyrkan vid pappersbruket med några hundratal personer. Totalt sett har tillverkningsindustrin minskat med ca 600 personer mellan åren 1991 och 1997.

Andra sektorer som har minskat sysselsättningen är vård och omsorg, byggnadssektorn och handeln. I princip har ingen sektor ökat sysselsättningen i kommunen totalt sett under perioden. Detta är en av orsakerna till den förhållandevis höga utflyttningen från kommunen de senaste åren. Även om neddragningar på företag och inom offentlig sektor ofta kan ske genom naturliga avgångar, pensionserbjudanden, utbildning etc så innebär det att arbetsgivarna inte nyrekryterar de ungdomar som kommer ut på arbetsmarknaden. Detta leder antingen till att man blir arbetslös eller flyttar dit det finns jobb, och det är detta som har skett i hög utsträckning de senaste åren.

Figur 2.9 Sysselsättningsförändring i Hultsfreds kommun 1991 - 1997

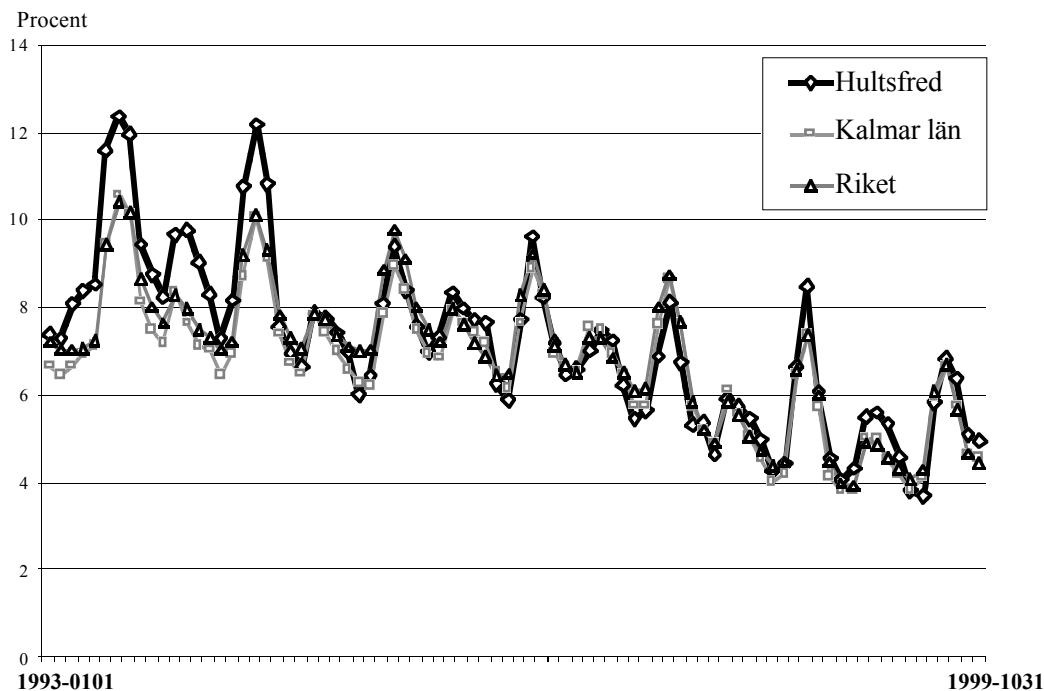
Källa: SCB

Arbetslöshet

Recessionen på arbetsmarknaden i början av 1990-talet medförde att arbetslösheten ökade från mycket låga nivåer till som högst 12 procent öppen arbetslöshet under år 1993. Successivt har sedan arbetslösheten minskat till dagens nivå om 5 procent (oktober år 1999) vilket motsvarar ca 450 personer. Den totala arbetslösheten (inklusive personer som omfattas av arbetsmarknadspolitiska åtgärder) uppgår till 8,2 procent eller ca 750 personer.

Den alltmer förbättrade konjunkturen för tillverkningsindustrin och en allmänt sett förbättrad köpkraft bland befolkningen de senaste två åren har medfört en ökad sysselsättning i Hultsfred, framför allt under år 1999.

I jämförelse med Kalmar län och riket har Hultsfred en något högre arbetslöshet, ca en halv procent. Läget på arbetsmarknaden i kommunen är således inte särskilt avvikande från övriga landet. Av de arbetslösa är ungefär lika många män som kvinnor. Ca 12 procent av de arbetslösa är långtidsarbetslösa och ungefär 11 procent av de arbetslösa är ungdomar i åldern 18-24 år.

Figur 2.10 Öppen arbetslöshet (beräknas som andel av befolkningen 16-64 år)

Källa: Länsarbetsnämnden för Kalmar län

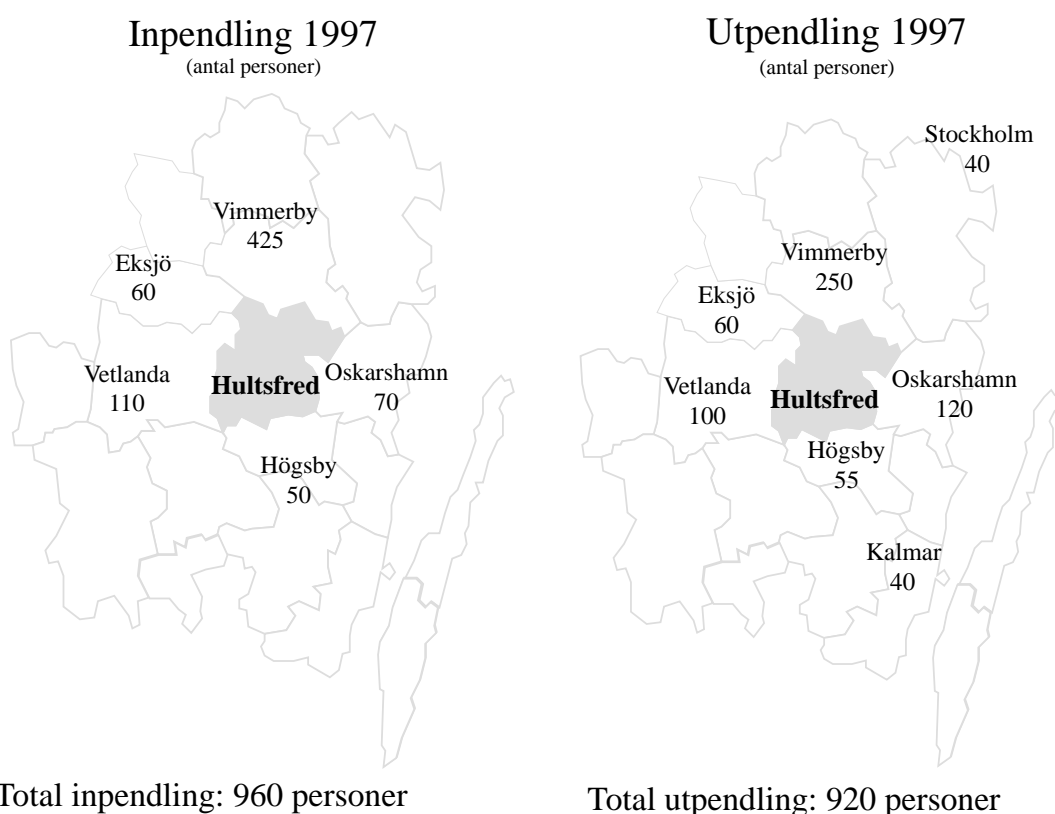
Antalet lediga platser som finns utannonserade på arbetsförmedlingen i Hultsfred har ökat från 26 platser i november 1998 till 45 i november 1999. Många av dessa tjänster är emellertid lärartjänster som är tillsatta med obehöriga lärare och som därför måste annonseras ut. Beträffande arbetsmarknadspolitiska åtgärder är det s k Kunskapslyftet en av de mest använda åtgärderna i kommunen. Kurserna har blivit allt mer specialinriktade och koncentreras på vårdsektorn, träindustri och verkstadsteknik.

Arbetsförmedlingen i Hultsfred hjälper speciellt småföretag att rekrytera personal. Som på så många andra platser lider Hultsfred också av brist på högkvalificerad arbetskraft till företagen i kommunen. Speciellt eftersöks civilingenjörer. Detta avspeglas också i statistiken, drygt 42 procent av alla lediga platser i Kalmar län i november 1999 krävde teoretisk specialistkompetens (läs: huvudsakligen teknisk högre utbildning).

Som beskrivs vidare nedan har musik och därmed relaterad verksamhet blivit en viktig image för Hultsfred. När det gäller arbetsmarknaden är dock antalet arbetstillfällen relaterade till musikindustrin än så länge få. Det finns ett tiotal personer som arbetar med arrangemang kring festivalen och givetvis kräver också själva genomförandet av festivalen ett antal säsongsarbeten. Arbetsförmedlingen i Hultsfred har tidigare genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder sponsrat vissa av dessa arbeten men numera finansieras genomförandet av festivalen helt och hållet genom Rockpartys försorg.

Regional arbetsmarknad och pendling

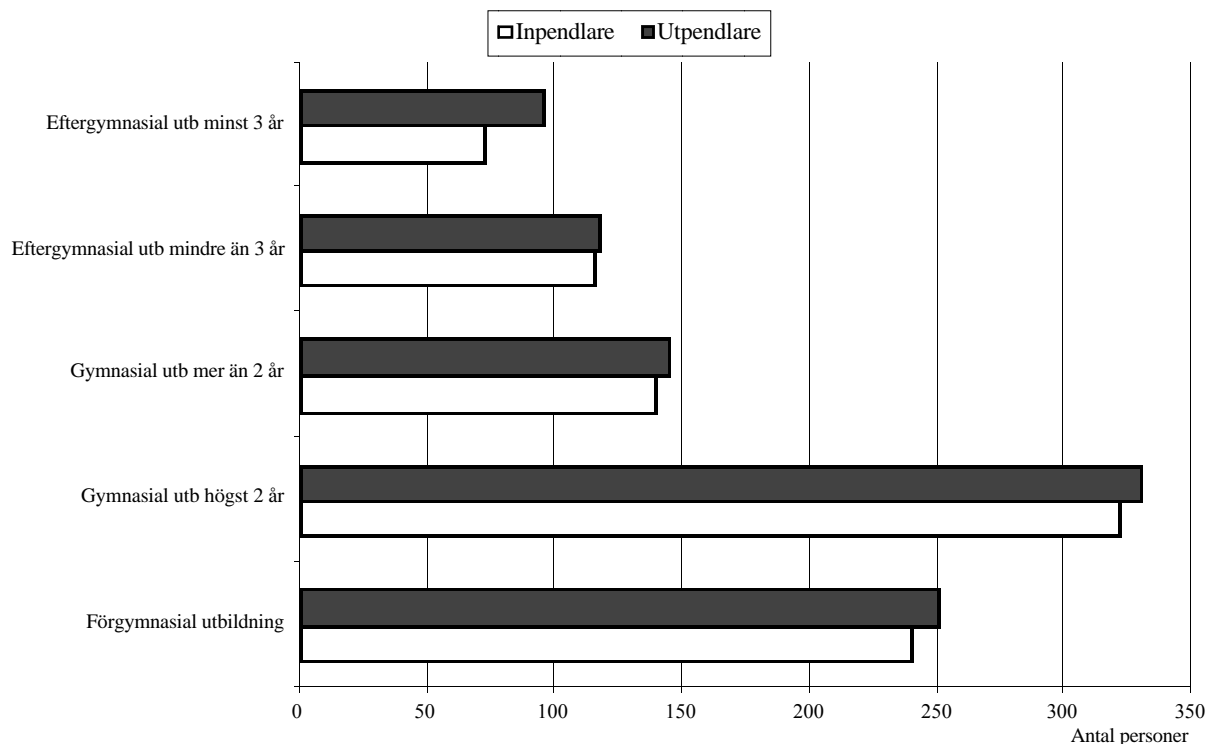
Något förenklat kan man säga att Hultsfreds arbetsmarknad även omfattar grannkommunerna. Avstånden är begränsade till ett fåtal mil vilket gör att det är fullt rimligt att pendla även till kommunerna Oskarshamn, Högsby, Vimmerby, Eksjö, Vetlanda m fl. Den närmaste kommunen är Vimmerby som har en arbetsmarknad som storleksmässigt motsvarar den i Hultsfred. Det är också den kommun som Hultsfred har det största pendlingsutbytet med, ca 250 personer pendlar till Vimmerby från Hultsfred medan drygt 400 personer pendlar i omvänd riktning.

Figur 2.11 In- och utpendling till/från Hultsfreds kommun 1997

Källa: SCB

Vad gäller den formella utbildningsnivån på pendlare kan konstateras att det är något fler högutbildade som pendlar ut från Hultsfred än som pendlar in. Det handlar emellertid endast om något tiotal personer. Arbetsmarknadsstrukturen i grannkommunerna är likartad med generellt sett en låg efterfrågan på högutbildad arbetskraft (se också nedan).

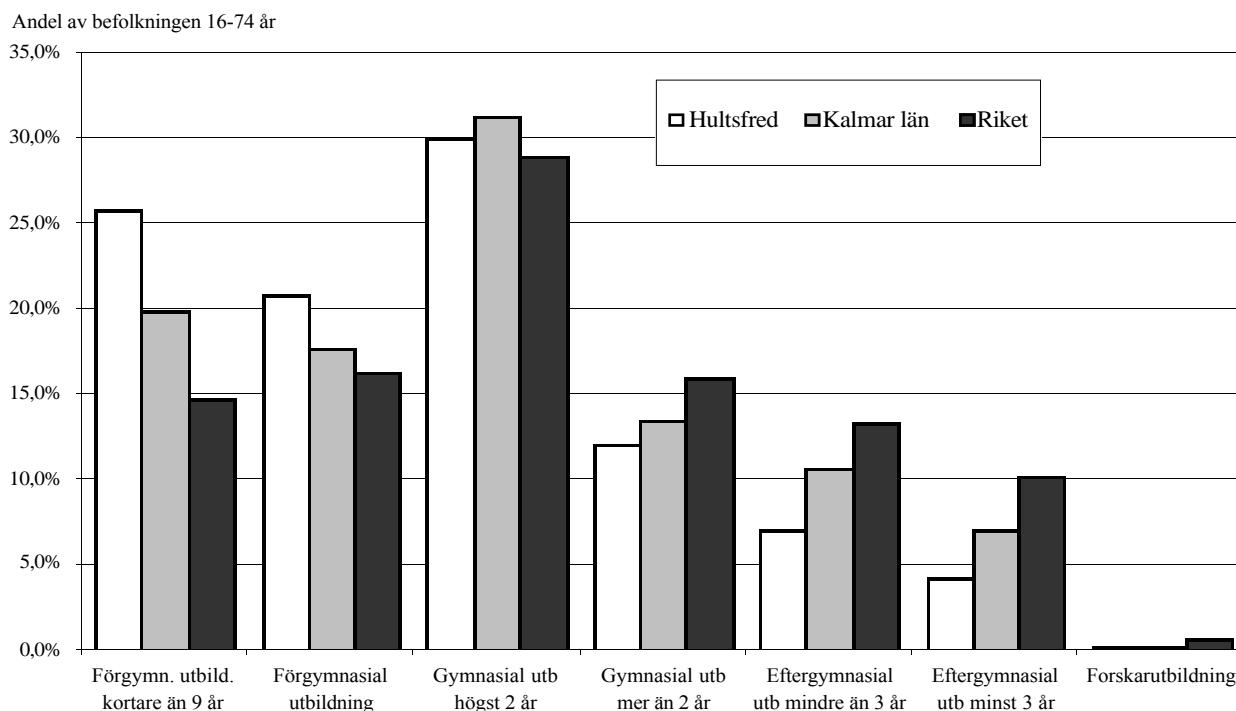
Figur 2.12 Pendling efter utbildningsnivå år 1997

Källa: SCB

Låg utbildningsnivå

Befolkningens formella utbildningsnivå i Hultsfreds kommun är mycket låg i jämförelse med Kalmar län och riket. Drygt 45 procent har endast grund- eller folkskoleutbildning och ca 30 procent har tvåårig gymnasieutbildning (yrkesförberedande gymnasieprogram). Andel personer med högskoleutbildning längre än tre år, t ex ekonomutbildning, socionomutbildning och sjuksköterskeutbildning, uppgår till ca fyra procent. Motsvarande siffra för riket uppgår till mer än tio procent.

Denna situation är emellertid inte unik för Hultsfred. De flesta grannkommunerna och andra kommuner med en liknande näringslivsstruktur (t ex förstudiekommunerna Tierp och Oskarshamn) har också en låg formell utbildningsnivå. Detta kommer sig av att det historiskt har varit en låg efterfrågan på högskoleutbildad arbetskraft på den lokala arbetsmarknaden. Den arbetskraft som efterfrågats har huvudsakligen varit till industrin och den offentliga sektorn där det räckt med grund- eller gymnasieskola. I dag när det ställs allt större krav på formell utbildning har det medfört att det är svårt att rekrytera högutbildad arbetskraft till företagen och offentlig sektor i Hultsfred.

Figur 2.13 Högsta utbildningsnivå i Hultsfreds kommun år 1998 (andel av befolkningen 16-74 år)

Källa: SCB

Utbildning i Hultsfred

I Hultsfreds kommun finns ett flertal grundskolor, en gymnasieskola och ett sk lärcentra med möjligheter till högskoleutbildning.

Hultsfreds kommun har i dag ca 600 gymnasieelever på Stålhagsskolan. Övergångsfrekvensen från högstadium till gymnasium har varit relativt konstant under många år och uppgår till ca 90 procent. Under höstterminen år 1999 började omkring 170 elever på gymnasiet i Hultsfred. Under samma år valde 30 elever att börja gymnasiet i en annan kommun. Valet av gymnasium i annan kommun beror oftast på att eleverna eftersöker en speciell yrkesinriktad utbildning som Hultsfreds kommun inte erbjuder. Vanligt är t ex att elever söker Hotell- och restaurangprogrammet i Vimmerby kommun. I stort sett samma antal, ca 30 personer, valde år 1999 att söka sig till Hultsfreds gymnasium från andra kommuner.

Hultsfreds kommun har 9 gymnasieprogram med olika inriktningar. Dessa utgörs av:

- Omvårdnadsprogrammet
- Barn- och fritidsprogrammet
- Estetiska programmet
- Handels- och administrationsprogrammet

- Naturvetenskapliga programmet
- Samhällsprogrammet
- Fordonsprogrammet
- Elprogrammet
- Industriprogrammet

Det Estetiska programmet med musikinriktning introducerades höstterminen år 1999. Utöver den teoretiska undervisningen som är förlagd på gymnasieskolan kommer praktiskt inriktad undervisning, ca två timmar per vecka, att arrangeras på Föreningen Rockparty/Metropol. Syftet är att eleverna i olika årskurser genom praktiskt arbete, tillsammans med personal på Metropol, ska lära sig att driva projekt inom musikbranschen. De kommer bland annat att få vara med i arrangemangen kring rockfestivalen.

Från och med höstterminen år 2000 kommer Barn- och fritidsprogrammet att erbjuda två inriktningar, "barn" eller "natur", som eleverna kan välja mellan. Man kommer även att introducera ett nytt program, det s k Teknikprogrammet med inriktning mot; infoteknik, människa och teknik, teknik och företagande, teknik-, miljö- och samhällsbyggande och virtuell design.

Vuxenutbildning inom kommunen erbjuds på både gymnasial nivå samt på grundläggande nivå (motsvarande högstadiet). Utöver vuxenutbildningen finns det kurser i svenska för invandrare som under förra året hade ca 65 deltagare. Hultsfreds kommun erbjuder även en eftergymnasial utbildning med inriktning mot turism.

Högskolecentrum i Hultsfred har ett 70-tal studenter (på hel- och deltid) som studerar olika högskolekurser/utbildningar som ges av högskolan i Kalmar. Kurser ges bl a i företagsekonomi och IT. Utbildningarna är en del av högskolans satsning "University on line". Hultsfred har också en videokonferensanläggning för distansutbildning och videokonferenser. Det senaste tillskottet av högskoleutbildning i Hultsfred är en företagsekonomisk utbildning med inriktning mot management inom musikbranschen.

2.4 Näringslivsstrukturen i Hultsfred – branscher och företag

Detta avsnitt redovisar en allmän genomgång av kommunens största arbetsgivare m m, därefter redovisas tillverkningsindustrin i kommunen samt ett antal företagsbeskrivningar, därefter redovisas musikindustrin och handelssektorn i kommunen.

Det totala antalet sysselsatta i Hultsfreds kommun uppgår till ca 6 200 personer varav antalet sysselsatta i det privata näringslivet uppgår till drygt 4 200 personer och i offentlig sektor ca 2000 personer. Av det privata näringslivet står tillverkningsindustrin för mer än hälften av sysselsättningen eller nära 2 300 personer. Den största arbetsgivaren är Hultsfreds kommun med nära 1 600 anställda och den största privata arbetsgivaren är Modo Paper (Silverdalen) med ca 275 anställda.

HULTSFREDS KOMMUN	1575
MODO PAPER AB	275
(HAWKER BATTERI AKTIEBOLAG	175)
(VB AUTOBATTERI AKTIEBOLAG	175)
SWEDSPAN AKTIEBOLAG	175
KALMAR LÄNS LANDSTING	125
AB C F BERG & CO	125
GJUTAL AB	125
SVELUX INDUSTRI AB	75
MODIG MACHINE TOOL AKTIEBOLAG	75
AKTIEBOLAGET JÄRNFORSENS STOPPMÖBLER	75
HIGHLAND AIR AB	75
SAMHALL DACKÉ AKTIEBOLAG	75
PLANNJA SIBA AKTIEBOLAG	75
POSTEN SVERIGE AB	75

Figur 2.14 Största arbetsgivare i Hultsfred september 1999³

Källa: SCB

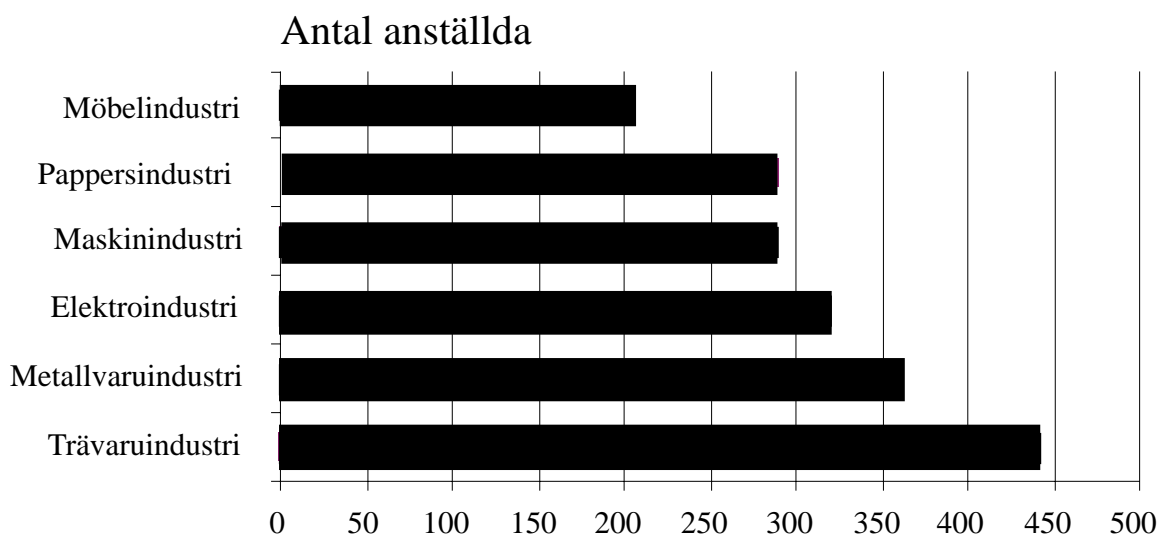
Under senare år har konjunkturen generellt sett förbättrats vilket medfört att ett flertal företag nyanställt personal. En annan positiv händelse – med viss symbolisk betydelse – är att produktionen av Hultsfredshus har återupptagits och företaget ägs numera av Hjaltevadshus. Några negativa händelser är att Hawker Batteri och VB Autobatteri har lagt ned produktionen och håller på att avveckla verksamheten. Man kommer endast att behålla ett fåtal personer vid ett lager. Genom nedläggningarna har mellan 300 och 400 arbetstillfällen försvunnit.

³ Tabellen baseras på SCB:s företagsregister och antalet anställda är avrundade till vissa storleksklasser. Siffrorna kan därmed avvika något mot de antal anställda som anges löpande i texten. Notera att siffrorna i figuren avser september.

Tillverkningsindustrin i Hultsfred

Den största industribranschen (mätt i antal anställda) i Hultsfred är trävaruindustrin med nära 450 personer. I denna återfinns företag såsom Swedspan (tillverkning av spånskivor) och CF Berg (sågverk). Näst största bransch är metallvaruindustrin med drygt 350 anställda. I denna bransch återfinns bl a Gjutal (tillverkning av detaljer till bl a fordonsindustri) och Plannja Siba (tillverkning av bl a vattenavrinningsystem).

Tredje största bransch är elektroindustrin med drygt 300 anställda. I denna sektor ingår Svelux industri (armaturer), Hawker Batteri och VB Autobatteri som båda tillverkar batterier (se ovan). Fjärde största bransch är maskinindustri med mellan 250 och 300 anställda. I branschen ingår bl a Modig Machine Tool (underleverantör till flygindustrin). Därefter kommer möbelindustri bl a Järnforsens Stoppmöbler samt pappersindustrin, som i praktiken består av Modo Paper i Silverdalen.

Figur 2.15 Största industribranscher – antal anställda 1998

Källa: MMP/EuroFutures 1998

Modo Paper Silverdalen

Silverdalens Pappersbruk, beläget i Silverdalen strax norr om Hultsfreds tätort är det största företaget i kommunen (ca 275 anställda). Bruket har funnits i kommunen i över 120 år.

Pappersbruket ingår numera i den svenskägda och nybildade koncernen MoDo Paper⁴, som ägs till hälften var av MoDo och SCA och har drygt 6 000 anställda. Planer finns för en börsnotering av koncernen. Inom Modo Paper finns sju finpappersbruk, varav tre, inkl Silverdalen, producerar bestruket finpapper. Silverdalen är enbart en produktionsenhet, medan FoU bedrivs i Örnsköldsvik och Stockstadt i Tyskland.

⁴ Se bl a hemsidan www.modopaper.com

Den mest kända produkten som tillverkas vid pappersbruket är papperstypen Silverblade. Råvaran transporteras från fabriken i Husum till Silverdalen för förädling. För närvarande investeras i en bestrykningsmaskin i Husum vilket sannolikt kommer att medföra att den nuvarande produktionen vid fabriken i Silverdalen kommer att flyttas dit. Vad detta betyder för anläggningen i Silverdalen är svårt att värdera. Det mest sannolika är dock antingen att produktionen ställs om eller att Modo Paper avyttrar fabriken.

Swedspan AB

Företaget Swedspan är beläget i centralorten Hultsfred. Företaget är marknadsledande inom golvvännen (golvbärare till Laminat) som produceras med träåvåror bestående av sågspån och kutterspån. Råvarorna kommer från barrved direkt och genom spill från spånskiveprocessen och begagnat skivmaterial som kan återanvändas. Den färdiga varan består av träspånen som tillsammans med den naturliga fukten och en mindre mängd lim pressats samman till en skivprodukt. Verksamheten präglas av god efterfrågan och kunderna återfinns bland byggmaterialhandeln samt hos golv- och möbelindustrin.

Anläggningen för tillverkning av spånskivor uppfördes i Hultsfred 1972 av Skogsägarnas Industriaktiebolag (SIAB). Valet av Hultsfred kom sig såväl av närheten till råvara som kunder. Under 1980-talet bildades Swedspan i samarbete mellan Södra, Assi och Swedish Match. IKEA har sedermera köpt företaget och äger i dag företaget i sin helhet. Utvecklingen har varit gynnsam sedan början av 1990-talet och idag har företaget en omsättning på ca 290 miljoner kronor. Företaget har ca 150 anställda och av dessa är 20 procent tjänstemän. Av de anställda är endast ett fåtal akademiker. Ca 10 procent av personalen är kvinnor vilka i huvudsak arbetar inom administrationen.

Då arbetsinnehållet alltmer förändras i en inriktning som kräver tekniskt kunnande skapas ett större behov av operatörskompetens. För att kunna rekrytera kunnig personal för denna nya produktionsteknik hänvisas företaget till operatörs- och trämekanikutbildningar som för närvarande inte finns lokalt i Hultsfred utan i Linköping och Lund.

Företaget utvecklas positivt och planerna för framtiden gäller en eventuell ny etablering av en press vilket skulle komma att öka behovet av arbetskraft.

CF Berg & Co

Produktionen av sågade trävaror på CF Berg & Co i Mörlunda har anor sedan början av 1900-talet i kommunen. Företaget drivs i dag av tredje generationen Berg. Med en kapacitet på ca 125 000 kubikmeter sågade trävaror är Bergs ett av Sveriges större sågverk.

Den historiska lokaliseringen till Hultsfred hänger samman med den rikliga tillgången på råvara – skog. I dag importeras dock också timmerråvaror från Ryssland och de baltiska staterna. Denna trafik går över den närbelägna hamnen i Oskarshamn och företaget har en direkt järnvägsförbindelse. Ungefär 95 procent av sågverkets produktion går på export till hela världen. Storbritannien utgör den största marknaden med 30 procent av exporten. I dag har företaget ca 135 anställda av vilka ett 20-tal är tjänstemän. Andelen kvinnor i företaget uppgår till omkring 30 procent. Företaget omsätter ca 200 miljoner kronor.

En stor del av produktionen på Bergs vidareförädlas i olika former, i dag utgör detta ca 2/3 av produktionen. En av företagets strategier inför framtiden är att öka denna vidareförädling. Inte minst avses detta ske genom att kundernas önskemål i allt större utsträckning skall kopplas samman till en optimering av råvarans förutsättningar, vilket innebär att virket sorteras efter kundernas önskemål allt tidigare i processen.

C.A. Olausson & Söner

OLAB timber som företaget också heter är lokaliserat i Järnforsen några mil från Hultsfred. Företaget är ett sågverk/hyvleri som med mycket modern teknik lyckats optimera mängden sågad trävara ur en stock.

Under våren 1999 blev OLAB uppköpt av den närliggande konkurrenten C F Berg i Mörlunda (se ovan). Avsikten med detta förvärv var bl a att skapa två specialiserade sågverk med inriktning mot furu-produkter i Järnforsen och mot gran i Mörlunda (C F Berg). Kompetensen mot furusågning var redan dominerande hos OLAB och en renodling för att effektivisera verksamheten var därför naturlig. Denna effektivisering rör framförallt torkningsprocessen som skiljer sig åt mellan olika träslag.

Företaget drivs i dag av tredje generationen Olausson och antalet anställda är ca 35 personer. Omsättningen är omkring 75 miljoner kronor. Ca 80 procent av produktionen går på export till i princip hela världen.

Järnforsens Stoppmöbler

Järnforsens Stoppmöbler bildades år 1946. Produktionen inriktades från början på att förse marknaden med bäddbara soffor, vilket också i dag är företagets huvudsakliga produkt. De soffor som i dag lämnar företaget utgör ett brett sortiment. Marknaden består till 80 procent av kunder i Sverige, resten säljs främst till Finland och Norge till såväl den privata som den offentliga marknaden. Även om företaget ser den nordiska marknaden som den viktigaste försöker man även etablera sig i övriga Europa, bl a genom representation vid olika mässor.

De bäddsoffor som tillverkas av företaget i dag har tagits fram av designers och produktutvecklare. Produktutvecklingen har skett kontinuerligt under företagets snart 60-åriga historia. Den senaste trenden går mot allt mindre bostäder i Norden varför bäddsoffans funktion allt oftare kan komma att behövas.

Järnforsens stoppmöbler producerar omkring 25 000 bäddsoffor per år och har i dagsläget ett 100-tal anställda. Av de anställda arbetar ca 85 procent i produktionen och resten inom administrationen. Könsfördelningen är jämn och antalet akademiker är lågt. Företaget omsätter ca 60 miljoner kronor.

Highland Air

Flygbolaget Highland Air bildades år 1995. Grundarna av bolaget hade tidigare varit anställda på Holmstroem Air som samma år gick i konkurs. Sedan år 1997 är företaget ett dotterbolag till Skyways som är Sveriges största regionalflygoperatör och en samarbetspartner till SAS.

Highland Air har sitt huvudkontor vid Hultsfred/Vimmerby flygplats strax utanför Hultsfreds tätort och man bedriver linjetrafik på 10 destinationer varav två utrikes samt chartertrafik. Företaget har totalt ca 90 anställda av vilka 20 personer är stationerade i Hultsfred och omsättningen uppgår till ca 125 miljoner kronor.

I dag trafikerar företaget sträckan Hultsfred-Oskarshamn-Stockholm med flygplanstypen Dornier som tar 14-19 passagerare. De flesta passagerare flyger till Oskarshamn. De senaste åren har beläggningen på sträckan varit hög och om efterfrågan på flyget ökar planerar företaget eventuellt att trafikera sträckan med ett större flygplan.

Gjutal AB

Gjutal AB som är beläget strax utanför Hultsfreds tätort pressgjuter produkter av aluminium och magnesium främst till fordonsindustrin, bl a delar till motorer och växellådor. Gjutal ägs av den svenska börsnoterade koncernen Finnveden. En annan verksamhet i samma koncern är Hagelsrum Gjutal AB som också ligger i Hultsfreds kommun. Anläggningen i Hagelsrum tillverkar detaljer med höga krav på precision till olika verkstadsföretag.

Under år 1998 omsatte Gjutal ca 180 miljoner kronor och man hade ca 175 anställda. Sverige är en stor marknad, exporten är dock betydande och den största exportmarknaden är Tyskland. Antal anställda har ökat från 40 personer till 180 under de senaste 5 åren, vilket inneburit en utbyggnad av anläggningen i Hultsfred. 30 procent av de anställda är kvinnor och ca 15 procent av de totalt 180 anställda är tjänstemän, varav hälften är akademiker.

Plannja-Siba AB

Sibaverken var från starten 1923 ett plåtslageri. Företaget var från början ett familjeföretag. Företaget såldes dock år 1991 till Plannja, ett företag i SSAB-koncernen.

I dag tillverkar Plannja-Siba takavvattningssystem, d v s hängrännor, stuprör och tillhörande detaljer. Materialet som används vid tillverkningen är plastiol (dubbelsidig metalliserad stålplåt), varmförzinkad stålplåt eller kopparplåt. Valet av material beror mycket på traditionen i landet dit varorna säljs.

Försäljning till slutkund sker genom återförsäljare. Plannja-Siba är hälften-ägare i ett återförsäljarbolag. Företaget omsätter ca 140 miljoner kronor varav ca en tredjedel går på export till 10-15 länder. Den största exportmarknaden är Norge, som mottar hälften av exporten, men den polska marknaden är växande och redan idag exporterar Plannja-Siba för 10 miljoner till Polen.

Företaget har 65 årsanställda men har ytterligare 20 säsongsanställda på sommaren för att klara av den större efterfrågan på företagets produkter under denna årstid. 15 anställda är tjänstemän och en majoritet av de anställda är män. Företaget ser positivt på framtiden förutsatt att moderbolaget i Luleå satsar på anläggningen. Järnforsen ligger närmare de huvudsakliga marknaderna än Luleå så verksamheten i Järnforsen har förutsättningar att expandera.

Musikbranschen i Hultsfred

Bakgrunden till att Hultsfreds kommun blivit ett känt "varumärke" i musik-Sverige finns att hänföra till Hultsfredsfestivalen, som också beskrivs i avsnittet om besöksnäring. Festivalen har växt under det 15-tal år som den arrangerats och räknas i dag definitivt som en av de största i Norden. I spåren av festivalen har olika projekt och verksamheter växt fram som samlats i "Metropol-huset" i Hultsfred. I dag finns där Puzzel, som är ett EU-finansierat projekt som bl a syftar till att hjälpa ungdomar att starta egna företag och verksamheter inom musik- och mediebranschen. Här finns också utbildning inom elektronisk musikdistribution och flera företag som arbetar med artistbokning, festivalen m m. I Metropolhuset finns också en större inomhusscen, café och restaurang.

För att främja utvecklingen av musikrelaterad verksamhet i Hultsfreds kommun har Regionförbundet i Kalmar län tillsatt en projektledare som är ansvarig för att bidra till att utveckla verksamheten. Tillsammans med aktörerna inom musikbranschen i kommunen har man samlats kring en vision eller ett koncept som heter "Rock City". Rock City är ett samlingsnamn för ett antal musikrelaterade aktiviteter som är etablerade eller som avses bli etablerade inom en snar framtid i anknytning till Metropol.

I konceptet ingår bl a ett industriellt utvecklingscentrum (IUC). Det finns idag 15 Industriella Utvecklings Centra i Sverige, från Skåne till Gällivare. Dessa är helt eller delvis finansierade av staten. IUC:s verksamhet syftar främst till utveckling och tillväxt hos små- och medelstora företag, bland annat genom starkare samverkan med större företag. Utvecklingscentrumet IUC i Hultsfred har sökt en annan profil än de övriga i Sverige. Centrumet syftar till att stärka svensk musikindustri både nationellt och internationellt vilket är en unik profil bland IUC:s i Sverige. Verksamheten avses påbörjas under år 2000.

Under hösten 1999 har också beslut tagits vid Högskolan i Kalmar om etablerande av ett musikindustriprogram med undervisning förlagd till Kalmar och Hultsfred. Huvudman för utbildningen är Kalmar Högskola. Första kursstart är hösten år 2000 och utbildningen, som initialt är på 80 poäng (2 års heltidsstudier), är att anse som en ekonomutbildning med speciellt fokus på musikindustri och management. Det finns också möjligheter till ett tredje år med inlagd praktik med undervisning förlagd till Kalmar.

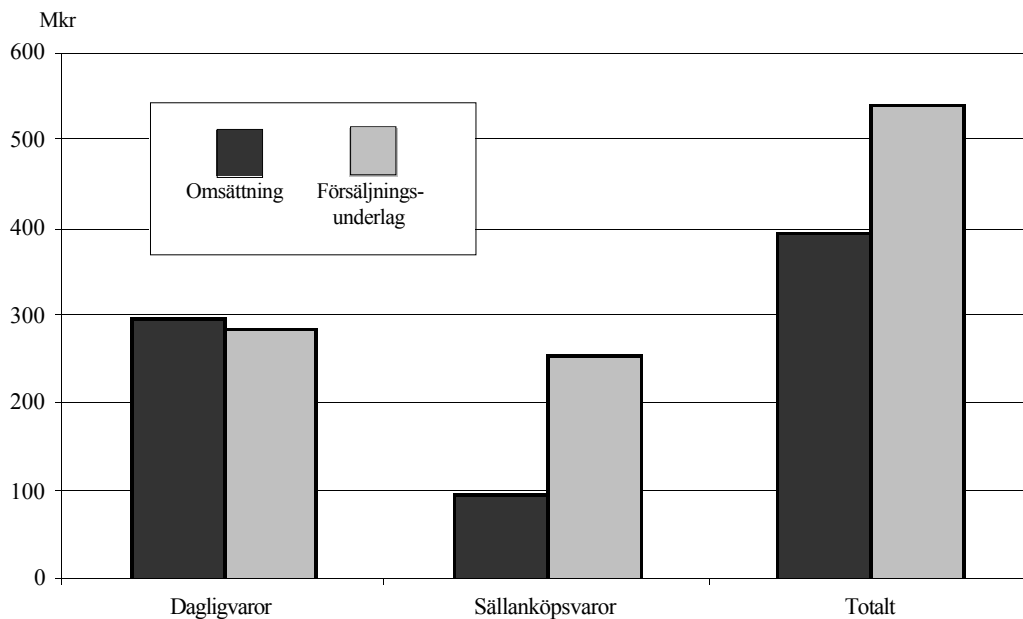
Därutöver planeras för forskning till ett antal områden, bl a media, export inom musikindustrin samt smak. Ett antal forskare, verksamma på universitet och högskolor i Sverige skall anlitas som ansvariga för var sitt forskningsområde. I Rock City skall det också finnas tillgång till repetitionslokaler och handledning för musiker från hela landet. Vidare planeras en företagsby där företag med anknytning till musik och ett museum för populärmusik, "Rockzeum".

Handelssektorn

Handelssektorn i Hultsfreds kommun är begränsad. Sällanköpsvaror såsom kläder, skor, radio/TV, böcker etc handlas i stor utsträckning i andra kommuner. Endast 38 procent av Hultsfredsbornas inköp av sällanköpsvaror sker i den egna kommunen. Det är endast Högsby kommun som har en lägre andel sällanköpshandel i Kalmar län. Dagligvaruhandeln är dock i balans⁵. I praktiken betyder detta att kommuninvånarna handlar dagligvaror som livsmedel i den egna kommunen i en omfattning som motsvarar inkomstunderlaget.

Sannolikt spelar Hultsfreds kommuns spridda tätortsstruktur in i denna något dystra bild av handeln. Det finns ingen starkt utpräglad centralort med större köpcentrum, stort utbud av restauranger etc. Många invånare väljer därför istället att handla i Vimmerby, Oskarshamn och Kalmar som har en mer samlad handel och ett större utbud av olika affärer.

⁵ Försäljningsunderlaget för Hultsfreds kommun är lika med antalet invånare i kommunen multiplicerat med genomsnittlig omsättning per invånare i riket.

Figur 2.16 Handeln i Hultsfred 1997

Källa: Handelns utredningsinstitut (HUI)

Den svaga handeln är ett problem som bör tas på allvar. I takt med att kommunens handlare tappar kunder minskar också möjligheterna att bedriva och etablera detaljhandel i kommunen. På sikt riskerar man att få ett ytterligare försvagat utbud av affärer. Utvecklingen kan bli något av en "ond cirkel" som självklart påverkar kommunen negativt både avseende sysselsättning och servicenivå.

2.5 Kommunens ekonomi och verksamhet

Den kommunala ekonomin i Hultsfreds kommun har varit under stark press under 1990-talet. En kraftigt ökad arbetslöshet med i förlängningen ökade sociala kostnader parat med en hög utflyttning har medfört en ansträngd kommunekonomi.

Det har lett till stora besparingar i de kommunala budgetarna under ett flertal år. Trots dessa besparingar har kommunen bl a beroende på befolkningsminskningen – som leder till lägre skatteintäkter och minskade statsbidrag – haft svårt att få ekonomin i balans. Det ekonomiska resultatet för år 1998 var ett underskott om totalt 15 miljoner kronor. För år 1999 har kommunen minskat underskottet och budgeten för år 2000 är i princip i balans.

Hultsfred	-772
Högsby	-1 482
Oskarshamn	-39
Vimmerby	1 003
Länet	-468

Figur 2.17 Resultat per invånare år 1998

Källa: Svenska Kommunförbundet

I tabellen ovan visas det ekonomiska resultatet per invånare. Många kommuner i Kalmar län har underskott i den kommunala budgeten, det största undantaget i länet är Vimmerby kommun som hade ett överskott om ca 1 000 kronor per invånare vilket motsvarar mellan 15-20 miljoner kronor. Hultsfreds kommun har med anledning av det ekonomiska läget ansökt om pengar från den s k kommunakuten – där kommuner som har ekonomiska problem kan ansöka om medel från staten – men har inte fått medelsansökan beviljad.

En annan bidragande orsak till att Hultsfreds kommun har ansträngd ekonomi är ett högt kostnadsläge inom vissa sektorer. Inte minst äldreomsorgen har en högre kostnadsnivå i Hultsfred än de flesta andra jämförbara kommuner, nivån är 15-20 procent högre. Den totala kostnadsnivån för den kommunala verksamheten som helhet per invånare ligger också ungefär 10 procent högre än genomsnittet för länet. Det är endast Högsby kommun som har en högre kostnadsnivå än Hultsfred.

Hultsfred	30 470
Högsby	32 104
Oskarshamn	28 095
Vimmerby	27 354
Länet	28 392

Figur 2.18 Nettokostnader per invånare för den kommunala verksamheten år 1998

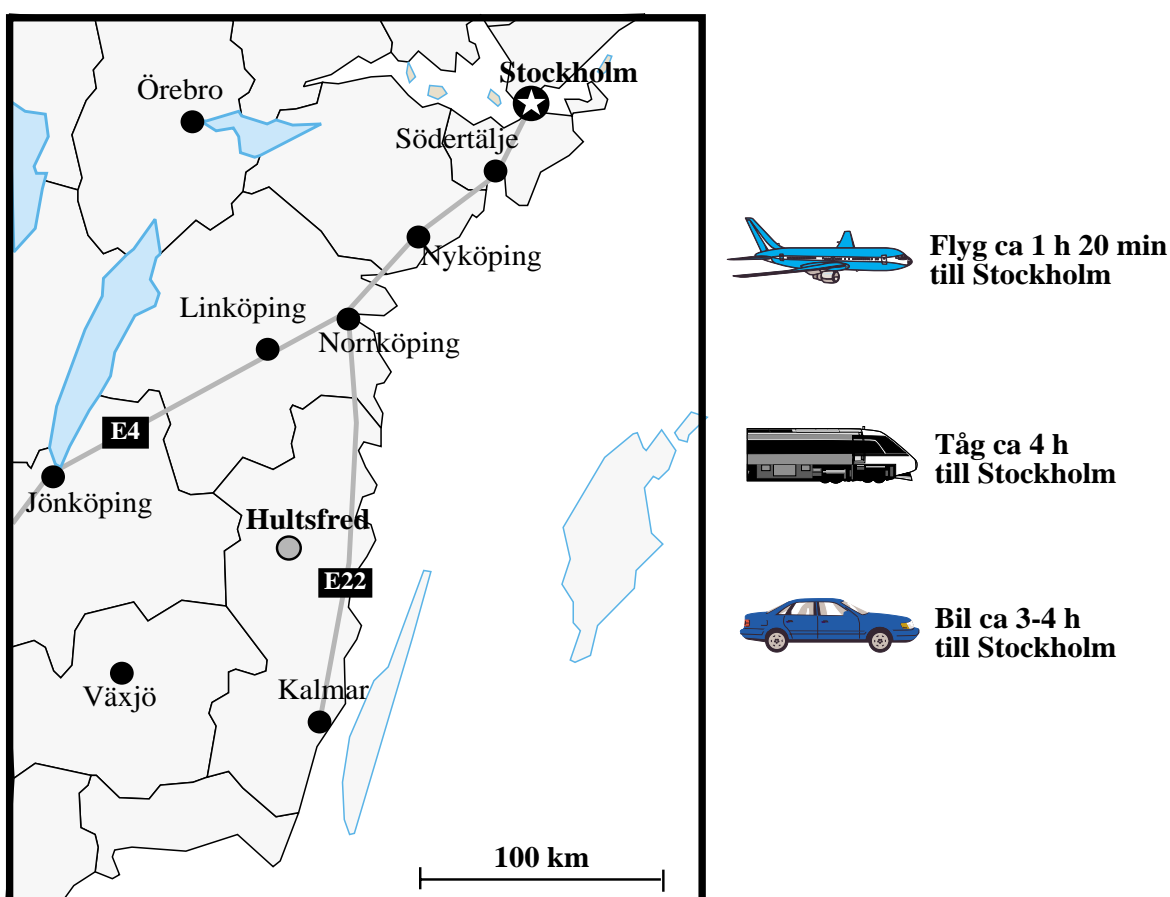
Källa: Svenska Kommunförbundet

Det kommunalekonomiska läget i Hultsfred gör att det även framgent kommer att krävas återhållsamhet i kommunala satsningar. Den sannolikt fortsatt minskande befolkningen kommer inte att förbättra det ekonomiska läget för kommunen.

2.6 Geografiskt läge och kommunikationer

Hultsfreds kommun ligger i det småländska inlandet. I likhet med hela Kalmar län ligger kommunen lite vid sidan av "allfarvägarna", men därmed inte sagt att det geografiska läget är oförmånligt. Flera företag har framfört att det finns fördelar med att vara etablerad i Hultsfred som man menar ligger förhållandevis centralt i södra Sverige.

Kommunikationerna är relativt tillfredsställande. Till Stockholm är det ca 350 kilometer med bil, resan tar tre till fyra timmar. Närmaste motorväg är E22 från Kalmar norrut eller E4 över Linköping norrut.

Figur 2. 19 Geografiskt läge och kommunikationer

Därutöver kan man åka tåg både söderut mot Malmö och norrut mot Stockholm. Att åka tåg till Stockholm tar ca fyra timmar. Som redovisades tidigare har Highland Air sitt huvudkontor i kommunen och trafikerar sträckan Stockholm-Oskarshamn-Hultsfred med tre dagliga turer under veckorna. Flygtiden uppgår till ca 1 timme och 20 minuter. Det går i dag inget flyg under helgerna. Om man skall flyga till Köpenhamn går flyg från Växjö, Jönköping och Kalmar vars flygplatser ligger inom 1 till 1,5 timmes bilavstånd från Hultsfred.

2.7 De enskilda orternas situation

Som nämndes inledningsvis av kapitel 2 består Hultsfreds kommun av ett flertal olika orter eller kommundelar som har en egen historia och har inbördes haft en olikartad utveckling i modern tid. Detta avsnitt syftar till att öka förståelsen för hur utvecklingen varit inom kommunen de senaste tio åren och hur de kommande 5-10 åren kommer att utvecklas. Analysen är baserad på församlingsstatistik vilket är den mest detaljerade statistik som finns tillgänglig.

Det kan konstateras att det i befolkningstermer går bäst för centralorten Hultsfred. En befolkningsminskning om 3,8 procent – vilket i absoluta tal motsvarar knappt 200 personer – under nio år är inte särskilt stor. Sämre går det emellertid för t ex Lönneberga (där bl a Modo Paper är lokaliserad), Mörlunda och Virserum. Församlingarna Järeda och Tveta är så små att en liten minskning av befolkningen i antal personer ger en stor procentuell förändring.

	Befolkning -98	Bef. föränd. 90-98
Hultsfred	5 600	-3,8%
Lönneberga	1 350	-14,3%
Målilla med Gårdveda	2025	-7,5%
Järeda	750	-10,9%
Virserum	2 624	-10,4%
Vena	1330	-5,7%
Tveta	160	-17,7%
Mörlunda	1 823	-11,7%

Figur: 2.20 Befolkning och befolkningsförändring på församlingsnivå

Källa: SCB

Den befolkningsminskning som redovisades inledningsvis – under år 1999 uppgick den till ca 350 personer – sker framför allt ute i kommunen och inte i centralorten Hultsfred. Man kan nästan tala om en inomkommunal centralisering.

Sysselsättningsfrekvensen (andel sysselsatta personer i procent av totalbefolkningen) visar förvärvsintensitet. Denna skiljer sig markant mellan de enskilda församlingarna. Den församling som har högst sysselsättningsfrekvens är Järeda med 44,3 procent, lägst sysselsättningsfrekvens har man i Lönneberga med 33,7 procent.

Församling	Sysselsättningsfrekvens (% av totalbefolkningen)
Järeda	44,3%
Hultsfred	41,0%
Vena	39,7%
Tveta	39,2%
Målilla med Gårdveda	38,6%
Mörlunda	38,4%
Virserum	38,1%
Lönneberga	33,7%

Figur: 2.21 Sysselsättningsfrekvens i förhållande till totalbefolkningen år 1997

Källa: SCB

Det framgår tydligt att Järeda (Järnforsen) är något av Hultsfreds eget Gnosjö. Vid intervjuer i kommunen har också framförts att kulturen i Järeda är annorlunda än i stora delar av övriga kommunen. Företagande är mer av en livsstil än ett sätt att försörja sig på. Om övriga församlingar hade samma entreprenöriella inriktning som Järeda skulle många av de problem som kommunen står inför vara närmare sin lösning. Sysselsättningsfrekvensen i Hultsfred är också hög men detta beror sannolikt på att det mesta av den kommunala förvaltningen är lokaliserad dit. Den låga värdet för Lönneberga kan bero på att bruket som historiskt varit en stor arbetsgivare har rationaliserat och minskat personalen. På orter med en eller ett par stora arbetsgivare är det ofta sällsynt med nya mindre företag som växer upp. Entreprenörskapet på orten hämmas sannolikt av en dominerande arbetsgivare. Det kan också till viss del bero på att Lönneberga har en hög andel äldre personer med pension och således ej är sysselsatta i statistisk mening.

Sysselsättningsfrekvensen avspeglas i genomsnittsinkomsterna i kommunens församlingar. Järeda har den särklass högsta genomsnittsinkomsten, 167 500 kronor per invånare och är vilket är 30 000 kronor mer per invånare än Vena som har den lägsta genomsnittsinkomsten.

Församling	Genomsnittsinkomst/per invånare
Järeda	167389
Hultsfred	149534
Virserum	148125
Lönneberga	148109
Mörlunda	146887
Målilla med Gårdveda	144794
Tveta	141072
Vena	137356

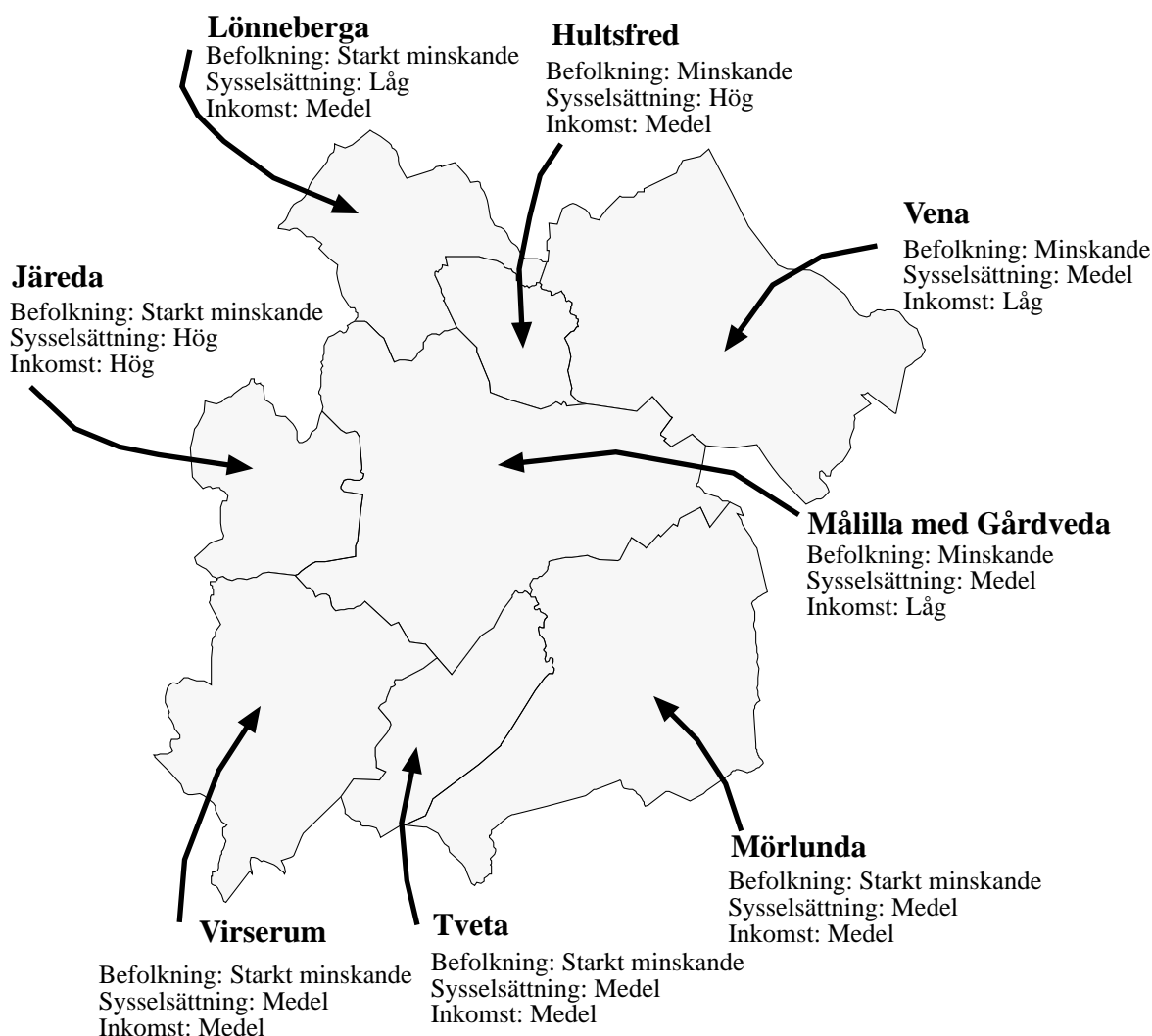
Figur: 2.22 Genomsnittsinkomst per invånare år 1997

Källa: SCB

De låga inkomsterna i Vena speglar sannolikt att många invånare är sysselsatta inom jord- och skogsbruk. Generellt är de monetära inkomsterna i denna sektor betydligt lägre än inom t ex industrin.

Om man sammanfattar de olika församlingarna (indirekt orternas) situation kan konstateras att det i befolkningstermer går bäst för Hultsfred. I egenskap av centralort med handelscentrum, central förvaltning, ett flertal större företag och bäst kommunikationer talar det mesta för att det även fortsättningsvis kommer att vara en relativt gynnsam utveckling i Hultsfred.

Vad gäller de övriga församlingarna kan konstateras att Lönneberga avviker negativt från de övriga. Man har vidkänts en av de största befolkningsminskningarna under perioden och sysselsättningsfrekvensen är lägst av församlingarna. Sannolikt kommer Lönneberga även framgent att vara den församling som har den svagaste utvecklingen.

Figur: 2.23 De olika församlingarnas situation i Hultsfreds kommun

Källa: SCB/EuroFutures

2.8 Turism och besöksnäring

Många förknippar Hultsfred med dess årligen återkommande Rockfestival. Under en sommarvecka i juni besöks kommunen av festivaldeltagare från hela Europa. Rockfestivalen startade år 1986 och har vuxit betydande i omfattning. Sommaren 1999 besöktes festivalen av ca 40 000 besökare per dag varav ca 27 000 var betalande.

Hultsfredsfestivalen är mycket betydelsefull för besöksnäringen i kommunen. År 1997 (senast tillgänglig statistik) kom ca 20 000 besökare och skapade ca 60 000 övernattningsnätter vilket motsvarade nära 70 procent av samtliga kommersiella övernattningsnätter i kommunen år 1997.⁶ Nästan hälften av besöksnäringens omsättning avseende logi kan härledas till Hultsfredsfestivalen. De ekonomiska och sysselsättningsmässiga effekterna av festivalen är dock större än så, t ex genom försäljning av mat, dryck och souvenirer samt nyttjande av kommunala tjänster såsom renhållning. Festivalen ger även Hultsfreds kommun stora men svårsmätbara PR-effekter. Utöver den traditionella turismen arbetar t ex ca 4 000 funktionärer från hela regionen ideellt under den sommarvecka då Rockfestivalen pågår.

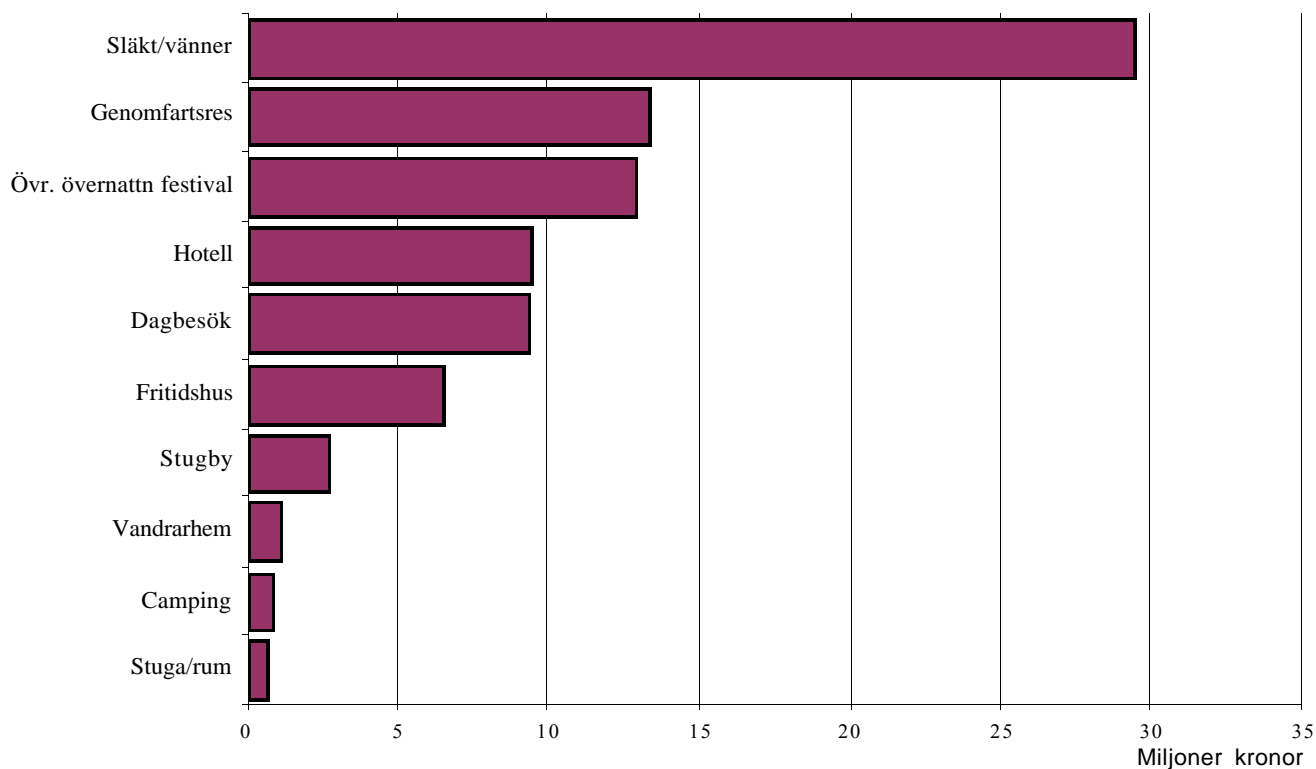
Om campingövernattningsnätterna som kan hänföras till festivalen exkluderas svarar hotellen för 64 procent av de kommersiella övernattningsnätternas omsättning. Utöver Rockfestivalen är hotellen således den viktigaste kommersiella boendekategorin med mer än en tredjedel av samtliga kommersiella övernattningsnätter i kommunen.

Vad avser besöksattraktioner utöver rockfestivalen erbjuder Hultsfreds kommun ett varierat friluftsliv. Kommunen är rik på sjöar och genom den rinner en av sydöstra Sveriges största vattendrag, Emån. Kommunen ligger dock inte vid kusten, vilket är en nackdel rent turistmässigt. Viktigaste turistattraktionerna utöver Rockfestivalen är Virserums musikdagar, Stora Hammarsjöområdet, natur- och fiskevårdsområde, Målilla hembygdspark med motormuseum, Virserums möbelmuseum och Dacke Stop.

Trots diverse besöksattraktioner är Hultsfreds kommun inte en kommun med omfattande besöksnäring (d v s ett stort utbud av företag i branschen t ex hotell och restauranger). Däremot är antalet turister förhållandevis många. Det totala antalet övernattningsnätter under år 1997 uppgick till ca 300 000 gästnätter och antalet besök (inklusive övernattningsnätter) till totalt 440 000. Till detta skall läggas ett stort antal besök som inte ryms inom ramen för statistiken. Turismen utgörs framförallt av släkt och vänner till boende i kommunen samt dagbesök från närområdet.

⁶ Totalt antal övernattningsnätter under år 1997 uppgick till 300 000 varav 88 800 av dessa var kommersiella.

Antalet fritidshus i kommunen uppgår till 528 stycken (SCB). Av dessa ägs ca 100 av utländska medborgare, företrädesvis tyskar. Antalet fritidshus i grannkommunerna är enligt följande; Mönsterås 1000, Oskarshamn 1270, Västervik 3150 och Vimmerby 480.

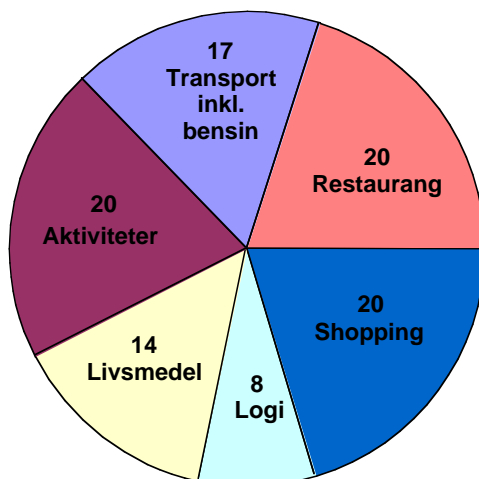
Figur 2.25 Besöksnäringens omsättning per besökskategori år 1997

Källa: Resurs

I bilden ovan har omsättningen från turisterna i Hultsfreds kommun fördelats på olika boendekategorier. Besöksnäringen i Hultsfreds kommun omsatte år 1997 knappt 86 miljoner kronor och gav arbete åt ca 95 personer.

De kommersiella övernattningarna, vilket är den kategori där besökarna betalar en logiavgift för sitt boende eller på något sätt kan påverkas av traditionell marknadsföring att besöka kommunen, står för ca 43 procent av omsättningen. Övriga, som utgörs av fritidshus, genomfartsresenärer och släkt/vänner står för 57 procent av den totala turistomsättningen. Den absolut viktigaste kategorin för turismen i kommunen är boendet hos släkt och vänner som svarar för mer än en tredjedel av omsättningen.

Turisternas utgifter i Hultsfreds kommun går framför allt till restaurangbesök, aktiviteter och shopping med ca 20 procent av den totala omsättningen. Tätt därefter följer transporter med 17 procent. Att andelen för logi är relativt låg kan förklaras av att kommunens besökare främst återfinns i kategorierna genomfart/dagsbesök och släkt/vänner vilka inte medför några intäkter för logi.

Figur 2.26 Omsättningen fördelad på branscher i procent år 1997. Den totala omsättningen uppgick samma år till 85 962 tkr.

Källa: Resurs

2.9 Slutsatser om Hultsfred i nuläget

Svag befolkningsutveckling – kraftig minskning de senaste åren

Den hittillsvarande befolkningsutvecklingen för kommunen är mycket negativ. Sedan år 1968 har befolkningen minskat med ca 25 procent vilket är mest i Kalmar län tillsammans med Högsby kommun. De senaste åren uppgår befolkningsminskningen till ca två procent vilket motsvarar ungefär 300 personer per år. Om utvecklingen fortsätter står kommunen inför mycket stora svårigheter redan inom en snar framtid.

Demografiska obalanser

I likhet med ett flertal andra kommuner i länet har Hultsfred demografiska obalanser. Detta gäller antalet kvinnor per man, särskilt i åldrarna mellan 15-25 och 30-45 år. Antalet kvinnor per man i vissa av dessa åldrar är så lågt som 0,6. Det finns också generellt ett underskott på personer i de sk produktiva åldrarna framför allt i åldrarna 20-40 år. Det är således framför allt yngre personer som flyttar.

Arbetsmarknaden ensidig

Arbetsmarknaden i Hultsfred är tämligen ensidig och domineras av vad som vanligtvis betraktas som manliga yrken. Det finns förutom kommunen få arbetsplatser som är "kvinnoarbetsplatser". Detta visar sig också i förvävsfrekvensen (den andel av personer mellan 20 och 64 år som arbetar) där ca tio procent färre kvinnor än män finns på arbetsmarknaden.

Arbetslösheten har sjunkit från ca 12 procent (öppen) under de första åren av 90-talet till drygt fem procent under år 1999. Arbetslösheten är ungefär på samma nivå som länets och rikets. Utbildningsnivån på befolkningen är låg, endast fyra procent har högre teoretisk utbildning om tre år eller mer. Ca 45 procent har folkskola eller grundskola som högsta utbildning.

Pendlingen till och från Hultsfred är i balans. Pendlingsutbytet med andra kommuner uppgår till ca 900 personer i vardera riktning. Största pendlingsutbytet har Hultsfred med Vimmerby. Drygt 400 personer pendlar till Vimmerby och ca 250 från Vimmerby till Hultsfred.

Näringslivet domineras av tillverkningsindustri

En absolut majoritet av näringslivet i Hultsfred består av olika industriföretag. Det är trä- och metallindustrin som svarar för den största delen av sysselsättning och produktionsvärde. De största företagen i kommunen är Modo Paper, Gjutal, CF Berg & Co och Swedspan. Under de senaste åren har företagen i kommunen gått allt bättre vilket lett till en ökat behov av nyrekryteringar. Exempelvis har Hultsfredshus åter startat produktion efter tidigare konkurs. De tidigare andra och tredje största privata arbetsgivarna, de två batterifabrikerna, har lagt ned produktionen.

Musikbranschen – början till ett nytt kluster?

I spåren av rockfestivalen i Hultsfred har olika verksamheter och aktiviteter etablerats. Omfattningen av dessa är ännu begränsad i termer av sysselsättning men är sannolikt ett av de viktigaste framtidsområdena för Hultsfred.

Rockfestivalen är också en av de viktigaste "magneterna" för att attrahera turister till kommunen. Förutom rockfestivalen finns inga besöksmål med stor attraktionskraft i kommunen till skillnad från Astrid Lindgrens Värld i grannkommunen Vimmerby. Däremot är avståndet inte långt till det stora turistmålen och besöksströmmarna.

Svag sällanköpshandel

Hultsfredsbornas inköp av t ex radio/TV, kläder och skor, datorer etc sker i den egna kommunen. Resterande handel görs framför allt i Vimmerby, Oskarshamn och Kalmar. Med en fortsatt minskad befolkningsutveckling riskerar underlaget för handeln att minska ytterligare och därigenom möjligheterna att bedriva handeln.

Svag kommunal ekonomi

Hultsfreds kommun har haft en period av svag kommunalekonomisk utveckling. Kommunen har tvingats spara på ökade sociala kostnader genom en ökad arbetslöshet och minskande skatteunderlag genom befolkningsminskningen. För år 2000 är dock ekonomin i stort sett i balans. Den fortsatta utflyttningen påverkar dock kommunekonomin genom minskade skatteintäkter och minskade statsbidrag.

De olika församlingarnas situation

Om man sammanfattar de olika församlingarna (indirekt orternas) situation kan konstateras att det i befolkningstermer går bäst för Hultsfred. I egenskap av centralort med handelscentrum, central förvaltning, ett flertal större företag och bäst kommunikationer talar det mesta för att det även fortsättningsvis kommer att vara en relativt gynnsam utveckling i Hultsfred. Järeda församling har den högsta sysselsättningsfrekvensen och de högsta inkomsterna i kommunen vilket är en spegling av det omfattande företagandet i församlingen.

Vad gäller de övriga församlingarna kan konstateras att Lönneberga avviker negativt från de övriga. Man har vidkänts en av de största befolkningsminskningarna under perioden och sysselsättningsfrekvensen är lägst av församlingarna. Sannolikt kommer Lönneberga även framgent att vara den församling som har den svagaste utvecklingen.

3 Hultsfred – scenarier för år 2010

I föreliggande avsnitt redovisas två framtidsscenarier för Hultsfreds kommun. Som beskrevs inledningsvis påverkas kommunen av ett stort antal händelser och utvecklingstendenser som sker i omvärlden. Omvärlden påverkar kommunen indirekt genom att t ex påverka näringslivet, dess tillväxt och sysselsättning och direkt genom t ex statliga beslut om statsbidrag, kommunikationer etc. I det inledande avsnittet 3.1 görs en genomgång av trender som bedöms påverka Hultsfred under den närmaste tioårsperioden. I avsnitt 3.2 görs en genomgång av scenariernas uppbyggnad. I avsnitt 3.3 redovisas en möjlig framtidsbild av den politiska och ekonomiska utvecklingen i Sverige under de kommande tio åren och i avsnitt 3.4 och 3.5 redovisas två olika scenarier över hur utvecklingen kan komma att se ut i Hultsfreds kommun.

3.1 Den globala ekonomin sätter ramarna för utvecklingen

Globalisering – ett nytt ord för ett gammalt fenomen

Globalisering har blivit ett modeord i den politiska och ekonomiska debatten; vissa vill se en högt utvecklad internationalisering som något som effektiviserar och skapar ökad tillväxt i världsekonomin och de enskilda länderna, medan andra pekar på att en globalisering av ekonomin ger marknaden en allt för stor makt på bekostnad av politiken och ytterst hotar demokratin. Båda dessa åsiktsriktningar synes utgå från att globaliseringen är ett tämligen nytt fenomen som inträffat först under 1990-talet.

Så är dock inte fallet, åtminstone inte om man med globalisering menar integrering mellan länder och företag i form av utrikeshandel, direktinvesteringar och finansiella flöden. Det är riktigt att avregleringen och liberaliseringen av de finansiella marknaderna under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet har skapat betydligt starkare beroenden mellan länderna på det finansiella området där marknaden nu i stor utsträckning är global snarare än nationell. Den starka tillväxt av utrikeshandel och direktinvesteringar som skett under senare år är emellertid inte någon ny företeelse utan får ses som en del av den fortlöpande expansionen av handel och investeringar som skett under hela efterkrigstiden⁷. De nya drag i internationaliseringen som tillkommit eller fått ökad betydelse under 1990-talet är framför allt av tre slag:

⁷ Det kan även ifrågasättas om omfattningen av dagens internationella integration skulle vara historiskt sett unik. Det finns nämligen vissa data som tyder på att handel och direktinvesteringar i världen skulle ha varit väl så omfattande under den industriella expansionsperioden 1870-1913 som i dag.

- Internationalisering och **specialisering** av produktionsprocesser hör mer och mer intimt samman. De stora företagen koncentrerar sig på vissa strategiska områden inom vilka man försöker nå höga marknadsandelar på global basis, oftast genom att förvärva tidigare konkurrenter. Detta leder också ofta till en specialisering mellan olika företag genom att de multinationella koncerner ägnar sig mera åt att utveckla nya produkter och producera endast vissa delar av produkter eller tjänster och istället utnyttja legoföretag som underleverantörer för en stor del av produktionen, d v s det som i managementlitteraturen brukar betecknas som "outsourcing". Ett svenskt exempel på detta är Volvo som successivt avyttrar olika tillverkande enheter. En av köparna av en sådan anläggning är det svenska börsnoterade Finnveden som även äger Gjutal i Hultsfred (se tidigare avsnitt). Den strategiska tillgången hos de stora företagen är således kunnandet – inte bara om olika produkter och tjänster utan också kunnandet att organisera en vitt förgrenad verksamhet – i kombination med kontrollen över marknadskanalerna i flera länder, medan produktionsresurser får en mindre betydelse.
- Den snabba framväxten av IT och därmed den ökade tillgången på **information** har väsentligt minskat det ekonomiska och kulturella avståndet mellan länder, vilket möjliggör att på ett effektivt sätt styra och koordinera verksamheter på geografiskt vitt skilda lokaliseringssorter. De stora företagen får en god överblick över produktions- och marknadsförutsättningarna i olika länder och kan utifrån detta förlägga olika verksamheter till de orter och marknader som har de bästa möjligheterna i form av kostnadsnivå, kompetens, tillgång till arbetskraft, marknadspotential etc. Detta skapar en interregional eller internationell specialisering mellan enheterna i en koncern.
- **Politiken** har marknadsinriktats genom liberaliseringar, avregleringar och privatiseringar, vilket bl a har inneburit att restriktioner för kapitalflöden och direktinvesteringar över gränserna har tagits bort; så sent som på 1980-talet hade flertalet OECD-länder samt de asiatiska och latinamerikanska länderna någon form av lagstiftning som förhindrade eller kontrollerade utländska företags förvärv av inhemska företag. Detta är nu ett minne blott i alla OECD-länder och även i de flesta andra länder i Asien och Latinamerika. Sammantaget har detta medfört ett betydligt större manöverutrymme för företagen att kunna genomföra sina internationella strategier, specialisera sin verksamhet och få kontroll över sina marknader. Den reviderade och gränslösa aktiemarknaden har också satt starkare press än tidigare på koncernledningarna att genomföra kostnadsbesparande rationaliseringar och andra åtgärder som ökar vinsten; dagens aktiemarknad uppmuntrar främst till åtgärder som gynnar vinsten på kort sikt snarare än i ett långsiktigt perspektiv. I denna marknads- och företagsdrivna process har handlingsmöjligheterna för en nationell politik begränsats betydligt – effektiviteten i olika politiska instrument och möjligheterna att påverka utvecklingen i ett land har avtagit, det går inte längre att "styra" ett land som tidigare. Länders konkurrenskraft har därigenom fått mindre betydelse och relevans medan den ekonomiska utvecklingen i regioner och på lokal nivå har kommit i centrum; det är snarare regioner än länder som

konkurrerar med varandra. Attraktiviteten hos en region blir i ett sådant perspektiv av central betydelse för att kunna behålla och attrahera konkurrenskraftiga företag. Den ökade internationaliseringen och specialiseringen av företag går således hand i hand med en förstärkt roll för regioner i att utveckla näringslivet och att profilera dessa som platser för lokalisering av verksamhet. Detta gäller också kommuner och orter som ingår i en större region. En sådan strategi kan ses som ett sätt att kompensera för de nackdelar som kan vara förenade med att den slutliga beslutsmakten finns utanför kommunen samtidigt som man kan utnyttja de fördelar som kan vinnas för en företagsenhet genom att ingå i större internationella koncerner.

Ökat strukturomvandlingstryck

Specialisering, IT/information och politik har också lett till ett ökat tryck på strukturomvandling av näringslivet. Under tidigare decennier har det visat sig finnas en mycket stor potential för rationaliseringar inom många verksamheter detta har i sin tur lett till s k strukturomvandling av näringslivet. Ett av de tydligaste exemplen på detta är mekaniseringen av skogs- och jordbruket. Under de första 50-60 åren av 1900-talet har få sektorer minskat sysselsättningen i så hög utsträckning som just dessa med en ständigt stigande produktivitet och ökad produktion. En ökad efterfrågan inom industrin under samma tid efterfrågade mer arbetskraft och näringslivet har därigenom strukturomvandlats. Detta fick också till följd att bosättningsmönstren ändrades, utflyttningen från skogslänen var som störst under 1960-talet.

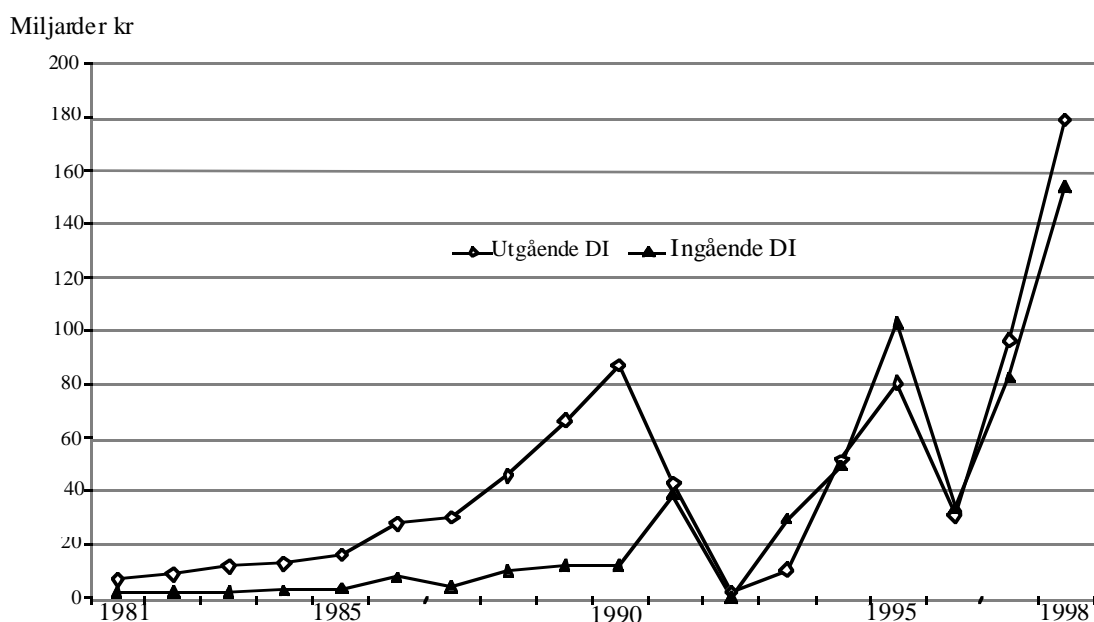
Under de senare decennierna har industrin i allt högre grad robotiserats och datoriserats vilket har lett till lägre efterfrågan på arbetskraft men avsevärt stigande produktionsvolym. Detta har lett till en mognad inom många industribranscher med överkapacitet och uppköp som följd. Många industriorter – däribland Hultsfred – har fått vidkännas betydande problem i spåren av företagsnedläggningar. Industrins totala andel av sysselsättningen har successivt minskat. Däremot har efterfrågan på arbetskraft inom tjänstesektorn ökat genom utbyggnaden av offentlig sektor och en allmänt ökad efterfrågan på tjänster. Marknaden för dessa tjänster finns som regel i större befolkningscentra. Detta har ytterligare spått på befolkningsomflyttningarna där alltför personer söker sig till storstadsregioner och universitetsorter.

Internationaliseringen av det svenska näringslivet

De svenska direktinvesteringarna utomlands har tidigare varit avsevärt större än de utländska företagens investeringar i Sverige. Detta håller dock på att förändras. Fr o m år 1991 har flödet av de ingående varit lika eller nästan lika stort som de utgående direktinvesteringarna eller vissa år t o m större, t ex år 1995 då de utländska direktinvesteringarna uppgick till 100 miljarder kronor. År 1998 uppgick de ingående direktinvesteringarna till 154 miljarder kronor, vilket var "all-time-high" för dessa investeringar.

Uppgången av de utländska direktinvesteringarna under 1990-talet beror – liksom den tidigare expansionen av svenska investeringar utomlands – till betydande del på mycket stora utländska förvärv av svenska företag, t ex fusionen mellan UpJohn och Pharmacia och AKZO:s köp av Nobel.

Utvecklingen av de ingående direktinvesteringarna under 1990-talet – till vilken bidrog försvagningen av den svenska kronan efter deprecieringen⁸ år 1992 – torde spegla en förändring i globaliseringen av det svenska näringslivet. Hittills har de stora svenska multinationella företagen mestadels dominerat och styrt internationaliseringen av svenskt näringsliv, medan de utländska företagen har spelat en relativt underordnad roll. De utländska företagen kommer troligen i framtiden att få en mer framträdande ställning i Sverige genom förvärv av stora svenska företag som har vittförgrenad verksamhet utomlands; de redan inträffade uppköpen under 1990-talet och de aviserade stora förvärven under år 1999 – t ex Fords köp av Volvos personvagnsrörelse och Zenecas fusion med Astra – är tecken på en sådan utveckling.

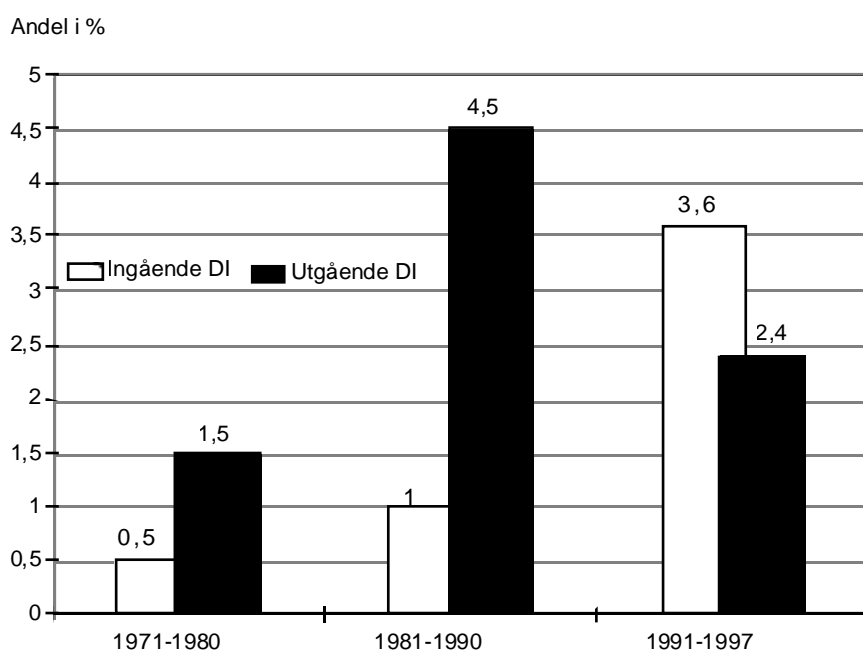
Figur 3.1 Utländska direktinvesteringar i Sverige (ingående DI) och svenska direktinvesteringar utomlands (utgående DI) 1981-1998. Miljarder kr (löpande priser)

Källa: Riksbanken

Det trendbrott som kan utläsas i den svenska statistiken över direktinvesteringar bekräftas även vid en internationell jämförelse, t ex genom att ställa Sveriges direktinvesteringar i relation till OECD:s totala direktinvesteringar. För Sveriges utgående direktinvesteringar steg denna andel från 1,5 procent under 1970-talet till 4,5 procent under 1980-talet, vilket är en betydligt högre andel än vad som skulle kunna förväntas utifrån den svenska ekonomins storlek i relation till övriga OECD. Sverige tillhörde under denna tid de största utlandsinvesteraande länderna i OECD.

⁸ Sänkningen av kronans värde via valutamarknaden

Sveriges ingående direktinvesteringar har däremot spelat en betydligt mindre roll i ett internationellt perspektiv. Deras andel av de totala ingående investeringarna till OECD uppgick till 0,5 procent under 1970-talet och till 1 procent under det följande årtiondet. Detta skulle innebära att Sveriges andel av investeringsströmmarna till OECD-länderna under dessa perioder inte var i paritet med Sveriges relativa storlek (BNP) i OECD. Som framgår av diagrammet innebar 1990-talet en dramatisk förändring av Sveriges andel av de ingående direktinvesteringarna genom att stiga till 3,6 procent. Denna förändring medförde att Sverige under första hälften av 1990-talet blev det åttonde största värdlandet för utländska investeringar.

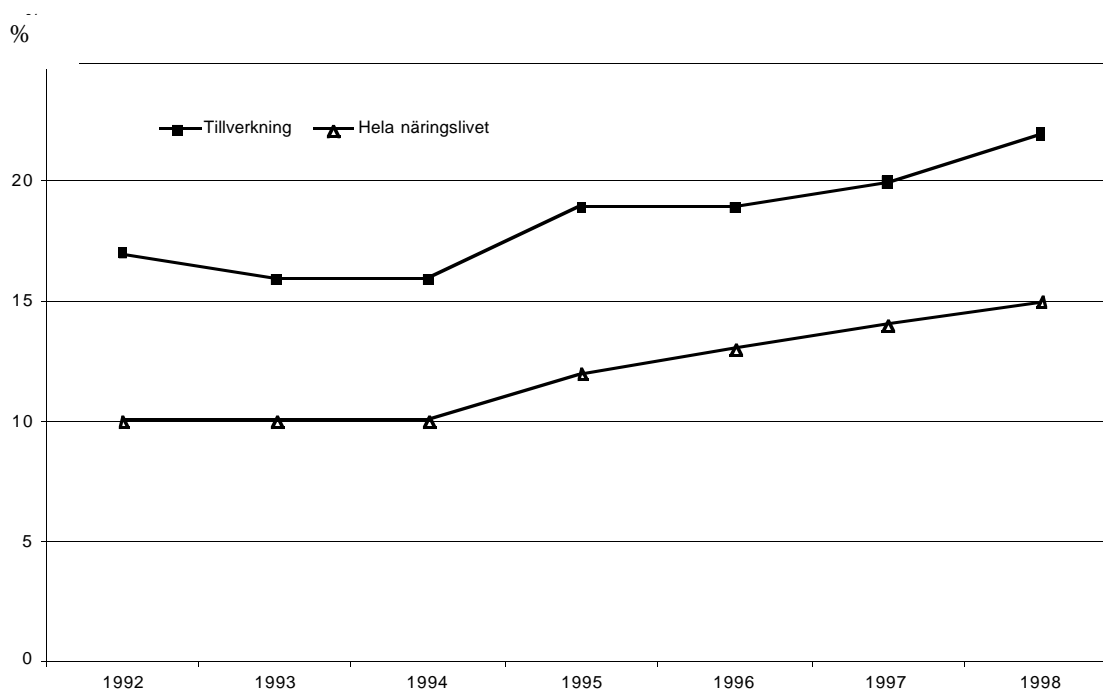
Figur 3.2 Flödet av Sveriges ingående resp utgående direktinvesteringar som andel av OECD-ländernas in- resp utgående direktinvesteringar (procent)

Källa: Bearbetning av OECD-statistik

Av utvecklingen över antalet anställda i den utlandsägda företagssektorn framkommer att sysselsättningen i de utländska företagen i Sverige har vuxit kontinuerligt under de senaste 20 åren; det är inte bara 1990-talet som innebar en expansion av den utlandsägda företagssektorn mätt i antal anställda utan det var också en väl så stark tillväxt under 1980-talet. Antalet anställda i de 3 700 utländska företagen i Sverige uppgick år 1997 till 301 000 personer, vilket motsvarar 14 procent av sysselsättningen i hela näringslivet. Den utländska andelen av näringslivet har mer än fördubblats sedan år 1980, då andelen var 6 procent. De största hemländerna för de utländska företagen i Sverige är USA med nästan 51 000 anställda i amerikanska företag, Nederländerna (35 000 anställda), Schweiz (34 000), Finland (34 000) samt Storbritannien (33 000 anställda).

Tillväxten av den utlandsägda företagssektorn är ännu mera framträdande i tillverkningsindustrin, där de utländska företagen år 1997 sysselsatte 142 000 personer motsvarande 20 procent av antalet anställda i denna industri. Detta innebär en ökning av de sysselsatta i den utlandsägda tillverkningssektorn med 160 procent eller 89 000 personer sedan år 1980. Den utlandsägda andelen av svensk tillverkningsindustri har under motsvarande period mer än tredubblats från 6 procent till 20 procent.

Tillväxten var starkast under 1980-talet men har också fortsatt under 1990-talet. Den utveckling som först "mognade" fram under 1990-talet enligt direktinvesteringsstatistiken var således en del i en långsiktig förändring av den utlandsägda företagssektorns betydelse i Sverige. Denna kommer att på ett markant sätt förstärkas när de planerade aktuella förvärven av svenska verksamheter år 1999 har genomförts; den totala sysselsättningen i den utlandsägda tillverkningssektorn kommer efter dessa förvärv att uppgå till nära 200 000 personer, vilket motsvarar en andel på 28 procent.

Figur 3.3 Antal anställda i utländska dotterföretag i Sverige i relation (%) till den totala sysselsättningen i tillverkningsindustrin och hela näringslivet 1970-1997

Källa: Bearbetning av SCB-statistik

Internationaliseringens och koncernberoendets betydelse för företag i Hultsfreds kommun

Det ökande utländska ägandet av svenska företag kommer i allt högre grad att medföra en utlokalisering av den formella beslutsmakten i det svenska näringslivet till utlandet. Detta är en oundviklig följd när det sker en ägarförändring till utländska intressen och naturligt i öppen och internationaliserad ekonomi som den svenska. I princip uppkommer samma slag av effekter för ett dotterföretag i en kommun som ingår i en större svensk koncern. Även när det inte föreligger en direkt ägarrelation mellan företag – t ex då ett formellt självständigt företag är en stor legoproducent till en stor koncern – kan ett företag bli väsentligt beroende av ett annat företag, vilket kan resultera i en mycket osjälvständig ställning.

En sådan utveckling inrymmer risker för en "filialisering" av näringslivet i en kommun eller region – d v s att de lokala eller regionala enheterna "avlövas" till att bli enbart produktionsenheter utan någon egentlig självständighet – men det finns också uppenbara fördelar för de lokala och regionala företagen att ingå i större utlandsägda eller svenska koncerner vad gäller t ex tillgång till marknadskanaler och utvecklingskunnande. Det mest avgörande för det lokala företagets utveckling är dess ställning i koncernen i form av kontroll av kompetens och andra resurser som är centrala för hela koncernen. En förstärkning av dessa resurser bidrar således till en ökad konkurrenskraft för näringslivet i en kommun i en omvärld som kännetecknas av en pågående internationalisering med de stora koncernerna som de viktigaste aktörerna i denna process.

Internationaliseringens konsekvenser får stor betydelse för Hultsfred genom att den konkurrensutsatta tillverkningsindustrin väger tungt i kommunens näringsliv. Omkring 35 procent av den totala sysselsättningen i kommunen återfinns i tillverkningsföretag och ser man enbart till den privata sektorn svarar tillverkningsindustrin för mer än hälften av sysselsättningen. Inom tillverkningsindustrin är det ett begränsat antal företag som dominerar; det finns omkring 25 tillverkningsföretag⁹ med minst 20 anställda och dessa företag svarar tillsammans för uppskattningsvis 80 procent av den totala sysselsättningen inom denna industri. Koncentrationen till ett fåtal företag blir ännu mer markerad om man ser till de större företagens betydelse; de fem största tillverkningsföretagen som har minst 100 anställda sysselsätter omkring hälften av det totala antalet anställda¹⁰ inom industrin i kommunen.

Tillverkningsindustrin i Hultsfred består i huvudsak av tre branscher, nämligen trä-/möbelindustri, massa och papper samt verkstadsindustrin. Beroendet till utlandsägda och svenska koncerner skiljer sig väsentligt åt mellan företagen i dessa industrier:

⁹ Antalet företag och andelen av sysselsättningen har beräknats utifrån uppgifterna i *Företagskatalog 1998*, Hultsfreds kommun.

¹⁰ Beräknat utifrån uppgifterna i *Företagskatalog 1998*, a.a.; vid dessa beräkningar har bortsetts från den nu avvecklade verksamheten i Hawker Batteri AB och VB Autobatteri AB.

- Inom massa- och pappersindustrin finns bara finpappersbruket Silverdalens Pappersbruk, som nu är det största företaget (ca 275 anställda) i kommunen och ingår i den svenskägda och nybildade koncernen MoDo Paper¹¹, som ägs till hälften var av MoDo och SCA och har drygt 6 000 anställda. Inom koncernen finns sju finpappersbruk, varav tre, inklusive Silverdalen, producerar bestruket finpapper. Silverdalen är enbart en produktionsenhet, medan FoU bedrivs i Örnsköldsvik och Stockstadt. Silverdalens produkter anses vara av hög kvalitet. MODO Paper investerar för närvarande i en bestrykningsmaskin i Husum, vilken fylla Silverdalens nuvarande roll. Vilken roll Silverdalen kommer ha i den nya koncernen är oklar. Fabriken kommer sannolikt antingen inriktas mot produktion av specialprodukter eller så avyttras fabriken. Detta kan på sikt vålla problem för Hultsfreds kommun.
- Inom verkstadsindustrin finns det omkring 10 företag med minst 20 anställda. Ett av dessa företag är dotterföretag i en utlandsägd koncern, och ett företag som tillverkar fordonskomponenter ingår i en svensk koncern (Finnveden); det internationella beroendet för företagen i denna bransch i Hultsfred har nyligen åskådliggjorts genom nedläggningen av två stora utlandsägda batteritillverkare, vilket medförde att verkstadsindustrin i Hultsfred nästan halverades i omfattning. Även de, mestadels mindre, företag i Hultsfred som inte ingår i några koncerner har ofta ett väsentligt beroende och låg självständighet genom att de fungerar som legotillverkare till större koncerner. Det finns således en relativt stor sårbarhet hos företagen i verkstadsindustrin i Hultsfred och det är osäkert hur företagen kommer att klara av de nya krav som ställs vid en globalisering och en strukturomvandling av underleverantörsnäten till olika industrier. Bilindustrin kräver t ex stora systemleverantörer som ansvarar för utveckling, produktion och sammansättning av större system till personbilar och lastbilar; detta kommer att leda till en koncentration till ett betydligt färre antal större underleverantörer med hög kompetens. Det finns dock exempel i Hultsfred på företag inom fordonskomponentindustrin som har lyckats utveckla produkter av hög kvalitet och samtidigt internationalisera sin verksamhet.
- Den starkaste industrisektorn i Hultsfred är trä- och möbelindustrin, där det finns 11 företag med minst 20 anställda. Företagen kan här sägas bilda ett kluster med tillverkningsenheter som finns i hela förädlingskedjan från sågningen till möbeltillverkningen. Alla slag av beroenden är här representerade. Ett stort halvfabriksföretag är dotterföretag i en av världens största möbelkoncerner (IKEA som är utlandsägt), medan ett annat företag ingår i en svensk koncern. Huvuddelen av företagen är formellt oberoende, men flera av dem är underleverantörer till andra möbeltillverkare eller inredningsföretag eller är legotillverkare till möbelhandelskedjor.

¹¹ Se hemsidan www.modopaper.com

Det finns dock vissa företag som har inarbetade egna produkter, t ex tillverkningen av bäddsoffor som har en lång tradition i Hultsfred. För att stärka konkurrenskraften har två sågverk inom kommunen gått samman, vilket medfört en relativt stor sammantagen sågverkskapacitet och en specialisering (gran resp furu) mellan sågverken. Trä- och möbelindustriklustret torde på sikt kunna få en god utvecklingskraft – och därmed ha vissa förutsättningar att klara av de utmaningar som följer av internationaliseringen – om man lyckas med att höja sin kompetens och i högre utsträckning bygga upp ett nätverkssamarbete mellan företagen.

Förutom de risker för den framtida verksamheten i företagen i Hultsfred som har påtalats ovan bör nämnas att produktionen i Hultsfred kan komma att utsättas för hårt konkurrenstryck av tillverkning i Polen eller i de baltiska staterna, detta gäller speciellt företagen i verkstadsindustrin och trä- och möbelindustrin. I de baltiska staterna håller nu på att byggas upp produktionskapacitet i synnerhet inom trä- och möbelindustrin.

3.2 Prognoser, scenarier och visioner

Det finns flera olika sätt att formulera framtidsbilder. Alla har de ett gemensamt; de är i grunden bara gissningar. Detta åtminstone om vi försöker blicka fem till tio år framåt i tiden. Framtiden går inte att förutsäga med bestämdhet; den skapas av alla de miljontals beslut som fattas varje dag runt om i världen. En bråkdel av dessa fattas i Sverige och en fraktion av denna bråkdel har direkt med Hultsfred att göra. Hultsfred är emellertid i högsta grad beroende av många av alla de övriga beslut som fattas, men som inte direkt har att göra med kommunen eller dess arbetsmarknad och näringsliv.

För att göra utredningen om Hultsfred mer gripbar har vi kortfattat skissat på två scenarier om hur framtiden kan komma att gestalta sig ur ett Hultsfredsperspektiv. Scenariotekniken används därför att den erfarenhetsmässigt förmår att skjuta fram perspektiven på ett ofta konkret sätt. Scenarier stimulerar människor att tänka på framtiden; *att tänka efter, före!* Det behöver inte vara i enbart positiva bilder. Tvärtom; styrkan i ett scenario ligger i dess förmåga att förmå människor att tänka i lite mer ovanliga banor. Det har sagts att syftet med scenarier är att förmå människor "*att tänka det otänkbara*".

Scenariotekniken ger till skillnad från prognoser en grund för en friare och mer kreativ diskussion om hur framtiden kan komma att gestalta sig. Där prognoser binder tanken vid enskilda variabler eller resulterar i dispyter om hur utfallet kommer att bli, ger scenarierna ett bättre utrymme för möjlighetstänkande. Ingenting är vare sig helt fel eller helt rätt. När det gäller prognoser respektive scenarier är det inte heller något antingen eller. Prognoser och scenarier utesluter inte varandra. De är istället instrument som kompletterar varandra. Scenarier pekar på möjliga trendbrott och på viktiga variabler i omvärlden, medan prognoserna kan användas för att sätta värden på dessa olika variabler.

I sammanfattning kan skillnaden mellan de vanligt förekommande prognoserna – särskilt i traditionella regionalpolitiska sammanhang – och de mer ovanliga scenarierna redovisas i följande termer:

PROGNOSER

- Fångar upp enstaka orsakssammanhang
- Lyfter fram till synes säkra samband
- Skapar rätlinjiga eller kurvlinjära framskrivningar
- Kvantitativa
- Visar på trögheter
- Systemorienterade
- Förenklar
- Stimulerar säkerhetstänkande
- Används för att sätta värden på olika beslutsalternativ

SCENARIER

- Skapar tänkbara helhetsbilder av framtiden
- Accepterar osäkerhet och oklarhet
- Försöker skapa förståelse för komplexa mönster snarare än att visa på bestående trender
- Kvalitativa
- Visar på förändring
- Aktörorienterad
- Visar komplexiteten
- Stimulerar möjlighetstänkande
- Används för att ta fram beslutsunderlag

Möter vi varje dag

Möter vi sällan

Figur 3.4 Scenarier och prognoser

Nedan kommer vi att skissa på vad som kan komma att hända i Hultsfred under de närmaste tio åren. Syftet med tankeövningen är således att försöka leta efter de trenderbrott i den nuvarande utvecklingen som medför att Hultsfreds utveckling inte skall behöva fortsätta i den långsamt nedåtgående trend som har kännetecknat de tjugo närmast föregående åren. Eller, alternativt, ett trenderbrott som kommer att få den nedåtgående kurvan att bli ännu mycket brantare och mer hotfull.

Utifrån dessa – och andra – scenarier, kan en vision formas om Hultsfreds framtid. En vision är någonting helt annorlunda än vad ett scenario (eller en prognos) är. En vision är grundad på vad man *vill* skall hända; en form av önsketänkande. Men en vision får inte handla om enbart önsketänkande om den skall vara ett utvecklingsinstrument. En vision måste kopplas till en strategi för att nå målet, d v s den måste vara handlingsorienterad. För att nå det syftet måste både visionen och strategin vara någonting mer än enbart torra siffror över antal företag och invånare. I det avslutande kapitlet återkommer vi till frågan om en strategi för Hultsfred med sikte på år 2010.

3.3 Sverige förändras

I följande avsnitt presenteras två olika framtidsbilder av Hultsfreds kommun. Det första scenariot kallas: *I gamla hjulspår* och beskriver en utveckling som i många avseenden kan beskrivas som en fortsättning på den struktur som har format Hultsfred av i dag. Det andra scenariot har kallats: *Ur det gamla växer det nya fram* för att anspela på Hultsfreds möjligheter att till fullo utnyttja den nya potential som finns i kommunen.

Huvudmålsättningen har varit att ge två trovärdiga skildringar av framtiden i kommunen. När framtiden skildras på detta sätt uppstår den paradoxala situationen att det faktum att allt är sig likt, kan förefalla negativt. I verkliga livet brukar de flesta människor reagera precis tvärtom. Det är just förändringarna som skrämmer och som de flesta värjer sig emot, eftersom man inte riktigt vet vad förändringarna kommer att ge för slutresultat. Det är detta som ibland brukar kallas för "dynamisk konservatism".

De flesta människor brukar vara positiva till förändringar – åtminstone under förutsättningen att man får garantier att dessa kommer att resultera i något positivt. Däremot är det inte lika många som är beredda att ta risken för att utfallet skall komma att bli negativt. Det är inställningen till risktagandet som skiljer entreprenörer från andra medborgare. Scenarierna skall ses som exempel på tänkbara framtider för Hultsfreds kommun och inte som bedömningar av vad som faktiskt kommer att ske. De företag som omnämns i scenarierna skall ses som exempel för att göra scenarierna trovärdiga. Att vissa specifika företag omnämns bygger således inte på någon bedömning av företagets framtida utveckling.

De två scenarierna bygger på en gemensam ram gällande vad som händer i den svenska omvärlden. Denna kan tecknas i många olika dimensioner och göras mer eller mindre detaljrik. Vi nöjer oss i detta fall med att presentera två olika dimensioner av samhällsutvecklingen och hålla beskrivningen på en mycket översiktlig nivå. Vi vill inte påstå att detta är den mest sannolika utvecklingen, men den är onekligen fullt möjlig sett i ett tioårsperspektiv.

Sverige kan således se ut som följer om ett drygt decennium:

Situationen i Sverige förändrades dramatiskt under 1990-talets senare hälft. Den diskussion som då fördes av och till och som handlade om "återställare" och "att återupprätta välfärdsstaten" klingade så småningom ut. Dels blev det uppenbart för allt fler att det aldrig rörde sig om något val mellan ett antingen eller. Det offentliga och privata var intimt förbundna med varandra och pendeln kunde aldrig tillåtas slå över för långt åt någotdera hållet. I det avseendet var det tydligt att ideologiernas tid var förbi. Dels blev det alltmer uppenbart att Sverige inte kunde välja att gå någon egen väg. Internationaliseringen hade gått alldeles för långt på alldeles för många områden.

Det något besynnerliga resultatet av denna utveckling var att, samtidigt som den offentliga sektorn i ideell mening återupprättades efter 1980-talets nyliberala våg, skedde fortsatta neddragningar av offentlig verksamhet i Sverige. Fram växte en mindre men mer effektiv, mer rättssäker och av allmänheten mer omhuldad offentlig sektor. Fram växte också en offentlig sektor som utifrån sina speciella förutsättningar internationaliserades; eller europeiserades är kanske ett mer adekvat uttryck. Det europeiska perspektivet började få praktiska återverkningar i form av en geografisk gränslöshet inom Europa. Tull, polis, skattemyndigheter m fl myndigheter i olika länder började under 2000-talets första decennium att samarbeta allt intensivare och bättre. Det praktiska samarbetet resulterade i förslag till förändringar som gjorde ländernas lagstiftning gradvis mer lika. Med detta följde att också produktionsförutsättningarna blev alltmer lika inom hela Europa.

För Sverige innebar detta en stor omställning. Skattesatserna justerades successivt ned mot en europeisk genomsnittsnivå. En första föraning om att något måste göras fick man när många idrottsstjärnor och andra höginkomsttagare lämnade landet redan under 1970-talet. Den andra varningen blev mer känslig då man tvingades ge upp både den höga tobaks- respektive alkoholskatteprofilen under början av decenniet. Paradoxalt nog var det enbart den skatt som de flesta i slutet av 1990-talet verkade eniga om skulle sänkas, nämligen fastighetsskatten, som höjdes drastiskt. Det var den enda skatten som visade sig vara autonomt bunden till Sverige. Alla andra skattesubjekt var rörliga över gränserna. Dessutom förändrades fastighetsskatten så att den till viss del kommunaliserades och blev ett instrument i det kommunala näringslivsarbetet.

Den svenska ekonomin hade efter nedgången under krisåren 1991-1994 återigen fått upp farten med en genomsnittlig tillväxt om tre procent under andra hälften av 1990-talet. De "goda" åren fortsatte de första åren under 2000-talet, men högkonjunkturen ebbade så småningom ut både i Europa och Sverige p g a inflationstendenser och brist på kompetent arbetskraft. Räntan höjdes väsentligt – om dock till nivåer som låg betydligt under de som gällde under större delen av 1990-talet – för att kyla av ekonomin och förhindra en inflationsuppgång.

De stora insatser som sattes igång under slutet av 1990-talet för att förbättra kompetensen hos arbetskraften blev något av en besvikelse när man utvärderade de olika kompetens- och utbildningsprojekten några år in på 2000-talet. Man hade visserligen lyckats höja den allmänna utbildningsnivån, men insatserna hade inte varit framgångsrika när det gällde att ge de arbetslösa den kompetens som krävdes för att kunna klara arbeten i den nya tjänste- och IT-ekonomin som med full kraft växte fram. Detta medförde att man inte lyckades pressa ned den öppna arbetslösheten under 4-5 procent; det fanns en stark efterfrågan på arbetskraft och ett stort antal arbetslösa men det var bara ett fåtal av dessa som hade den kompetens som efterfrågades.

Den nedgång i tillväxttakten som följde efter de "goda" åren blev inte lika djupgående som under början av 1990-talet; man hade nu lärt sig att genom avgiftstak för de offentliga utgifterna och användande av räntevapnet stabilisera och kyla av ekonomin så att man kunde undvika alltför stora konjunktursvängningar.

Sverige hade bland ledande industriländer den högsta ökningstakten för industriproduktionen och produktiviteten under 1990-talet (1990-1998); produktionen steg med nästan 50 procent samtidigt som antalet arbetade timmar minskade med 10 procent.¹² Denna ökningstakt för produktionen och produktiviteten har i huvudsak fortsatt till i dag, år 2010; även om produktionen ökat betydligt har inte detta givit något tillskott i industrisysselsättningen p g a starkt förbättrad effektivitet.

De nya utvecklingstendenser för industriföretagens verksamhet som gav sig till känna redan under 1990-talet har emellertid fått fullt genomslag under 00-talet. De stora industrikoncernerna har t ex i stor uträkning "knoppat av" (outsourcing) tillverkningen av produkter och i stället "knoppat in" (insourcing) kvalificerad tjänsteproduktion från sina kunder. Detta har betytt att de traditionella industrikoncernerna under 00-talet har bytt skepnad från tillverkningsföretag till kvalificerade tjänsteföretag även om denna utveckling till viss del hämmades i Sverige p g a brist på kompetent arbetskraft.

De individuella kompetenskonton som inrättades i början av 2000-talet kom emellertid efter uppbyggnadsfasen i mitten av 00-talet att spela en stor roll för att ge möjlighet till "skräddarsydda" utbildningar som var anpassade till de anställdas behov och underlättade transformeringen från tillverkning till tjänsteproduktion; omvandlingen till tjänsteproduktion gick därför förhållandevis smärtfritt utan att skapa någon omfattande strukturarbetslöshet samtidigt som dessa utbildningsinsatser gav viktiga bidrag till kompetensförsörjningen till de nya tjänsteföretagen.

Avknoppningen av tillverkningen i Sverige skedde i regel till utländska koncerner som redan hade en omfattande produktion av det slag av produkter och komponenter som den svenska delen tillverkade. I början kom dessa förvärv att stärka de svenska enheterna genom kunskapsöverföring från den utländska koncernen och de marknadskanaler som denna koncerntillhörighet medförde. De nya marknadsekonomierna i Östersjöregionen – t ex Polen och de baltiska staterna – utgjorde i början av 00-talet inget reellt alternativ för lokalisering av detta slag av produktion, men i mitten och slutet av 00-talet kunde dessa länder erbjuda både en god produktivitet och kvalitet i tillverkningen parat med en betydligt lägre lönenivå än i Sverige. En utflyttning av underleverantörsproduktion kom därför att bli allt vanligare i slutet av decenniet, inte bara inom utländska koncerner utan också i mindre svenska företag.

¹² Se hemsidan www.bis.gov/news.release

De branscher som var mest aktuella var textilindustri, trä- och möbelindustri och verkstadsindustri, bl a sammansättningsfabriker och komponenttillverkning inom fordonsindustrin. För flera mindre orter blev detta ett hårt slag som i vissa fall gav "dödsstöten" åt en bygd och debatten om utflyttning av produktion från Sverige till utlandet fick liv igen och påminde till en del om den debatt som fördes i samband med utflyttningen av beklädnadsindustrin från Sverige till Finland och Portugal på 1960- och 1970-talen.

Sett för hela Sverige kompengersades dock utflyttningen under 00-talet till de nya marknadsekonomierna i Östersjöregionen mer än väl av den expansion som skedde av tjänstenäringsarna, bl a inom ramen för de tidigare industrikoncernerna. Men återigen visade denna utveckling på den regionalpolitiska spänning som strukturomvandlingen skapade mellan tillväxtregioner och glesbygden; denna spänning blev på 00-talet av betydligt högre intensitet än tidigare, eftersom det nu inte som på 1960- och 1970-talen fanns någon faktisk expansion av befintlig verksamhet och knappast inte heller hopp om stora etableringar i dessa avfolkningsbygder. Detta skapade en kollektiv frustration i glesbygden som inte gjorde saken bättre för att där skapa ett gott företagsklimat.

Den kvalificerade tjänsteproduktionen ökade väsentligt i omfattning under 00-talet, speciellt den som hade anknytning till IT och Internet. Det skedde en viss tillnyktring i synen på affärsmöjligheterna på Internet där dessa enbart bestod av etablering av portaler och konstruktion av hemsidor, medan övriga delar av IT-branschen närmast exploderade i omfattning. IT blev i ännu högre utsträckning än på 1990-talet ett ovärderligt verktyg på snart sagt alla samhällsområden i både privat och offentlig sektor och det var ett ständigt utbud av nya tjänster baserade på IT som snabbt kom att få en stor efterfrågan – i viss mening kan man säga att utbudet gav upphov till sin egen efterfrågan genom att hela tiden skapa nya behov av IT-tjänster.

Ett annat drag i utvecklingen av tjänstemarknaden var de avsevärda rationaliseringar som gick att genomföra. Ett bra exempel på detta var handeln som ändrade karaktär helt i och med att Internet blev var mans egendom under åren strax före och efter millennieskiftet. De nya e-detaljisterna lyckades i många fall sänka priserna med upp till 10-15 procent jämfört med butikspriserna. Den ökade mängden av elektronisk handel medförde också betydande sänkningar av frakt- och hemkörningspriser vilket ytterligare genererade ny handel. Detta ledde också till att transport- och logistikbranschen ökade kraftigt. Ett annat exempel var finansmarknaderna där en bank under en femårsperiod kring sekelskiftet sänkte sin personalstyrka med 20 procent samtidigt som affärsvolymen fördubblades. Att bankerna sedan nyanställde en stor del personal var mer en konsekvens av det nya pensionsystemet och människors ökade intresse av fondsparande m m än något mått på avtagande effektivisering.

Ytterligare ett exempel på strukturförändringar är den nya inriktningen av så kallade call centers som växte upp så sent som på 1990-talet. För att öka deras konkurrenskraft och värdet av deras tjänster skedde en uppgradering av verksamheten i call centers från växelfunktionen för företag och myndigheter eller enklare supporttjänster till mer kvalificerade tjänster som byggde på personalens kompetens. Därigenom blev också dessa call centers mer beroende av och bundna till den ort i vilken de var etablerade.

Däremot blev utvecklingen av enklare servicetjänster betydligt svagare än man trodde i slutet av 1990-talet. Expansionen på hushållstjänstemarknaden tog aldrig riktig fart. Marknaden räckte aldrig till för att betala de löner som var rimliga sett ur den "vita" marknadens perspektiv och med ett bibehållet jämlikhetsperspektiv. Ingen ville erkänna att en stor marknad för hushållstjänster bygger på stark specialisering, stora löneskillnader och en positiv inställning till tillfällighetsarbete. Försöken att skattesubventionera en konventionell och stabil tjänstemarknad slutade i fiasko med avslöjanden om mygel och oegentligheter.

I de tidigare prognoserna om en expanderande marknad för hushållstjänster hade man heller inte tagit hänsyn till de kulturella och sociala särdragen i det svenska samhället. Även om man hade råd att för "vita" pengar köpa hushållstjänster i stor omfattning blev detta aldrig helt accepterat av det stora flertalet människor – minnet av forna tiders pigor var alltför starkt. Dessutom ansåg många att man snarare skulle organisera arbetslivet på ett sådant sätt att man fick tid också för en privat sfär utan att behöva köpa olika slag av hushållstjänster.

Privatisering av offentlig tjänsteproduktion var under 1990-talet ett hett debattämne och föremål för stora politiska kontroverser. Denna debatt avideologiserades till stor del på 00-talet; man såg valet av offentliga och privata producenter av offentliga tjänster inom vård, skola och omsorg och andra områden på ett pragmatiskt sätt och som en lämplighetsfråga snarare än en ideologisk fråga. Detta betydde en ökning av privat företagande inom detta område men det blev inte den expansion som privatiseringsivrarna trodde på 1990-talet utan man uppnådde så småningom konsensus om att det bästa vore om det var en mix av privata och offentliga tjänsteproducenter och att det på vissa områden var lämpligast att till största delen låta tjänsteproduktionen ske i offentlig regi. En viktig förändring inom denna sektor på 00-talet var att man fick en betydligt högre grad av professionalism i upphandlingen av tjänster och en mer frekvent och systematisk uppföljning av såväl privata som offentliga tjänsteproducenter. Man ville inte ha en upprepning av de vårdskandaler som inträffade under 1990-talet.

En summering av de tio år som gått ger vid handen att det var ett årtionde med en god genomsnittlig tillväxt om drygt 2 procent per år, vilket har medfört att BNP i absoluta tal under årtiondet har växt med omkring 400 miljarder kronor. Detta gav utrymme för relativt omfattande skattesänkningar, i synnerhet sådana som betraktades som strategiska för investeringsmiljön och som hade orsakat så mycket split mellan regeringen och näringslivet under 1990-talet, samtidigt som man kunde göra vissa insatser inom framför allt sjukvård och i äldreomsorgen som avsevärt förbättrade förhållandena inom dessa sektorer. Ökningen av de offentliga utgifterna hölls dock i schack av de utgiftstak som riksdagen lagt och den budgetdisciplin som blev följden av EU:s krav.

Frågan om EMU förlorade paradoxalt något av sin sprängkraft. Sverige hade genom den goda ekonomiska utvecklingen och den effektiva industrin samt expansionen av den kvalificerade tjänsteproduktionen återfått en stor del av sitt självförtroende; man hade visat att Sverige i ekonomiskt hänseende gott och väl kunde klara sig utanför EMU men att man till viss del förlorade i politiskt inflytande om man stod utanför. Jämsides med ett bejakande av marknadstänkande hade man kommit till insikt om marknadens begränsningar; marknaden kunde inte lösa politiska problem.

De politiska frågorna om hur samhället skulle organiseras kom återigen i förgrunden; de regionala och sociala spänningar som uppkommit i Sverige under de förhållandevis goda tillväxtåren under 00-talet krävde olika slag av politiska åtgärder. För att dessa skulle bli effektiva – resonerade man vidare – behövdes gemensamma lösningar på europeisk nivå. Medlemskap i EMU sågs därför som en naturlig väg att få ett inflytande för att på EU-nivå kunna verka för en politik som var förenlig med svenska intressen och värderingar.

Den inrikespolitiska arenan har varit fortsatt turbulent i Sverige. Något starkt nytt maktblock har inte gått att skapa utan landet har kastats mellan olika samarbetskonstellationer och regeringskoalitioner ända sedan början av 1990-talet. Någon har liknat det vid en fotbollsmatch utan ett starkt mittfältsspel och en match där spelet har böljat fram och tillbaka mellan anfall och försvar. Händelsefattigt har det inte varit men det är svårt att se någon klar långsiktig rörelse eller strategisk utvecklingsriktning.

Den nationella regionalpolitiken stod för ett misslyckande under 00-talet. Man hade prövat hela den regionalpolitiska arsenalen – alltifrån lokaliseringsbidrag, selektiva skattesänkningar, låga arbetsgivaravgifter och allehanda EU-projekt för nätverkssamarbete till etableringar av högskolor – men det blev alltmer uppenbart att de önskade resultaten till stor del uteblev. De regionala skillnaderna i befolkningsutveckling och ekonomisk aktivitetsnivå växte ytterligare; Stockholm och delar av Mälardalen var närmast permanent överhettade, medan vissa norrländska inlandskommuner genom den omfattande utflyttningen hade tvingats upphöra genom sammanslagningar. Retoriken om att hela Sverige skall leva ersattes av synsättet att endast vissa större orter eller kommuner hade möjlighet att bli livskraftiga och kunna bli

tillväxtcentra; man borde därför koncentrera de regionalpolitiska insatserna till dessa orter för att stärka attraktiviteten hos dem i olika avseenden.

Det kunde också skönjas ett allt större intresse för moral och etikfrågor och en allmän revitalisering av den offentliga sektorn. Skandalerna i Motala, Gävle och Alingsås under 1990-talet blev onekligen en väckarklocka för medborgarna i allmänhet och en väckarklocka som fick lagstiftarna och rättsväsendet att, likt historien om den berömda danska kejsaren, se att myndighetsvärlden stod där i sina nya obefintliga kläder. Efter en lång och seg debatt har revisionsmyndigheternas roll stärkts och synen på användandet av offentliga medel har rört sig i riktning mot den mycket strikta amerikanska inställningen. Detta innebär en tydlig uppstramning mot den förflockning som höll på att breda ut sig under slutet av 1900-talet.

Parallellt med den diskussion som föddes ur alla 1990-talsskandaler började frågan ställas om samhällsansvar och samhällsskyldigheter i största allmänhet. Starkt påverkade av både anglosaxiska och latineuropeiska men också av centraleuropeiska strömningar började svenska folket intressera sig för frågan om vad som egentligen är samhällets uppgift och vad som kan skötas privat av individer, av intresseorganisationer respektive av företag. Och, om man finner att samhället skall ta ett ansvar för utvecklingen, vilken del av samhället är då bäst lämpad att engagera sig i frågorna? Är det staten, kommunen, eller någon annan form av regional sammanslutning? Debatten gällde också delegationsordningen, d v s vem och vilken nivå ansvarar för vad i samhällsutvecklingen.

Det var också så att allt fler samhällsmedborgare hade omfattande internationella erfarenheter för sina bedömningar. För första gången i historien började Sverige jämföras med omvärlden inifrån, d v s av de egna medborgarna. Det började cirkulera allmänt spridda bedömningar av typen att sjukvårdssystemet fungerar bättre i England, att skatterna är mer fördelaktiga på Irland, att trygghetsförsäkringssystemet är bättre i Tyskland osv. Kort sagt: Med den ökade internationaliseringen följde inom den offentliga sfären, vad företagsekonomer i många år hade talat om i form av "benchmarking". Medborgarna började alltmer plocka russin ur kakan och inom sektor efter sektor jämföra sig med det land som ansågs fungera bäst inom området ifråga. Det var fråga om en ny upplysningstid där det svenska politiska systemet inte längre hade den suveränitet som man tidigare hade byggt upp och stenhårt försvarat ända sedan flerkammarriksdagen instiftades.

Till att börja med förekom denna internationella konkurrens framför allt när det gällde samarbetet mellan samhälle och näringsliv vad gäller lokaliseringen av arbetsplatser och i samband med olika typer av utvecklingsprojekt. Under 1980-talet formulerades begreppet "place-hunting" vilket kom att bli mer och mer betydelsefullt kring sekelskiftet. Orter spelades ut mot varandra i jakten på den bästa lokaliseringen av en anläggning och kommuner engagerade sig allt hårdare för att förbättra sin image och sitt näringslivsklimat ur ett internationellt perspektiv.

När detta skrives är det redan år 2010. Sverige har nog trots allt förändrats ganska mycket under den senaste 10-årsperioden om man ser till både de politiska och ekonomiska spelreglerna. För kommunerna har detta inneburit ökade frihetsgrader i agerandet men också att helt nya kompetenskrav nu reses för att man skall klara sina åtaganden. Låt oss titta lite närmare på vad som har hänt i Hultsfred.

3.4 Scenario 1: *I gamla hjulspår*

Krisen under mitten av 1990-talet blev aldrig kännbar på samma sätt i Hulfsfred som i vissa andra delar av Sverige. Visserligen fortsatte befolkningskurvan långsiktigt nedåt. Men vissa år – när det såg som värst ut för nationen som helhet – så stabiliserade sig läget eller t o m förbättrades något befolkningsmässigt sett i Hulfsfred. Förklaringen till detta ligger främst i att man i Hulfsfred varken hade ägnat sig åt finansiella spekulationer på 1980-talet eller att det inte fanns någon uppblåst fastighetsmarknad i regionen. Hulfsfred var, kort och gott, ett pålitligt industricentrum i liten skala. När det gäller tillverkningsindustri kan man med lätt överdrift säga att Hulfsfred klarar allt vad gäller tillverkning inom trä- och verkstadsindustri i liten skala.

Den andra bidragande faktorn till att Hulfsfred reagerade "motkonjunkturiellt" och som man sällan uppmärksammade tillräckligt mycket i offentlig debatt, var att Hulfsfred var ett typexempel på en mycket omvärldskänslig region. Det var inte så mycket det som hände eller inte hände i Hulfsfred som avgjorde utvecklingen på kort sikt utan det som hände utanför regionen. När befolkningsminskningen under vissa år hade upphört eller t o m vänt till en ökning berodde detta på förändringar i svensk invandringspolitik med totalt sett ökade invandrarkvoter i landet. När arbetslösheten minskade i Hulfsfred berodde detta mer på att arbetskraftsbehovet hade ökat på andra orter som Gislaved, Linköping och Stockholm än att någon större uppgång hade skapats på den lokala arbetsmarknaden.

Kommunalrådet som var en berest och vidsynt man hade själv dragit dessa slutsatser när han samlade sin ledningsgrupp av politiker och vissa högre tjänstemän, efter det alltför långa jullovet i mitten av januari år 2000. "Det är något som är genuint fel här i Hulfsfred", sa han och såg ut över församlingen. "Sverige går som tåget och har så gjort under två-tre år nu, men här fortsätter nedgången". "Exportmarknaderna gapar efter svenska produkter, räntan är förhållandevis låg och produktutvecklingen fortsätter ute i vart och ett av alla dessa fina småföretag vi har i regionen". "Ändå händer det ingenting på makronivå; i samhället som helhet". "Är det någon som kan förklara den här ekvationen för mig?"

Ett sorl fyllde lokalen tills plötsligt en av de högre tjänstemännen avbröt och sträckte upp handen: "Vi är fast i gammaldags strukturer!" "Hur då menar du?" "Jo, jag menar att vi tänker nog rätt men ändå blir det fel i slutänden. Vi är för passiva. Vi tar inte för oss tillräckligt. Se bara på alla dessa fina småföretag. De värnar om att hänga med och att behålla sina gamla marknader. De investerar för existens, inte för expansion. I och för sig är det också få av dem som har en tillräcklig kapitalbas för att kunna klara en expansion, så dom gör nog rätt utifrån sin egen privata situation. Men resultatet blir förödande, det försvinner hela tiden ett och annat jobb här och där utöver de som försvinner när någon, som gamla Hulfsfredshus, hade spänt bågen för högt och hela företaget gick i smeten".

Nu började diskussionen komma igång. Ytterligare en tjänsteman reste sig upp och sa: "Jag tror att du har rätt i det där med försiktigheten. Det är skillnad i tänkandet här och tänkandet i Gnosjö. Vi förbereder oss för att undvika att misslyckas medan dom bygger upp kontaktnät och fallskärmar för att överleva även om man misslyckas. Men sedan finns det en annan sak som jag tror är mycket viktigare. Jag har pratat mycket med min tonårsdotter, som är minst sagt skoltrött just nu, och hon kan aldrig tänka sig att bo kvar i Hultsfred om och när hon går ut gymnasiet. Hon säger att hon skall dra direkt till Stockholm när hon blir myndig. Och vad jag förstår är hon inte ensam om det synsättet. Hon påstår att Hultsfred är urtråkigt. Vi måste göra något för att ändra den inställningen och få behålla ungdomarna åtminstone några år till jämfört med dagens situation".

Efter detta inlägg blev debatten högljudd. Det avsedda tvåtimmarsmötet drog ut både tre och fyra timmar och först när klockan var närmare åtta på kvällen slog ordföranden klubban i bordet och sa att han ville sova på saken innan han sammanfattade mötet men att man nu borde tänka på de nära och kära och dra sig hemåt. Men han tillade också att han var glad att se att alla var så engagerade i sin sak och i Hultsfreds framtid och att ingen hade rest sig och lämnat mötet trots att det hade dragit ut på tiden. "Detta med personligt engagemang", sa han, "det är den nog den allra bästa försäkring vi kan ha för att vända på utvecklingen här i Hultsfred".

Kommunalrådet var väl medveten om att han hade utlovat en sammanfattning och slutsatser av det oplanerade kvällsmötet. Egentligen till dagen därpå, för man sover ju sällan mer än knappt hälften av ett dygn, men ingen skulle förmodligen invända om han tog ett par dagar på sig. Ett tag under mötet hade han tänkt smita ut "bakvägen" och be kommundirektören svara för sammanfattningen. Men sedan bestämde han sig: En av punkterna i sammanfattningen måste vara att vi i Hultsfred skall möta framtiden med att ta personligt ansvar för bygdens bästa. I det måste ligga, tänkte han, att det är han själv som drar konklusionerna ur mötet och som själv lägger ut visionen för framtiden.

Han tog sig an uppgiften med största allvar. Först satte han sig framför hemdatorn och började skriva. Efter en och en halv sida gav han upp. Vad höll han på med? Det började ju likna inledningen till hans egna memoarer. Kan vara bra att ha senare någon gång men inte nu. Vad som nu efterfrågas är ett handlingsprogram, en prioriteringslista av alla de tusentals olika frågor som kommer upp i en kommun under ett år. Hultsfred skulle få ett visionärt handlingsprogram uttryckta i några få stickord. Därefter skulle man ta en ny omgång med diskussioner, först givetvis i partigruppen och sedan i alla andra beslutsföra i kommunen. Detta om hur och när programmet skulle lotsas igenom var en senare fråga och en fråga som krävde hans strategiska talang som gammal politisk räv.

Först måste han emellertid komma fram till vad som behöver göras. Idéer och synpunkter fanns i stor mängd. Han kunde inom vissa politiskt givna ramar välja och vraka. Spelplanen var öppen. Det enda han visste var att hans första uppgift var att begränsa spelplanen. Kommunalpolitik fick inte vara som en gammal lanthandel; d v s att man tillhandahöll lite av varje ting. Koncentration och fokus var ledstjärnan för hans sammanfattning. Själv kände han att det fanns högst plats för sex-sju åtgärdsprogram under de närmaste fem åren.

Kommunalrådet valde den säkra linjen: Att satsa på det som i grunden var Hultsfreds styrka, nämligen tillverkningsindustrin. Den hade egentligen inte några svaga punkter förutom att största företaget, MoDo Paper i Silverdalen, var inne i en ganska påfrestande koncernomvandlingsfas. Ingen visste i slutändan vad det egentligen skulle bli av denna fabrik som bara för några år sedan hade sysselsatt fler än 600 personer. Men den hade sina uppenbara svagheter och nackdelar: Fabriken var en renodlad produktionsenhet med ett mycket litet behov av ingenjörer och högskoleutbildade, den var hela tiden föremål för omfattande rationaliseringar och den var ur kommunal synvinkel "utlandsägd". Det spelade i det sammanhanget ingen roll om beslutscentrum låg i Örnsköldsvik, Sundsvall, Stockholm, Norrköping eller London. De som fattade besluten hade en mycket neutral relation till Hultsfred. Silverdalens framtid var ett streck på ett papper någonstans i världen.

Listan började klarna. Målet var sedan länge definitivt klart: Hultsfred skulle bibehålla och helst öka antalet invånare under den närmaste femårsperioden. Detta krävde en ökad sysselsättningsgrad, d v s fler jobb för framför allt kvinnor och högutbildade. För att detta skulle vara möjligt måste man hitta ännu bättre lösningar på utbildningsfrågan och att få ungdomarna att stanna kvar ytterligare några år på hemorten innan de gav sig ut i världen... Redan höll listan på att svämma över och ändå hade han inte kommit till de "obligatoriska" avsnitten om miljö, skola, vård och omsorg. Han bestämde sig för att lämna de senare. Det hade ju egentligen aldrig varit någon som med kraft hade tagit upp dessa punkter på mötet och menat att det var Hultsfreds huvudproblem.

Med stor vanda skrev kommunalrådet ned följande på en papperslapp:

Framtidsprogram för Hultsfred januari 2000

- 1. Gör tillverkningsindustrin tillgängligare för kvinnor*
- 2. Satsa på tvååriga högskoleförberedande studier med praktik*
- 3. Förstärk allianserna med vissa högskolor för distansutbildning*
- 4. Bilda ett företagarråd för att diskutera framtidssatsningar och kapitalbehov*
- 5. Satsa på kompetenscentra för trä och verkstad*
- 6. Specialbevakning Silverdalen*
- 7. Öka marknadskompetensen om Östeuropa*

PS. Jag vill gärna lägga till en 8:de punkt: Låt oss alla hjälpas åt att göra Hultsfred roligare.

Mottagandet blev en klockren succé. För en tid glömde alla politiker och förvaltningschefer det kortsiktiga budgetgnatandet och koncentrerade sig på de riktigt långsiktiga frågorna; de som var avgörandet för om Hultsfred överhuvudtaget skulle överleva på tio års sikt i en allt hårdare omvärld. Delprogram utarbetades, handlingsstrategier lades upp och en projektbemanning tillsattes som gick på tvärs med linjeorganisationen i övrigt. Det var förresten också kommunalrådets idé. Genom att skapa en matrisorganisation nådde han två mål: Dels tvingades tjänstemän inom olika förvaltningar att träffa varandra i arbetet utan att det gällde att slåss för sitt eget revir och dels kunde han involvera andra duktiga människor än enbart de som normalt sysslade med näringslivs- resp skolfrågor, som var huvudämnen på "den nya dagordningen".

Det tog närmare fem år innan det gav resultat men sedan vände det rejält. Idag år 2010 har Hultsfred fler invånare än år 2000. Den kommunala ekonomin har mödosamt återfått balansen. Som tur var insåg man från kommunalt tjänstemannahåll att EU kunde bidra väsentligt mer än vad som utlovades genom Strukturfonderna Mål 2. Det skapades delprojekt till höger och vänster inom så gott som samtliga programområden, som – även om de inte kunde användas rakt ut för att förstärka den kommunala budgeten – medförde att vissa gemensamma kostnader och fasta kostnader kunde fördelas om och lätta på det kommunala finansieringstrycket.

De punkter som kommunalrådet hade satt upp visade sig vara mycket lyckade. Hultsfred hade förstärkt sin position i Sverige som ett centrum för tillverkningsindustri. Framgångarna hade givit Hultsfred namn om sig i media att vara "Sveriges andra Gnosjö". Kanske var det dessa allt oftare förekommande jämförelser som gjorde att man i Hultsfred kände en smygande animositet och allt hårdare konkurrens mot Gnosjö. Successivt resulterade detta i att bägge

orterna blev allt tydligare i sin profil; medan Gnosjö tydliggjorde sitt verkstads-kunnande blev Hultsfred allt tydligare i sitt budskap att man var Sveriges träcentrum.

Just träindustrin hade varit klart eftersatt i Sverige under flera decennier. Många förklarade detta med att de stora skogsbolagen hade haft för stark kontroll över priser och avverkning i landet som helhet. Det var massa-industrins behov av råvara som hade prioriterats och utifrån detta faktum hade sågverksindustri och övrig vidareförädlingsindustri åkt slänggunga i konjunkturkarusellen. Någon egentlig satsning på träförädling hade, trots allt politiskt intygande om dess vikt och utvecklingsförmåga, egentligen inte skett i Sverige.

Ungefär vid millennieskiftet uppkom emellertid en helt ny situation. Till exempel började de existerande skogskartellerna brytas upp vilket gav de mindre sågverken ett något bättre läge. Med Sveriges EU-inträde hade också landet börja få vidkännas ett större intresse i omvärlden. Inte minst fransmännen var intresserade av ett samarbete på träsidan och sökte sig i olika samarbetskonstellationer till Sverige. Hultsfred hade turen att komma in i ett samarbete mellan regionen Lorraine och Västerbotten via Handelshögskolan vid Umeå universitet. Detta gav i sin tur utdelning i form av ett omfattande forskningssamarbete med Träforsk i Skellefteå.

En tredje orsak till att Hultsfred så snabbt kom in på banan var att det visade sig finnas mycket att hämta i form av samarbete och nysatsningar i Baltikum. Visserligen flyttades en del produktion ut till Lettland (även från Hultsfred), men detta kompenseras mer än väl av de förbilligade komponentleveranser och råvaruleveranser som fanns att köpa på andra sidan Östersjön. Den ökade färjetrafiken mellan Oskarshamn och Liepaja i Lettland visade sig vara guld värd för Hultsfreds företagen inom speciellt trävaruindustrin.

Förutom att de tidigare Hultsfreds företagen inom träområdet beslutade sig för att gemensamt satsa framåt, lyckades man även dra till sig nya etableringar. Så har exempelvis en envis Stockholmsentreprenör med rötter i Mariannelund lockats att sätta upp Nordeuropas största och modernaste fabrik för limträbalkar av en ny typ. I denna sysselsätts nu över 60 personer trots att den bara har ett halvt decennium på nacken. Ytterligare en nylokalisering har skett i form av en "outsourcad" och avknoppad "möbelhandlare" från IKEA. Hon har specialiserat sig på vissa typer av sittgruppsmöbler av fransk design och sysselsätter nu mer än 50 personer i sin fabrik och designavdelning. Även här finns det förresten ett samband med Umeå-samarbetet. Hon har nyligen gift sig med en professor vid den mycket framgångsrika Designhögskolan i Umeå.

Också "problemet" Silverdalen fick en lösning. Redan under inledningsfasen av koncernombildningen vid millennieskiftet stod det klart att Silverdalen skulle säljas. Oron i bygden var stor och flera protestlistor cirkulerade. Genom det förberedelsearbete man hade gjort i kommunen vände man dock snabbt på myntet och försökte påskynda en försäljning med positiva förtecken. Således skapades snabbt ett regionalt team – i likhet med vad som hände i Örnsköldsvik vid Modo:s fabrik – av intressenter förstärkta med vissa grossistintressenter på marknader och redan i slutet av år 2001 hade det nya konceptet Silverdalen lanserats på marknaden. Succén var nästan given. Billig råvara togs till stor del från Baltikum. Man hade en erfaren ledningsgrupp och goda marknadskanaler. Man nischade in sig ännu hårdare på en delmarknad inom sk säkerhetspapper. Antalet anställda ökade med ett femtiotal som en följd av att en marknadsavdelning och produktutvecklingsavdelning tillkom i Hultsfred där huvudkontoret förlades.

Ytterligare ett positivt resultat för Hultsfreds del var att vägen till Oskarshamn förbättrades avsevärt till följd av en ökad trafik på hamnen därstädes. Nu väntar man bara på att den andra etappen till Jönköping skall färdigställas vilket sker inom kort. Även järnvägen på sträckan Nässjö-Hultsfred-Oskarshamn har rätats upp och förbättrats högst avsevärt sedan millennieskiftet. Trafikvolymerna har mångdubblats. Utbyggnaden och ombildandet av Silverdalen plus de nysatsningar som har skett inom andra företag med påföljd att det internationella kontaktarbetet har mångdubblats i volym på mindre än tio år, har även medfört ett väsentligt ökat behov av flygkapacitet. Efter en lång och het debatt kom man fram till en uppgörelse år 2006 att slå ihop Hultsfreds och Oskarshamns flygplatser för att få en ökad gemensam kapacitet. Tillsammans med Vimmerby och Västervik har man enats om en ny gemensam flygplats strax norr om Kristdala. Ärendet ligger nu i Miljödomstolen för avgörande.

Det var ett mycket nöjt kommunalråd som kunde lämna över till sin yngre kvinnliga kollega på hösten år 2010. När hans städade ur sitt rum såg han sin gamla handskrivna lapp från januari tio år tidigare slog det honom: "Jodåvars, visst har det blivit lite roligare här i Hultsfred i alla fall. Fast det är klart... det är sunt att ungdomen är lite missnöjd. Ur det kan man krama en hel del förändringskraft".

3.5 Scenario 2: *Ur det gamla växer det nya fram*

Millennieskiftet var i alla dimensioner en både mäktig och märklig upplevelse. Det gjorde det historiska perspektivet så levande. Det gav upphov till en hel del reflexioner om hur det såg ut idag och hur det skulle komma att se ut i morgon. Och om detta i sin tur berodde på att det såg ut som det såg ut, för trettio-fyrtio år sedan? Kort sagt millennieskiftet gav anledning att fundera brett över framtidsfrågor i största allmänhet. Så och i Hultsfred. När kommunfullmäktiges ordförande öppnade upp för en allmän och improviserad diskussion på detta tema under ett av år 2000's första möten, höll mötet på att kantra fullständigt. Åsikterna var många och diskussionen spretade i många riktningar.

Ordförandes tilltänkta struktur föll samman. Den första och på sitt sätt avgörande frågan var hur det egentligen såg ut i Hultsfred idag? Var det bra eller dåligt och vad skulle man i så fall jämföra sig med? Andra grannkommuner? (Nej, de gick ju i stort sett tillbaka allihop.) Länet i genomsnitt? (Nej, det präglades för starkt av Kalmar kommuns utveckling). Sverige som helhet? (Nej, Sverige var ju tudelat; storstäder och universitetsstäder mot resten). Så snart man tog upp någon enskild och specifik fråga kunde protester alltid höras från något håll att frågan var fel ställd eller att jämförelsen var vilseledande osv. Som filosofen skulle ha formulerat sig: Var glaset halvfullt eller halvtomt? Det enda man kunde vara helt överens om i Hultsfred var att glaset inte var vare sig fullt eller tomt.

Perspektivet på Hultsfreds situation var med andra ord något förvirrat när 2000-talet bröt in. Å ena sidan fanns det den positiva falangen som såg ljuspunkter och som ville göra nysatsningar och som också ville värna om allt det som redan fanns uppbyggt. Å andra sidan fanns det de som menade att loppet var kört och att allting var på väg att sakta dö ut. Till den senare gruppen hörde oroande många ungdomar, som i sann "Fucking Åmål-anda" dyrt och heligt lovade sig själva och varandra att man så snart man kunde skulle "dra till Stockholm" eller ändå hellre lämna landet, som Lundell hade sjungit om trettio år tidigare. Onekligen var den gamla folkhemstanken i gungning.

Trots att Sverige under de senaste femtio åren hade kännetecknats av en mycket snabb urbanisering, dvs inflyttning till städerna, och att människor nu bodde fysiskt närmare varandra än någonsin tidigare, föreföll de psykologiska och sociala avstånden ha ökat ännu snabbare. Det fanns ett kännbart inslag av isolationism i samhället som helhet och så även i Hultsfred. Cafékulturen hade försvunnit med TV:ns intrång, åtminstone vad gäller de så viktiga och spontana vuxenmötena på kvällstid. Var kunde man träffas och äta en bit mat ute en vardagskväll och samtidigt träffa en massa vänner? Och hur ser det ut på jobbet nu för tiden? Folk sitter i rummen bredvid varandra och skickar e-mail över Intranätet.

Kommunalrådet hade mer eller mindre slutat att lyssna på mötet. "Kan det vara så enkelt att Hultsfreds problem är att vi har upphört att prata med varandra?", tänkte han. Tecknen var många. Det politiska engagemanget hade sjunkit katastrofalt; åtminstone vad gäller vardagspolitiken mellan de upphäussade och TV-sända valomgångarna. Närvaron på fackklubbsmötena hade gått dramatiskt ned. Kommunikation över Internet gick däremot dramatiskt upp. Idrottsrörelsen hade mist sitt grepp över både ungdom och äldre. Lag-sporterna förmådde inte attrahera ungdomen nu som man hade gjort för tjugo-trettio år sedan. Det hade blivit alltför mycket elittänkande.

Han påminde sig en historia han hade hört om en familj där föräldrarna hade satt in sitt 9-åriga barn i ishockeyskola i sann förvisning om att de inom tre år skulle kunna avgöra om pojken ifråga skulle ha någon framtida chans att komma med i ett NHL-lag eller inte. Och eftersom ishockey var en vintrig säsongssport passade sedan samma föräldrar på att köpa en plats på någon av sommarens golfskolor. Allt för att testa om pojken var ett A-barn med utvecklingsmöjligheter eller ej.

"Tennis", tänkte han, "är för tillfället typiskt nog mer eller mindre ute. Konkurrensen är för hård och de fysiska träningskraven för höga". Överallt samma genomgående tendens: Ensamhet eller samvaro på högsta varv tycktes vara de enda alternativ som återstod. Tillsammans stod dessa tendenser för en ny typ av samtidig samvaro och avståndstagande eller "turboisolationism" som någon uttryckte det.

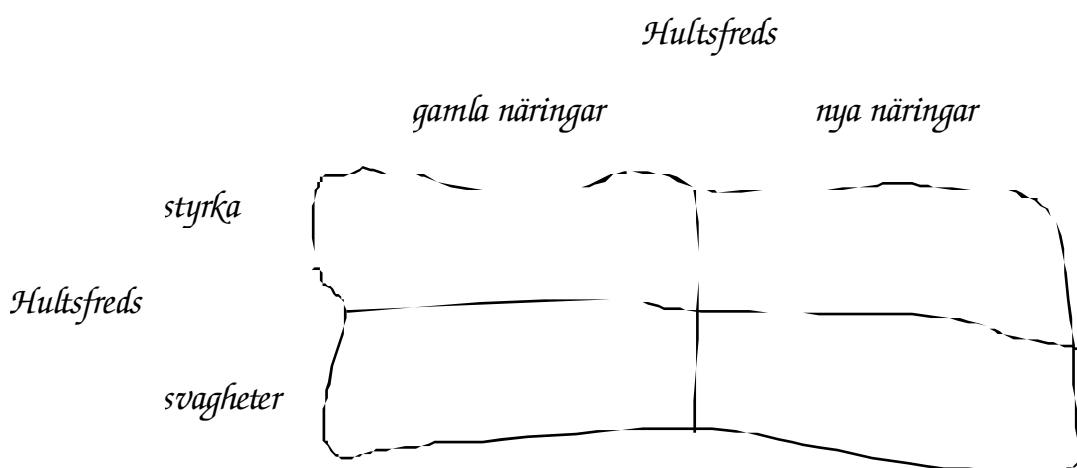
Kommunalrådet lämnade mötet i dystra tankar. Några barn som åkte pulka i skolbacken och tjöt av glädje fick honom att för en stund skingra de dystra tankarna. Men så snart han hade satt sig i bilen och en upprymd radoröst refererade de senaste spekulationerna om Skandias nya optionsprogram gjorde sig orostankarna påminna igen. Hur långt kan detta egensinne utvecklas? Hur många miljoner skall dessa direktörer ha för att vara lojala och nöjda? Tänk om det här också sprider sig till den kommunala sektorn? Hur skall vi i lilla Hultsfred få tag i dugligt folk om vi inte hänger med och konkurrerar på högsta nivå om människor och företag? "Det är ingen tvekan", sa han, högt för sig själv, "att vi har blivit indragna i en stenhård och växande konkurrens mellan kommuner inte bara här i Sverige utan inom stora delar av Europa, där vi måste profilera oss. Hultsfred måste både synas och ha något att erbjuda omvärlden."

Han tyckte sig se behoven ganska klart framför sig. Han såg också problemen i alltför stark strålkastarbelysning. Tänk om vi inte kan komma framåt med någon tydlig idé och plan inom kommunen där vi kraftsamlar våra resurser och riktar in dem åt ett vissa håll. Då återstår bara en fortsatt nedåtgående spiral. Och...Hur skulle man i så fall långsiktigt kunna klara budgeten om inte skatte- och kostnadsutjämningsbidragen ökade?! Är det någon som på allvar har räknat på vad det kostar att avveckla en kommun?

Och om folkmängden fortsatte att minska? Man kan ju hoppas att det där med att det föds allt färre barn per fertil kvinna är ett övergående problem. "Snart kanske vi har barnkullar i samma storleksordning som på senare hälften av fyrtioalet igen", försökte han muntra upp sig med. Men oron fanns ändå där: "Men, tänk om det är sant. Tänk om våra kvinnor innerst inne vill ha det så här i framtiden, att det får räcka med lite drygt ett barn i genomsnitt".

Han svängde upp på gårdsplan och parkerade bilen. Mötet hade satt en tagg i bröstet som han kände att han måste få ut redan ikväll. Som tur var, skulle han vara ensam hemma så han hängde bara av sig ytterkläderna och satte sig framför sin hemdator. Så fort han slog på den blinkade ikonen som visade att han hade fått e-mail. Han suckade. Vilket fantastiskt hjälpmedel som snabbt var på väg att omöjliggöras. När han hade kommit hem från semestern förra året väntade 237 olästa e-postmeddelanden.

Han hoppade över posten och gick direkt till en ny mapp som han döpte till "*Hultsfreds framtid*". I ett bredvidliggande anteckningsblock skissade han följande matris:

Därefter började han fylla matrisen för hand med stickord. Tanken var att man skulle göra åtskillnad mellan gamla näringar som, åtminstone enligt vad som stod i olika utredningar, inte skulle komma att växa i framtiden. Och å andra sidan de nya näringar där tillväxten var att förvänta såsom inom de nya pop-områdena Internet och e-commerce. Det visade sig dock svårare än han första hade tänkt sig. Hultsfreds näringslivsstruktur visade sig vara alltför ensidig för att matrisen skulle gå att fylla på ett intressant sätt.

Att man hade två gamla näringar som hade en påfallande styrka stod utom all tvivel: Verkstadsindustri och träindustri. Om Sverige skulle kunna förmå bibehålla sin makroekonomiska balans skulle exempelvis det pånyttfödda Hultsfredshus kunna spås gå en lysande framtid tillmötes. Samma sak kunde sägas om flera verkstadsindustrier där marknaden föreföll stabil och där man investerade i nya datorbaserade CAD/CAM-system, reglerutrustning m m.

Hoten fanns dock samtidigt där i båda dessa branscher: Utflyttning till Lettland eller Litauen eller en ännu hårdare automatisering med påföljd att jobben minskade ännu snabbare. Han förstod att en satsning på dessa branscher skulle kräva en rejäl satsning på både marknadsföring och produktutveckling. Han var också tämligen säker på att det krävdes att dessa företagskluster skulle behöva kompletteras med ytterligare flera nya företag (sannolikt utifrån) för att de skulle vara riktigt intressanta ur kommunens synvinkel.

Silverdalen avskrev han tämligen omgående utan att fundera särskilt länge. "Silverdalen är en solitär i vårt system och fungerar efter sina egna villkor", sa han för sig själv. "Det bästa vi kan göra är att läsa på miljöbalken och då och då påminna högsta ledningen var de nu sitter att man kan ha en besvärande miljöskuld att betala här i Hultsfred. Då lär dom väl i alla fall tänka efter både en och två gånger innan de lägger ned just den här fabriken."

Vad fanns det då mer av nya branscher inom de globalt sett expanderande tjänstenäringarna i Hultsfred? Media, knappast. Finansiella tjänster, nej inte i Hultsfred. Speditions- och logistiktjänster, nej inte nu men flygplatsen skulle kanske komma att bli en joker i leken i framtiden. Avancerade konsulttjänster, nej underlaget var för litet så det mest köptes utifrån. Snarare var det nog så att globaliseringen av världsekonomin hade underlättat att ta specialisthjälp från världens alla hörn om så behövdes. Nöjesindustrin, då? Han skrattade först till för sig själv, men kom sedan att tänka tillbaka till sina tankar på turboisolationismen tidigare under kvällen.

"Hultsfredsfestivalen", tänkte han högt för sig själv. Människan är inte gjord för att vara isolerad. Människan behöver mötesplatser. Och någonting att mötas kring. När man närmare tänker efter, försökte han, så är musiken det enda nya som har utvecklats i positiv riktning under senare år. Musik förenar och under ytan så söker sig människor till det som förenar även om formerna för dessa föreningsmöten är oändligt varierande.

Man må tycka vad man vill om de gamla dansbandsorkestrarna men uppenbarligen så svarade de mot någonting djupt förborgat i den svenska folksjälen. Folk reste miltals för att få dansa till de mest kända orkestrarna. Det fanns t o m de som avstod från Bingolotto i sin trygga ensamhet på lördagskvällarna för att få träffa andra människor på någon dansbandsgala i en avlägsen bygdegård. Men det var inte bara livets nostalgiker som påverkades. Musiken lyckades också i en alltmer ökande kraft dra till sig ungdomar. Både de som spelade och sjöng själva, de som komponerade och regisserade och de som föredrog att bara lyssna och hänga med.

I fältet nya näringar/styrka skriver han in Hultsfredsfestivalen. Hultsfredsfestivalen har uppenbarligen hittat sin nisch. Denna festival som redan hade körts under många år hade blivit ett begrepp; ett varumärke bland framförallt ungdomar upp till dryga trettioårsåldern. Visserligen hade majoriteten av Hultsfredsborna haft svårt att förlika sig med den udda musiksmak som alla dessa "musikhuliganer" hade kommit dit för att lyssna på. Och förvisso hade man skräpat ned och förstört blomplanteringar m m, men festivalen hade trots det överlevt och byggts ut. Med festivalen hade Hultsfred fått sitt internationella genombrott och funnit sin U.S.P. (unika försäljningsposition).

Idag tio år senare kan vi le åt kommunalrådets vedermödor den där januari-kvällen år 2000. Matrisen blev aldrig fullskriven. Förutom ett antal enstaka och udda företag fanns det tre kluster i regionen. Trä, verkstad och musik, varvid det sistnämnda knappast kunde betraktas som ett egentligt kluster vid den tidpunkten. Det handlade om några få eldsjälar och en massa spännande idéer inför framtiden.

Under 2000-talets första årtionde kompletterades dock bilden allt eftersom. Festivalen byggdes ut. Och byggdes ut... Nu år 2010 är den Nordens största musikevenemang alla kategorier med tillresande från hela norra Europa. I år planerar man 100.000-vallen vad avser antal besökare. Man har också förlängt festivalen med ytterligare två dagar och planerar en ytterligare förlängning. I framtiden hägrar en hel musikmånad från mitten av juli till mitten av augusti, en slags nordisk karneval. Man ser då framför sig tillresande från hela världen där den bästa musiken i sin nisch spelas, tolkas och diskuteras.

Det är dock en känslig och trendutsatt verksamhet där det verkligen gäller att lyssna på kundernas reaktioner och smakförändringar. Det gäller att finna sin nisch och att troget hålla kvar vid denna med små nyansförskjutningar år från år i takt med modet. Några år in på 2000-talet höll emellertid alltihop på att spolieras. Den nya festivalsgeneralen fick då nämligen för sig att ändra huvudinriktningen på evenemanget. Publiken reagerade omedelbart. Skandal. På löpsedlarna kunde man läsa att det var dags att lägga ned hela evenemanget.

Som tur var insåg man tidigt från kommunledningshåll att festivalen som sådan inte kunde rädda kommunens sysselsättning. Den behövde kompletteras och det har man systematiskt satsat på att göra. Idag finns tre musikskolor av vad som kan beskrivas vara av folkhögskolekaraktär om försök skall göras att översätta begreppet i den gamla folkhems vokabulären. Den stora skillnaden är dock den att dessa tre skolor med sammanlagt drygt 800 studerande, är genuint internationella till både sin uppbyggnad och vad gäller studenternas ursprung. Det behöver knappast nämnas att EU står som huvudfinansierare för en av skolorna, medan en finansieras av Sida och den tredje direkt via marknaden.

Förutom dessa skolor har också högskoleverksamheten byggts ut. Den har kommit att mer och mer inriktas på de som skall bli orkesterledare, musikförläggare eller chefsdirigenter för större orkestrar. Något försök att ge sig in i konkurrensen med de traditionella musikhögskolorna i de nordiska huvudstäderna har man avstått ifrån för Hultsfreds del.

Förutom en kraftigt ökad aktivitet vad gäller skolor och utbildning har en rad mindre musikförlag etablerat sig i kommunen. Senast har man nu satsat på att få igång ett program med ytterligare avknopningsföretag från Högskolan. Av erfarenhet vet man att sådant är svårt men siktet är inställt på att skapa ett nytt företag om året under de närmaste decennierna. Just nu har man två på gång med vilka förhandlingar förs.

Slutligen beslöt kommunen på ett tidigt stadium att ställa i ordning ett tiotal repetitionslokaler av högsta klass för nya grupper som vill spela in sk demo-plattor. Det handlade därvid om att restaurera en del gamla lagerbyggnader som redan ägdes av kommunen. Därutöver gjorde man en klipp när man i samband med det stora försvarsbeslutet kom över ett antal Mob-förråd som kronan sålde av för en symbolisk penning.

Allt detta har skett på lite mer än tio år. Den nya strukturen är fortfarande skör och känslig för yttre förändringar. För Hultsfred del är det för tidigt att blåsa faran över. Antalet invånare har fortsatt att minska under 2000-talets första decennium till idag 14.900 personer. Under de senaste åren har dock läget varit stabilt. Åldersstrukturen ser också mycket bättre ut idag än för tio år sedan. Mätt i antalet arbetsplatser har musikbranschen vuxit rejält och bidrar idag med inte mindre än 345 direkta arbetstillfällen.

"Visserligen är det en bra bit kvar till Silverdalen, när det var som störst", tänker det nya kommunalrådet, "med Dalen har ju idag bara 38 heltidsarbetande kvar. Resten är automatiserat och fjärrstyrt". "I det perspektivet handlade vi nog rätt i alla fall".

4 Utredningens slutsatser

4.1 "Det går åt fel håll"

Efter ett antal mycket svåra år under början och mitten av 1990-talet har den konjunkturella bilden i Hultsfreds kommun ljusnat liksom i Sverige som helhet. Näringslivet och arbetsmarknaden i Hultsfreds kommun har stärkts märkbart under senare år. Sysselsättningen har ökat och arbetslösheten har pressats ned flera procentenheter. Vissa företag expanderar och det välkända företaget Hultsfredshus har återigen verksamhet i kommunen.

Denna positiva utveckling har emellertid inte lett till att den långsiktigt nedåtgående trenden för kommunen har brutits. Den strukturella bilden av Hultsfred är fortsatt mycket negativ. Befolkningen fortsätter att minska relativt kraftigt. De senaste åren har Hultsfred nästan legat i "Sverige-topp" vad gäller befolkningsminskning med en minskning om mer än två procent per år. Detta trots att näringslivet har ökat efterfrågan på arbetskraft.

Befolkningsminskningen förklaras av låga födelsetal och stor utflyttning bland yngre åldersgrupper. En faktor som sannolikt starkt bidrar till att många yngre personer flyttar från Hultsfred är att arbetsmarknaden är tämligen ensidig och att möjligheterna till utbildning är begränsade. Tillverkningsindustrin och Hultsfreds kommun står för ca 60 procent av sysselsättningen i kommunen, vilket medför att det inte finns så många valmöjligheter om man vill bo kvar i Hultsfred. Många yngre personer flyttar från kommunen för att studera eller söka jobb i någon större stad eller region där utbudet på arbetsmarknaden är större. En viktig uppgift är således att söka skapa ett större utbud på arbetsmarknaden och även vad gäller möjligheter till utbildningar och annan verksamhet.

Befolkningsminskningen har långsiktigt skapat obalanser i befolkningsstrukturen med alltför få unga människor och fler män än kvinnor vilket betyder att det på sikt kommer att födas än färre barn i kommunen. Man har delvis hamnat i en ond cirkel. Detta är ett av de mest angelägna problemen för Hultsfreds kommun under det närmaste decenniet. Frågan är hur kan man göra något åt problemet?

Vi skall i detta kapitel peka på och diskutera några möjliga handlingsvägar för kommunen. Kapitlet avslutas därefter med en analys av vilka kopplingar vi kan se till ett framtida djupförvar av använt kärnbränsle.

Vad kan göras?

Redan i dag har Hultsfreds kommun ett antal åtgärder och program i sin näringspolitik. I kommunens näringspolitiska program har ambitiösa mål satts upp och en strategi presenterats för att uppnå dessa. Vår uppgift är inte att vidare kommentera denna men vi kan konstatera att det finns en klar probleminsikt i kommunen och att man vidtagit åtgärder för att försöka komma till rätta med den negativa situationen.

Som också konstateras i det näringspolitiska programmet kommer industrin inom överskådlig tid att vara den viktigaste näringen i kommunen. Här gör kommunen insatser genom sitt industriaktiebolag som hjälper företag med nätverksbyggande, iordningställande av industrilokaler, utbyggnader och anpassad hyressättning. Kommunen gör också insatser genom att utbilda arbetskraft för att kunna ta anställning i kommunens näringsliv, stödja olika former av projekt, samarbetsorgan etc. Många andra aktörer bidrar också till att skapa tillväxt och förutsättningar att arbeta och bo kvar i kommunen.

Således görs mycket av det som går att göra redan i dag. De nyligen bildade IUC (Industriellt utvecklingscentrum) och LUC (Lokalt utvecklingscentrum) är två bra exempel på de utvecklingsinsatser som sker i kommunen. Som beskrivits i tidigare avsnitt är det emellertid omöjligt för en kommun att helt styra sin egen utveckling. Det går att påverka vissa sektorer och styra andra. Många händelser och utvecklingstendenser ligger dock helt utanför den kommunala "påverkanssfären". Att vissa företag lägger ned verksamheten i Hultsfred är ingens "fel" utan en konsekvens av koncernrationaliseringar och internationell konkurrens.

4.2 Förslag

För att bidra till att stärka näringslivsarbetet i Hultsfred kommun redovisas nedan några förslag som under utredningens gång utkristalliserat sig som viktiga för Hultsfreds kommuns utveckling. Förslagen gör inte anspråk på att vara heltäckande och i vissa fall överlappar förslagen i dag pågående aktiviteter och åtgärder. Det är svårt att ha överblick över alla aktiviteter som pågår i en kommun. Förslagen skall ses mot bakgrund av det vi bedömer vara Hultsfreds kommuns största problem – den strukturellt minskande befolkningen och en svag arbetsmarknad för kvinnor som leder till utflyttning.

I dag finns i Hultsfreds kommun en mycket företagartät miljö i Järnforsen. En socio-ekonomisk analys visar att sysselsättningen och inkomsterna i denna ort är relativt sett högre än i resten av kommunen. Vad beror detta på och vilka faktorer kan bidra till att skapa ett mer entreprenöriellt och företagstätt Hultsfred? I detta avsnitt diskuteras Hultsfreds egna interna utvecklingsfaktorer, dvs på vilket sätt man lokalt kan arbeta för att företagarklimatet i kommunen skall förbättras och ett program för externa företagsetableringar.

De vetenskapliga studier som genomförts av utvecklingen i olika kommuner pekar entydigt på betydelsen av sociala villkor, attityder och värderingar i samhället. Dessa attityder och värderingar formas i ett komplext samspel mellan människor och samhällsstrukturer, där utbildningssystemet, myndigheternas agerande och media har stor påverkan. Lika viktig är en effektiv infrastruktur och goda kommunikationer, effektiva kommunala institutioner, förmåga att i kommunen skapa och använda konkurrens, att se integration av invandrare som en del i en tillväxtpolitik samt att kunna tillhandahålla väl avvägda traditionella näringspolitiska instrument.

Skolan och vissa kommunala insatser

I Sverige har debatten om skolan många gånger haft ett kvantitativt resursperspektiv. I flera andra länder pågår en intensiv debatt om hur skolan inte bara skall förbereda eleverna för anställningar i privata eller offentliga organisationer utan också för framtida verksamheter som egna företagare, fokus är således på motivation och möjligheter.

Mycket görs redan i dag på många nivåer på både lokal och nationell nivå. I grundskolan märks t ex projekt som "Ung företagsamhet" där eleverna får lära sig att driva egna företag. På gymnasienivå finns särskilda "företagaregymnasium". På eftergymnasial nivå har flera högskolor och universitet utvecklat särskilda småföretagsprogram. Vid sidan av detta har ett antal centrala organisationer initierat aktiviteter för att främja en positiv utveckling inom skolans område.

Ett centralt inslag i en effektiv utvecklingsplan för Hultsfred är att starta och driva många olika projekt inom skolans område. Grundtanken är att stimulera utveckling i ett nerifrån och upp perspektiv och inte i första hand arbeta efter att försöka skriva om "generalplanen" för skolan och därefter försöka sprida förslag uppifrån och ner.

Ett konkret projekt inom ramen för skolan skulle kunna vara ett entreprenörsprogram på gymnasiet. Hultsfred har redan i dag ett samhällsprogram som är inriktat som företagsekonomi som man kan bygga vidare på. Programmet skulle kunna innehålla dels de traditionella ämnena, men framför allt inslag där man får träna praktiskt att "utbilda" sig till företagare. En målsättning för programmet kan vara att alla studenter efter utbildningen skall ha en klar affärsidé med allt vad detta innebär och också förmågan att kunna realisera denna. Om en sådan utbildning kan göras attraktiv, och då kanske framförallt för kvinnor, är det ett sätt att bredda arbetsmarknaden och skapa möjligheter för de ungdomar som vill att bo kvar i kommunen. Om inte annat kan utflyttade ungdomar på sikt återvända till kommunen med egna företag eller företagsidéer.

En fråga av mer generell karaktär är antalet sökande till gymnasieskolans teoretiska program – i synnerhet det naturvetenskapliga och tekniska – och övergångsfrekvenserna till högskola. Här handlar det till stor del om att åstadkomma en attitydförändring till teoretisk utbildning och högskolestudier. I framtiden kommer allt fler arbetstillfällen att kräva goda teoretiska kunskaper och många gånger på en nivå högre än gymnasiet. Anpassningen till dessa krav är en långsiktig process som måste bedrivas redan från låg- och mellanstadienivå. Ämnesvalen till högstadiet lägger till stor del grunden för den fortsatta skolgången och möjligheterna att i ett senare skede tillgodogöra sig en teoretisk gymnasieutbildning och därigenom förutsättningarna för högskolestudier.

Det är dock inte bara skolan som kan bidra till utvecklingen. Det gäller i högsta grad även den övriga kommunala förvaltningen. Alla studier om företagens lokalisering visar att ägare och ledande tjänstemän lägger mycket stort vikt vid att kommunen kan erbjuda en högklassig kommunal service med omsorg, vård och skola i första rummet.

I kommuner där det finns en ömsesidig förståelse mellan de som arbetar inom den offentliga sektorn och de som arbetar i företagen är förtroendeklyftan mindre. Forskning om utveckling betonar det sociala kapitalet och behovet av en "god atmosfär". En central uppgift inför framtiden blir därför att medverka till att stärka det sociala kapitalet och atmosfären genom att verka för en ömsesidig förståelse mellan kommunen och företagarna.

Några förslag skulle kunna vara:

- Ett omfattande utvecklingsarbete inom kommunen för att göra skolan mer företagareorienterad.
- Tillsätt en gemensam genomförandegrupp för utveckling av Hultsfred (t ex inom ramen för LUC) för att tillsammans med olika projektgrupper genomföra de mest angelägna utvecklingsåtgärderna. Ge dessa vida ramar för sitt arbete. Använd EU-medel för att skapa mer resurser i form av ramprogram (se finansieringsavsnittet).
- Utbildning/omvärldsseminarier som tydliggör kommunens roll för att skapa ett gott företagsklimat. Det gäller att få förståelse för att kommunen genom sitt agerande och sina förhållningssätt i hög grad formar spelreglerna för företagarna.
- Traditionella informationskampanjer och samarbete med lokala tidningar för att skapa en debatt och insikt om dels den problembild som finns i kommunen och dels vilka åtgärder som måste vidtas för att komma tillrätta med problemen.

Att skapa och använda konkurrens

Nästan en tredjedel av alla som arbetar i Hultsfred är offentligt anställda. Många fler är indirekt beroende av den offentliga sektorn genom att denna årligen köper varor och tjänster för betydande belopp. Den offentliga sektorns produktion och upphandling påverkar därigenom i hög grad förutsättningarna för kommunens tillväxt och förnyelseförmåga.

Det finns områden där den offentliga finansieringen och produktionen har en självklar förankring hos allmänheten. Socialtjänst och viss omsorg är självklara offentliga uppgifter. Annat som t ex transporter, städning och viss form av sjukvård bedrivs ofta i offentlig regi men utan lika självklara motiv. När motiven för att driva verksamheter i offentlig regi är svaga uppkommer ofta en debatt om att avreglera eller privatisera. Man talar ibland om att "skapa" konkurrens. Genom att skapa konkurrens ges företagare och privatpersoner möjlighet att etablera sig på tidigare offentliga områden. Möjligheterna i kommunen ökar därmed. En del menar att man endast byter ett offentligt mot ett privat jobb. Det man gör är dock att öka antalet möjliga arbetsgivare, företagare och förebilder genom en större privat sektor.

Det finns dock en bred uppslutning om att centrala delar av vården, skolan och omsorgen även i framtiden bör finansieras med gemensamma medel, dvs skatter. Det är dock inte alls lika självklart att detta betyder att vårdinrättningar, skolor och barnstugor skall drivas av offentliga förvaltningar eller företag. Många förespråkar en breddning av genomförandet så att också kooperativa och privata alternativ kan komma i fråga. Man talar då om att "använda" konkurrens. Man menar att en mer aktiv och medveten upphandling än i dag kan få mycket stora positiva samhällsekonomiska effekter. En av de allra viktigaste frågorna för att skapa ett ännu bättre näringslivsklimat i kommunen är att i ökad omfattning "släppa in" företagare i den offentliga sfären.

Ur effektivitetssynpunkt är det viktigt att kommunal egenregiverksamhet kvalitets- och kostnadsmässigt kontinuerligt kan jämföras med extern produktion. Därigenom får den offentliga finansören och producenten en bättre överblick och ett bättre beslutsunderlag inför valet mellan att producera i egen regi eller att köpa av externa leverantörer. I själva jämförelsen ligger också att olika idéer och tillvägagångssätt kontinuerligt ställs mot varandra.

Några exempel på förslag:

- En arena som erbjuder utbildning, seminarier och information som tar fasta på tidigare kunskaper och aktuella erfarenheter från kommuner som arbetat mer med att "använda konkurrens".
- Praktisk försöksverksamhet.
- Samarbete mellan kommunerna, arbetsmarknadens parter och privata företag inom ramen för ett s k PPP-samarbete (private-public-partnership) när det gäller t ex kompetensutveckling.

Ökade insatser för invandrare

Hultsfred har på senare år fått nya medborgare med rötter i andra kulturer. Statistik visar att gruppen invandrare har betydligt svårare att få fotfäste på arbetsmarknaden än andra grupper i samhället. Mycket behöver därför göras för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden. Syftet är i första hand att ta vara på allt det kunnande och den utvecklingskraft som finns i regionen.

Exempel på förslag:

- Ungdomar med utländsk bakgrund har en sämre bas när det gäller IT-kunskap och har mer sällan dator hemma jämfört med ungdomar med svensk bakgrund. En riktad satsning kan därför göras för att stärka IT-utbildning och öka datormognaden för denna grupp. Kommunens roll blir att initiera ett arbete t ex inom ramen för den ordinarie arbetsmarknadsutbildningen och inom skolan.
- En kompetensinventering bör göras bland de invandrare som inte kommit in på arbetsmarknaden. Genom en sådan inventering ökas möjligheterna att kunna förmedla rätt kompetens till rätt jobb. Det finns ofta mycket kompetens bland invandrargrupper som inte tas till vara. Man kan ta initiativ till "arbetsmarknadsträffar" och tillsammans med företagare som söker arbetskraft i regionen.

Rådgivning, finansiering och företagsbyar

De ovan diskuterade förutsättningarna i kommunen sägs ofta vara nödvändiga men inte fullt tillräckliga för att på bästa sätt främja tillväxt, förnyelse och framväxten av nya jobb. Till regelverk och fungerande institutioner läggs ofta mer direkta insatser. Det handlar om att kunna medverka till att försörja företagen med riskvilligt kapital och olika informations- och rådgivningstjänster direkt eller t ex via t ex NUTEK, ALMI Företagspartner, Industrifonden, samt ett antal lokala och regionala sk resurscentra.

En annan typ av insats handlar om att skapa bättre förutsättningar för de nya och befintliga företagen. Man brukar tala om att de behöver bollplank och kreativa arenor där företagare med stöd av externa resurspersoner kan utveckla nya och vidareutveckla gamla affärsidéer. Här finns i första hand revisorer, privata konsulter, företagens egna organisationer och ALMI Företagspartner, för att nämna några. Det kan dock finnas anledning för kommunledning och näringslivsansvariga att ordna nätverksträffar med företagare i den egna kommunen. Syftet bör då vara att stärka dialogen mellan kommunen och företagarna, och företagarna sinsemellan.

Det är också angeläget att kommunerna har "slussar" som gör det lätt för företagen att hitta rätt i den offentliga världen. Man brukar tala om "one stop shopping"; det skall finnas personer i kommunen som tar på sig att lösa företagares problem istället för att hänvisa vidare till andra befattningshavare.

Några exempel på förslag:

- Kommunen kan ta initiativ till en grundlig analys av och precisering av nuvarande finansierings- och rådgivningsinsatser i kommunen. Var finns behoven? En nyckelfråga blir att avgöra vilken roll de kommunala förvaltningarna kan spela.
- Kommunen kan genom LUC ta initiativ till att, kanske i samverkan med andra kommuner utveckla, ett "one stop shop-system". Företagen kan t ex behöva hjälp med de delvis krängliga reglerna som gäller för EU-finansiering.
- Det finns ett behov av att utveckla en "arkitektur för utveckling". Kommunen kan ta initiativ till att samla företrädare för offentliga aktörer och näringslivet för ömsesidigt kunskapsutbyte och nytänkande. Frågan är: Hur kan "kreativa arenor" vidareutvecklas?

Musik och media

Ett viktigt framtidsområde för Hultsfred är den verksamhet som börjat byggas upp kring rockfestivalen. Vi har kallat det för musik och media av den anledningen att dessa verksamheter tenderar att vara branschöverskridande. Det arbete som i dag pågår med att förstärka det vardande klustret inom musikområdet har bl a lett till att det skall bildas ett s k Industriellt utvecklingscentrum för musikbranschen och "Musikindustriprogrammet" (ekonomutbildning med inriktning mot musikbranschen). Det övergripande namnet för dessa och ett flertal andra aktiviteter går under samlingsnamnet "Rock City". Aktiviteterna syftar till att sätta Hultsfreds kommun på kartan som ett musikkluster samt att ge svensk musikindustri kompetent arbetskraft som kan etablera en samlad svensk musikindustri.

För Hultsfreds kommun är Rock City en av de möjligheter, kanske den största, att kunna bli attraktivt för yngre människor i och utanför kommunen. Det kan dessutom vara en av de nya branscher som kommunen behöver för råda bot på den ensidiga arbetsmarknaden.

Mot denna bakgrund är det för Hultsfreds kommun viktigt att stödja de olika aktiviteterna inom "musikklustret". Det kan gälla allt från "moraliskt stöd", olika former av utbildningar till prioritering vid EU-finansiering (medfinansiering) av olika projekt.

Företagsetableringar

En väg att söka bredda näringslivet i kommunen är att mer aktivt försöka få till stånd externa företagsetableringar. Detta är en marknad med hård konkurrens där de flesta kommunerna i Sverige och för den delen även i Europa agerar för att företagen skall etablera sig just i deras kommun. Även om det är svårt är det inte omöjligt även för mindre kommuner att få till stånd större etableringar.

Några kommuner som arbetat aktivt med dessa frågor och varit framgångsrika är Piteå och Dals Eds kommuner. Dals Ed, som är en kommun med ca 4 000 invånare i Dalsland, har under ett flertal år samarbetat med grannkommunerna Bengtsfors och Åmål i ett s k etableringsprogram. Detta har resulterat i två företagsetableringar (ett verkstadsföretag och ett datorsupportcenter) i Dals Ed med ett sysselsättningstillskott om ca 120 arbetsplatser (dec 99) vilket enligt planerna kommer att växa till ca 400 arbetsplatser de närmaste åren. Etableringsprogrammet har kostat kommunen i storleksordningen en miljon kronor under tre år. Därutöver har programmet finansierats med EU-medel.

Etableringsprogrammet har omfattat analyser av etableringsförutsättningarna för olika branscher, framtagande av marknadsmaterial, initierande av samarbete med arbetsförmedling etc och så småningom marknadsbearbetning. Denna bearbetning består helt enkelt i att man systematiskt närmar sig olika företag i de branscher där man bedömt att det finns etableringsförutsättningar i den egna kommunen. Efter ett par år har detta arbete krönts med framgång.

Piteå kommun i södra Norrbotten har arbetat med ett likartat etableringsprogram (också EU-finansierat) som också även det har lett till flera företags-etableringar däribland Svensk Gallup, FöreningsSparbanken (support) och Merita-Nordbanken (arkivtjänster). Företagen sysselsätter i dag ca 300 personer.

Detta är några positiva exempel. Det finns självklart fall där man misslyckats med att få till stånd några etableringar. Att arbeta med företagsetableringar är svårt och det finns inga som helst garantier för att man skall lyckas. Arbetet måste dessutom bedrivas långsiktigt och baseras på ett intimt lokalt samarbete och en realistisk analys av den egna kommunens förutsättningar. Det har dock visat sig vara ett sätt att få nya arbetstillfällen inom nya sektorer i flera kommuner. Ofta har det också bidragit till att bredda arbetsmarknaden för kvinnor.

Att systematiskt arbeta med ett etableringsprogram är inte den enda lösningen för någon kommun, så ej heller för Hultsfred. Det kan dock vara en del i ett åtgärdsprogram för att komma till rätta med de problem som finns i kommunen. Sannolikt kan stora delar i ett sådant program finansieras inom ramen för det nya Mål 2-programmet.

Ett schematiskt etableringsprogram över 3-5 år kan se ut enligt följande:

- **Analys av etableringsförutsättningarna generellt**
Genomgång av befintliga lokaler, arbetskraft (arbetslösa etc), infrastruktur (IT) etc.
Genomgång av incitament, kan arbetsförmedlingen utbilda, finns ev. statliga sysselsättningsbidrag eller lokaliseringsstöd, hyresnivåer på lokaler etc.
Tillsättande av arbetsgrupp bestående t ex av kommunens industrifastighetsbolag, arbetsförmedlingen, näringslivschef etc.

- **Framtagning av presentationsbroschyr för NN kommun som etableringsort**
Sammansättning av information, lay out etc, inkl tryckning av broschyr i färg.
- **Framtagning av presentationsmaterial gällande de branscher man bedömt ha de bästa etableringsförutsättningarna som "instick" i den generella broschyren.**
Informationsinsamling, texter, lay out, inkl tryckning av broschyr i färg
- **Scanning och analys av vilka specifika branscher/verksamhetsområden som kan vara intressanta.**
- **Identifiering av specifika företag som skall kontaktas med det framtagna materialet.**
- **Kontakt och genomförande av personlig presentation för x antal företag beroende på hur många identifierade etableringsområden som finns.**
- **Visningsresor eller specifika företagsbesök till kommunen och utveckling av företagsspecifika presentationsmaterial.**

Finansiering av olika satsningar

Att satsa på olika former av utbildning kräver resurser. Nedan redovisas några EU-program som skapar finansieringsmöjligheter inom olika områden.

För att underlätta finansieringen av utvecklingsarbetet i kommunen bör Hulfsfreds kommun generellt verka för att skapa större ramprogram i enlighet med de områden man finner mest angelägna att utveckla. Det handlar om att inte skapa många små projekt inom ramen för EU:s finansiering som samtliga kräver mycken informationsgivning utan om att försöka skapa en eller en handfull större ramprogram som kan rymma de för Hulfsfred centrala utvecklingsfrågorna. I vissa sammanhang, t ex vad gäller externa företagsetableringar, kan det vara bra att samarbeta med kommuner som finns inom samma arbetsmarknadsregion t ex Vimmerby.

Det kan t ex handla om att skapa ett ramprogram för entreprenörskap inom skola och förvaltning samt ett för företagsutveckling. Dessa bör ha en finansiell omfattning av viss storlek så att ett flertal projekt med rätt inriktning kan finansieras inom ramen. Man ska betänka att EU-program är tämligen vida till sin natur varför det går att få en stor bredd på projekten inom ett s k ramprogram. Ett sådant arbetssätt innebär att kommunen tar på sig den huvudsakliga administrativa rollen och låter företag och eldsjälarna ägna sig åt utvecklingsarbetet. Inom den förra omgången av strukturfondsarbetet fanns en tendens att många gånger "plottra bort" medlen i många små projekt med alltför tung administrativ börda. Detta skulle undvikas om ramprogram enligt ovan etablerades. Här kan t ex den nyligen bildade LUC (lokalt utvecklingscentrum) spela en viktig roll vid formande av ett ramprogram för utveckling av det lokala näringslivet och bidra till en ökad fokusering på entreprenörskap i skolan.

Under våren 2000 håller många program på att omorganiseras, vilket ofta innebär att det inte finns några ansökningsomgångar utlysta. Dock finns det en fördel i detta, emedan det för många av programmen redan finns preliminära programdokument och det därför är möjligt att utifrån dessa redan nu börja planera projekt.

Hultsfreds kommun ingår i det nya Mål 2 programmet som syftar till att stödja orter med industriella strukturproblem. Den nya programperioden löper från innevarande år till år 2007. Mål 2 kan finansiera upp till 50 procent av en satsning men "tumregeln" är ca 40 procent. I Mål 2 Södra finns 83 miljoner Euro (motsvarande ca 700 miljoner kronor) i EU-finansiering att fördela under programperioden. Till detta skall läggas nationell motfinansiering. Några prioriterade insatser inom Mål 2 är:

- Främjande av nyetablering och utveckling av små och medelstora företag samt allmänt främjande av entreprenörskap.
- Distansutbildning och decentraliserad högskoleutbildning.
- Insatser för att främja lokal utveckling.

Hultsfred ingår också i gemenskapsinitiativet Leader+ som syftar till landsbygdsutveckling. Leader+ omfattar i Sverige 38 miljoner Euro (motsvarande 323 miljoner kronor i EU-finansiering).

I förarbetena för det nya Mål 3 programmet (nationellt program gällande arbetsmarknad) finns t ex speciella områden som jämställdhet mellan könen på arbetsmarknaden och sådana som specifikt vänder sig till kvinnor och kvinnligt företagande. Exakt hur formerna för Mål 3 kommer att se ut är ännu ej fastställt (januari 2000). Programmet omfattar 720 miljoner euro (ca 6 miljarder kronor) under programperioden.

Det kommer också – inom det program som tidigare kallades Artikel 6 – att finnas möjligheter till projekt som just handlar om att skapa sysselsättning för kvinnor. Dock är det idag (januari 2000) oklart hur detta program kommer att organiseras, eventuellt kommer det att ingå i Mål 3. Vidare finns det inom det nya Leonardo da Vinci-programmet (utbildningsprogram) också möjligheter att t ex genomföra projekt som syftar till att skapa nya utbildningar med kvinnor som specifik målgrupp. Ett exempel som skulle passa in i detta sammanhang är skraddarsydda utbildningar med speciell inriktning på kvinnor och entreprenörskap. För att erhålla finansiering via Leonardo da Vinci måste man emellertid arbeta tillsammans med organisationer från minst två andra europeiska länder.

Ovan angivna exempel är endast ett fåtal av alla de finansieringsmöjligheter som finns inom ramen för olika EU-program.

4.3 Förutsättningar för en djupförvarsetablering

Generellt gör föreliggande utredning bedömningen att en djupförvarsanläggning passar in i den befintliga industristrukturen i Hultsfreds kommun. En djupförvarsanläggning påminner om en konventionell industrialanläggning som successivt byggs ut under de decennier som den är aktiv. Den är således ingen "främmande fågel" i kommunen som den skulle ha varit om den t ex etablerats på Öland eller i andra miljöer utan större traditionell industriverksamhet. Närheten till den kärntekniska verksamheten i Oskarshamn gör också att det sannolikt finns en tämligen stor acceptans för kärnteknisk verksamhet.

Det finns i kommunen kunnande inom metallbearbetning, byggnation och konstruktion; ett kunnande som både kommer att efterfrågas under själva anläggningsfasen men även under driftfasen för underhåll och reparation av djupförvarsanläggningen. Bygg- och anläggningssektorn i kommunen är emellertid förhållandevis liten, den omfattar ca 300 sysselsatta – att jämföra med att anläggningsarbetet som mest kommer att omfatta mellan 300 och 400 årsarbeten, d v s mer än hela den befintliga kapaciteten i Hultsfred. Detta medför att mycket av byggarbetskraften måste komma från andra kommuner då de lokala byggföretagen inte kommer att kunna tillfredsställa den ökade efterfrågan. Så är i princip alltid fallet vid större byggprojekt.

Vad gäller själva **driften** av djupförvaret under dess inledande skede kan man konstatera att kompetensstrukturen för den arbetskraft som kommer att efterfrågas i hög grad passar in på förhållandena i Hultsfred. Tyngdpunkten kommer under hela driftfasen att ligga på låg- och gymnasieutbildad arbetskraft. Närheten till grannkommunerna vidgar rekryteringsbasen betydligt och medför en betydande arbetskraftsbas. Andelen högskoleutbildade kommer därtill att vara på en sådan nivå att rekryteringsbehovet kan tillgodoses genom inflyttning från storstadsområdena eller genom pendling under längre eller kortare tid. Närheten till universiteten i Linköping och Växjö samt högskolan i Kalmar underlättar också rekryteringen av högutbildad arbetskraft.

Kommunikationerna till och från Hultsfred är förhållandevis goda. Det går att transportera sig både med bil, tåg och flyg (t o r Stockholm över en dag) vilket underlättar både för arbetspendling och besöksverksamhet.

Sammanfattningsvis gör denna utredning bedömningen att kommunen måste betraktas som ett lämplig alternativ vad gäller etableringen av ett svenskt djupförvar. Bedömningen görs att såväl näringslivs- som arbetskraftsstruktur som potentialen till spin-off effekter talar för ett positivt utfall (se nedan).

4.4 Effekter av ett djupförvar

Låt oss avsluta denna utredning med några slutsatser beträffande några av de effekter eller konsekvenser som kommer att uppstå i spåren av ett djupförvar.

Av den samhällsekonomiska "systerutredning"¹³ som har genomförts återges beräkningar för hur många arbetstillfällen som ett djupförvar kommer att generera direkt och indirekt under olika antaganden. Av denna utredning framgår också långsiktigheten i dessa arbetstillfällen. Den slutsats som gärna dras av dessa beräkningar är ofta ett häpet "jaså, blev det inte mer!" Vi finner det dock angeläget att framhålla den omvända tolkningen. Varje 100-tals nya, och över minst en generation bestående, arbetstillfällen som kan tillskapas i en kommun av Hultsfreds storlek måste betraktas som ett mycket stort sysselsättningstillskott. Alla andra jämförelser är missvisande.

Enligt gällande beräkningar kommer själva **djupförvarsanläggningen** att kosta ca 11 miljarder kronor att bygga och driva (inkl nödvändiga biinvesteringar). Detta beräknas totalt sett (d v s inkl indirekta effekter i andra led) att ge upphov till i genomsnitt ca 300 nya arbetstillfällen under ca 50 år eller sammanlagt ca 13 000 årsarbetstillfällen i den region där djupförvaret etableras. Drygt hälften av dessa arbetstillfällen kan beräknas skapas i själva djupförvarsanläggningen och resten i rader av tilläggsinvesteringar, samhällsservice m m. Storleken motsvarar sysselsättningsmässigt ungefär ett nytt Modo Paper.

Förutom själva djupförvaret tillkommer investeringar i en **inkapslingsanläggning**, vilka grovt har uppskattats till ca 5 miljarder kronor. Inkapslingsanläggningen kan lokaliseras till djupförvarsorten, men kan även läggas på annan plats. Även inkapslingsanläggningen kommer att ge upphov till lokala, regionala och nationella spridningseffekter av betydande storleksordning. Det är emellertid mindre troligt att inkapslingsanläggningen kommer att hamna i Hultsfred. Oskarshamn förefaller vara det naturliga alternativet i och med den struktur och kompetens att hantera avfallet som finns redan i dag med CLAB, OKG och Äspö-laboratoriet. Det är emellertid i närregionen och bidrar i så fall till att stärka den regionala arbetsmarknaden.

Turism och besöksnäring

Vad gäller ett djupförvars påverkan på turism och besöksnäring torde denna bli både begränsad och kortsiktig. Själva platsvalet för en eventuell djupförvarslokalisering måste dock övervägas med hänsyn till eventuella mark- och imagekonflikter med turism- och fritidsvärdena i de aktuella områdena.

¹³ Socioekonomiska konsekvenser

De besöksströmmar som kommer till Hultsfred är till största del besökare till släkt och vänner, genomfartsresenärer och festivalbesökare. Dessa tre grupper står för ca 65 procent av den totala omsättningen för besöksnäringen (totalt 86 miljoner kronor). Den rena fritidsturismen, som genereras av besökare till sommarhus, camping etc är begränsad till ca 15 procent av omsättningen.

En etablering av ett djupförvar får därför sannolikt inte några negativa konsekvenser för turismen i Hultsfred och därmed inte heller för besöksnäringen. Undersökningarna från Oskarshamn visar också att eventuella skrämseffekter av ett djupförvar sannolikt är mycket små trots eller kanske p g a att kunskapen om befintlig kärnteknisk verksamhet är stor. Enkät svar visar att så många som 91 procent av de tillfrågade fritidsturisterna i Oskarshamn känner till att det finns ett kärnkraftverk i kommunen. Ungefär samma andel säger också att man kommer att besöka kommunen om ett djupförvar etableras. Om de befintliga turisterna inte påverkats negativt i Oskarshamn är det osannolikt att det relativa begränsade antalet fritidsturister som kommer till Hultsfred skulle reagera helt annorlunda om ett djupförvar etableras i Hultsfreds kommun. Detta ska dessutom ses i skenet av att de största besöksgrupperna består av personer som rimligen är helt opåverkade av en djupförvarsetablering.

Djupförvaret kommer däremot, oavsett en medveten strategi från besöksnäringen i kommunen (och/eller SKB) eller inte, att generera ett betydande antal besök till den kommun där djupförvaret etableras. Anläggningen i sig kommer att vara världsunik och ett intressant studieobjekt för den samlade globala kärnindustrin liksom för den breda allmänheten. Därutöver uppstår synergieffekter med forskningsintressen inom flera områden. Geologer och många andra kommer att följa anläggningsarbetet. Djupförvaret är därtill ett intressant studieobjekt för samhällsvetenskaplig forskning om riskhantering samt om förankringsprocesser vid ett dylikt projekt på lokal, regional och nationell nivå.

Om en djupförvarsanläggning etableras i Hultsfred skulle det innebära ett omfattande och stabilt arbetsresande av både svenska och utländska gäster. Dessutom kommer ett djupförvar att attrahera en betydande mängd mer eller mindre organiserade besök. Anläggningens speciella karaktär och det faktum att den skulle bli en av de första i sitt slag i världen kan resultera i en betydande internationell uppmärksamhet. Intresset från omvärlden kommer i stor utsträckning att styras av det framtida samhällets attityder till kärnavfallsfrågor allmänt sett – faktorer som knappast låter sig bedömas i dag.

En uppskattning av besöksfrekvensen vid en eventuell djupförvarsanläggning och det arbetsresande som kommer att genereras pekar dock på storleksordningen 5 000–10 000 besökare per år (motsvarande CLAB i Oskarshamn). Det skulle i så fall ge ett tillskott till den lokala besöksnäringens årsomsättning på ungefär 5–10 miljoner kr. De internationella besöken och andra besök av arbetskaraktär kan antas ske under andra tider än den svenska sommarsemestern vilket bidrar till att jämna ut besöksströmmarna under året.

Utredningens bedömning är att en lokalisering av ett djupförvar till Hultsfreds kommun inte får några långsiktigt negativa effekter på besöksnäring och turism. Snarast kommer ett djupförvar att generera ökade ekonomiska intäkter till näringsidkarna i Hultsfred genom det omfattande arbetsresande och de besök som ett djupförvar kommer att generera.

Spin-off effekter

En faktor som endast delvis har beaktats i delutredningarna är de eventuella "spin-off effekter" som kan följa på en djupförvarsetablering. Det ekonomiska och teknologiska uppsving som ett djupförvar innebär kan ge upphov till nya verksamheter och företag. Dessa möjligheter kan tas tillvara genom ett aktivt utvecklingsarbete hellre än att enbart överlåta kommande skeenden till de så kallade spontana marknadskrafterna. I detta ligger att man från samhällets sida med extra resursinsatser kan tillföra ett djupförvar nya dimensioner för att förstärka kommunens attraktionskraft i ett mer långsiktigt perspektiv.

Dessa möjligheter bör redan på ett tidigt stadium aktivt diskuteras med möjliga intressenter. Det kan gälla allt från forskning inom materialteknik och bergteknik till ett stort besökscentrum i anslutning till djupförvarsanläggningen. Ett sådant exempel redovisas i delutredningen *Turism och besöksnäring i Tierp – Hot och möjligheter med ett djupförvar av använt kärnbränsle*. Ett djupförvar kan också betyda att Sverige kan exportera de kunskaper och tekniker som utvecklas inom ramen för det svenska programmet för omhändertagande av använt kärnbränsle.

Den tekniska utveckling och forskning som kommer att genomföras i anslutning till djupförvaret finns, något förenklat, inom tre olika områden; löpande i driften av djupförvaret, i metodutveckling för att förfina djupförvarssystemet och i de analyser som fortlöpande kommer att utföras av SKB.

- *I den praktiska driften av djupförvaret sker en successiv teknisk utveckling för att på bästa sätt driva en säker och rationell verksamhet. Då anläggningen är ny och unik i sitt slag kommer bli en ny teknik och nya metoder att utvecklas för deponeringsanläggningen. Exakt hur sådan teknik kommer att se ut och om den är tillämplig på andra verksamheter är svårt att ha en uppfattning om i dag. Som med all annan verksamhet beror eventuella spin-off effekter på de personer som finns i verksamheten och vilken förmåga och vilja SKB har att kommersialisera den nya tekniken.*

- *I utbyggnaden av djupförvaret, inte minst i de tunnlar och bergrum som kommer att byggas, kommer SKB att avsätta omfattande resurser på att finna bättre metoder för att kunna analysera berget vad gäller bland annat sprickzoner. Denna forskning sker i dag vid Äspö-laboratoriet i Oskarshamn men kommer successivt att överföras till platsen för djupförvaret där forskningen skall fördjupas och omsättas i praktiken. Det kan också komma att ske en utveckling av olika instrument för de analyser av berget som skall göras. Denna forskning och kunskapsmassa kan komma till stor nytta för gruvindustri och byggföretag. Det är dock svårt att i dag ange några former för en potentiell kommersialisering.*
- Under driften och byggnationerna kommer bl a regelbundna säkerhetsanalyser och andra former av utredningar att göras. Det gäller geologi, grundvattnets rörelser m m. För närvarande görs detta huvudsakligen vid SKB:s huvudkontor i Stockholm. Stora delar av denna utredningsverksamhet och SKB:s övriga verksamhet kommer sannolikt att flyttas till den ort där djupförvaret är etablerat. Det är möjligt att det går att kommersialisera delar av denna verksamhet.

Således finns många olika element i ett djupförvar som kan komma att kommersialiseras och generera nya företag om ett djupförvar etableras i Hultsfreds kommun. Det går dock inte att ställa ut några garantier om att detta sker. För att underlätta och stimulera utvecklingen är det viktigt att det i ett tidigt skede finns en strategi för hur man skall kunna nyttiggöra så mycket som möjligt av den kunskap som djupförvaret kommer att generera.

Intervju- och kontaktförteckning

Intervjuer i Hultsfred/Kalmar län

Andersson Hans, Hultsfreds kommun
Andersson Siwert, Highland Air
Axelsson Patrik, Rockparty
Berg Åke, CF Berg & co
Bergman Bo, Hultsfreds kommun
Bergström Sivert, Hultsfreds kommun
Björk Kenneth, Hultsfreds kommun
Blomberg Magnus, Hultsfreds kommun
Brynielsson Håkan, Regionförbundet
Ehn Göran, Hultsfreds kommun
Ekholm Peter, Länsstyrelsen för Kalmar län
Frizell Hans, Smålandsinredningar AB
Fröijdh Wejne, Arbetsförmedlingen
Isaksson Jan, Gjotal AB
Karlsson Bengt Swedsplan AB
Krans Ulf, Pannja Siba AB
Kågefors Pär, Regionförbundet
Leppelt Jenny, Hultsfreds turistbyrå
Molin Birgitta, Hultsfreds kommun
Olausson Torbjörn, C.a Olausson & söner
Pallman Malin, Högskolan i Kalmar
Petersson Peter, Puzzel
Sahlin Bo, Hultsfreds Bostäder
Stenström Mats, Hultsfreds kommun
Svahn Torbjörn, Hultsfreds kommun
Söderpalm Ola, Miljö Expo Scand. AB
Waern Sven-Åke, Järnforsens Stoppmöbler AB
Wimelius Björn, Hultsfreds kommun
Winter Lars, Modo Silverdalen

Därutöver har representanter för följande organisationer intervjuats:

Handelshögskolan i Umeå
NUTEK
Näringsdepartementet
Svenska Kommunförbundet
Sveriges IT-företag (branschorganisation)
Svenskt EtableringsCenter